

Masarykova univerzita

Lékařská fakulta

Ústav soudního lékařství

DISERTAČNÍ PRÁCE

Spolupráce policejního orgánu s lékařem

2010

Autor práce

Mgr. Zdeněk Krejčí, Dr.

Vedoucí práce

JUDr. Ing. Lukáš PRUDIL, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem dizertační práci na téma „ Spolupráce policejního orgánu a lékaře“ zpracoval sám a pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

Souhlasím se zapůjčováním své dizertační práce pro studijní účely.

V Brně, dne 30. 4. 2010

Mgr. Zdeněk Krejčí, Dr.

Poděkování

V úvodu dizertační práce děkuji vedoucímu práce JUDr. Ing. Lukášovi Prudilovi, Ph.D., za velmi cenné rady, připomínky a odborné vedení. Současně celému kolektivu pracoviště Ústavu soudního lékařství v Brně pod vedením přednosty prof. MUDr. Miroslava Hirta, CSc. za cenné rady a připomínky. Děkuji za pomoc a významnou spolupráci doc. Ing. Marii Borkovcové, Ph.D. při zpracovávání kapitoly „Využití forenzní entomologie při určování doby smrti“.

V Brně, dne 30. 9. 2009

Mgr. Zdeněk Krejčí, Dr.

Obsah

Úvod.....	7
I. ČÁST	9
1. Právní otázky spolupráce policejního orgánu a lékaře.....	9
2. Prohlídka a pitva mrtvého	15
3. Subjekty přítomné při prohlídce a soudní pitvě mrtvého	17
4. Ohledání těla mrtvého na místě události	21
5. Exhumace.....	22
6. Spolupráce na místě nálezů mrtvého.....	24
7. Podezřelé okolnosti	31
8. Stanovení doby úmrtí	34
9. Měření teploty mrtvého	37
10. Využití forenzní entomologie při určování doby smrti.	38
11. Doporučené postupy pro praktické lékaře.....	49
12. Prohlídka těla živé osoby	51
13. Spolupráce při předávání informací	56
14. Zpřístupňování dokumentace policejnímu orgánu	59
15. Předávání informací v případě zdravotní pitvy a zajišťování orgánů a tkání.....	63
16. Spolupráce policejního orgánu s lékařem při ochraně zájmů lékaře.....	67
II. ČÁST	72
17. Znalecká činnost	72
17. 1. Znalec, expert, konzultant.....	72
17. 2. Důvody přibrání znalce.....	74
17. 3. Poučení znalce	78
17. 4. Příprava znaleckého posudku	79

17. 5.	Výslech znalce, vady posudku	82
18.	Posudek ústavu.....	83
19.	Znalecký posudek předložený stranou	84
20.	Odměna znalce	84
21.	Hodnocení znaleckého posudku.....	85
22.	Náležitosti a obsah znaleckého posudku	87
22. 1.	Základní předpoklady	87
22. 2.	Vymezení základních podkladů pro znalecký posudek.....	89
22. 3.	Obsah znaleckého posudku.....	93
22. 4.	Činnost znalce a systémový přístup k obsahu znaleckého posudku	98
22. 5.	Vědeckost metod používaných znalcem	102
22. 6.	Hypotéza a verze.....	104
22. 7.	Pravdivost závěrů znaleckého posudku	108
22. 8.	Kritéria hodnocení znaleckého posudku	111
III.	ČÁST.....	118
23.	Odměna znalce a náhrada nákladů.....	118
23. 1.	Základní podmínky	121
23. 2.	Proces rozhodování o výši znalečného	125
23. 3.	Stupeň náročnosti.....	126
23. 4.	Míra odborných znalostí	127
23. 5.	Mimořádná obtížnost	130
23. 6.	Přezkoumávání posudku	132
23. 7.	Spěšnost	133
23. 8.	Snížení odměny.....	135
23. 9.	Mimořádné snížení	135
23. 10.	Odepření odměny.....	136
23. 11.	Další okolnosti	136

23. 12.	Paušální odměna	140
23.13.	Konzultant a konzultace mezi znalci	143
24.	Přibírání ústavu	144
25.	Náhrada cestovních a jiných nákladů.....	146
25. 1.	Fakturace nákladů.....	148
26.	Soudní lékařství.....	154
27.	ZÁVĚR	158
28.	Seznam použité literatury.....	160
28.1.	Ústavní zákony, zákony a vyhlášky.....	160
28.2.	Monografie a odborné publikace.....	162
28.3.	Odborné časopisy	165
28.4.	Stanoviska	166
28.5.	Jiné prameny.....	168
28.5.	Informační zdroje	168

Úvod

Právo a medicína, medicína a trestní řízení, nakonec lékař a policejní orgán. To jsou vztahy, se kterými se setkáváme velmi často, a které výrazným způsobem ovlivňují životy jednotlivců. Není podstatné, zda jde o pachatele nebo oběť z hlediska ovlivňování jednotlivce. Do tohoto vztahu vstupuje velmi často a významně vztah policejního orgánu a lékaře jako subjektů, které od prvopočátku zakládají informace, které bude nutno následně řešit právními prostředky.

Trestní právo je upraveno trestněprávními normami, kterými jsou zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) v platném znění. Role či postavení lékaře má v trestním řízení vždy jinou polohu. Setkáváme se s tím, že lékař může vystupovat jako zasahující praktický lékař, či lékař rychlé záchranné služby, anebo lékař specialista, přičemž může vystupovat ve vztahu k policejnímu orgánu jako osoba podávající odborné vyjádření, konzultanta, či osoba podávající vysvětlení, anebo svědeckou výpověď. Toto vymezení je však vázáno na obsah této práce. Z výše uvedeného důvodu je pojem lékař používán v této práci právě ve smyslu osoby, která vykonává svoji odbornost jako praktický lékař, lékař rychlé záchranné služby a lékař – specialista v různých odvětvích, a který napomáhá při řešení otázek, o kterých rozhoduje policejní orgán.

Z hlediska tohoto postavení dochází k různému nejenom personálnímu vztahu k policejnímu orgánu a k různému vztahu jejich vzájemné spolupráce. Významná, pro obě strany, ale často i pro třetí osoby je každá, výše uvedená komunikační forma. Nejvýznamnější spolupráce je však při postavení lékaře jako znalce, který byl do této funkce jmenován podle zvláštního zákona¹.

Téma dizertační práce je zaměřeno právě na spolupráci policejního orgánu a lékaře při řešení některých událostí souvisejících s plněním úkolů Policie České republiky ve smyslu § 2 zákona č. 273/2008 Sb. Téma je řešeno z různých aspektů, zejména s důrazem na možnosti spolupráce praktického lékaře, lékaře rychlé záchranné služby, lékaře specialisty, lékaře z Ústavu soudního lékařství, včetně využití odborníka v oboru forenzní zoologie, která může přispět k přesnějšímu vymezení doby smrti. V práci je řešena i otázka ochrany osobních

1. zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

údajů² při předávání informací policejnímu orgánu při vzájemné spolupráci. V druhé části práce je téma zaměřeno na posouzení některých otázek znalecké činnosti, zejména ve vztahu k odborným požadavkům na obsah znaleckého posudku, s nastíněním možných výkladů a nároků na tuto oblast. Na to navazuje podrobný rozbor otázek týkající se odměňování znalce a náhrady jeho hotových výdajů. V tomto směru nejsou v právní ani jiné odborné literatuře zveřejněna odborná stanoviska k naznačeným tématům. Z tohoto důvodu, při přípravě dizertační práce, došlo k rozhodnutí, že bude provedena analýza současného stavu v policejní praxi s cílem získat vymezení nejasných vztahů při spolupráci. Pro jejich posouzení bylo využito metody komparace při řešení otázek spolupráce v různých právních normách, ale také zkušeností ze spolupráce s lékaři.

Při zpracování dizertační práce bylo využito i dalších vědeckých metod, zejména analýzy a syntézy, včetně různých druhů výkladu právních norem (např. legální, jazykový, orgánu aplikujícího právní normu). V tomto směru byla významná konzultace na Ústavu soudního lékařství v Brně. Zkušenosti lékařů – znalců z odvětví soudního lékařství byly významným zdrojem k posuzování spolupráce s praktickým lékařem. Součinnost při zajišťování stop a důkazů je velmi důležitá snadnější získání důkazního materiálu v počátečních vyšetřování. Přítomnost “kvalifikovaného” lékaře na místě události je důležitá, a to pro jeho odborný postoj, rady či pokyny, neboť ty určují směr dalšího vyšetřování. Z druhého pohledu by lékař, který je pozván k prohlídce mrtvého na místo události, měl mít také základní znalosti z trestního práva a kriminalistiky. V rámci této práce je vycházeno z více jak 25-leté praktické zkušenosti vyšetřovatele na úseku násilné trestné činnosti, v rámci níž docházelo velmi často k úzké spolupráci. O tomto vztahu a o těchto odbornících medicínských oborů je motiv práce.

Cílem dizertační práce je posouzení charakteru spolupráce v rámci jednotlivých činností, včetně vymezení možnosti ochrany vlastních zájmů lékaře. Současně dalším cílem práce je posouzení právních požadavků na obsah znaleckého posudku a jejich smyslu při výkonu znalecké činnosti. V neposlední řadě je cílem provedení výkladu otázek týkajících se odměňování znalce a náhrady nákladů spojených s vypracováním znaleckého posudku.

2. § 4 písm. b) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů - citlivým údajem osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů a genetický údaj subjektu údajů; citlivým údajem je také biometrický údaj, který umožňuje přímou identifikaci nebo autentizaci subjektu údajů.

I. ČÁST

1. Právní otázky spolupráce policejního orgánu a lékaře

Policejní orgán plní zákonné úkoly Policie České republiky³, zejména na úseku trestní politiky státu. Úkoly, které jsou velmi významné z hlediska ochrany zájmů společnosti, a proto je významná role policejního orgánu při konkrétní spolupráci se všemi občany. V této roli je důležitý postoj veřejnosti k policii, zejména té veřejnosti, která chce pomáhat při plnění úkolů policie. Při řešení spolupráce, zejména na úseku násilné trestné činnosti, je významná role lékaře. Z pohledu praktické spolupráce se využívá většinou odborných znalostí praktického lékaře, či lékaře zařazeného do výkonu u rychlé zdravotnické pomoci. Obecně profese lékaře v jakémkoli zdravotnickém oboru vždy významně pomáhá při objasňování skutečností důležitých pro trestní řízení.

Právní základ spolupráce policejního orgánu a lékaře, který je požádán o odbornou pomoc policejním orgánem, je v procesu boje s trestnou činností v ustanoveních zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění (dále jen trestní řád). Z dikce ustanovení § 1 odst. 2 trestního řádu vyplývá, že pomáhat k dosažení účelu trestního řízení je právem, ale i povinností občanů, pokud tak další ustanovení určují. Povinnost se vztahuje na občany, kteří nejsou v procesním postavení obviněného⁴. Povinnost ke spolupráci je dále upřesněna v ustanovení § 8 odst. 1 řádu, kdy státní orgány, právnické, jakož i fyzické osoby jsou povinny bez zbytečného odkladu vyhovovat dožádání orgánů činných v trestním řízení při plnění jejich úkolů. Plnění této povinnosti lze odmítnout s poukazem na povinnost zachovávat tajnost utajovaných skutečností⁵. K tomu několik poznámek. Pokud je praktický lékař, či lékař rychlé zdravotnické služby požádán o spolupráci, tak se jedná o situaci, kdy není vykonáván zdravotnický úkon podléhající ochraně lékařského tajemství. Právo na

3. viz § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

4. v tomto pojmu je zahrnuto i označení osoby obžalovaného, odsouzeného, ve zkráceném řízení i podezřelého, i osoba podezřelá ze spáchání trestného činu.

5. blíže viz ustanovení § 8 odst. 4, odst. 5 trestního řádu – plnění povinnosti lze odmítnout s odkazem na povinnost zachovávat tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem nebo státem uloženou nebo uznanou povinností mlčenlivosti. Nestanoví-li zvláštní zákon podmínky, za nichž lze pro účely trestního řízení sdělovat informace, které jsou podle takového zákona utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti, lze tyto informace pro trestní řízení vyžadovat po předchozím souhlasu soudice.

ochranu údajů o zdravotním stavu pacienta je zde zjevně prolomeno trestním řádem, kterým je pracovníkům ve zdravotnictví uložena povinnost určité skutečnosti sdělovat. Podle ustanovení § 114 odst. 1 trestního řádu je totiž prohlídce těla povinen podrobit se každý, je-li nezbytně třeba zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. Zákonný příkaz určuje, že prohlídce se musí podrobit každý, tedy bez ohledu na své procesní postavení. V našem případě jak podezřelý nebo obviněný, tak i svědek nebo poškozený.

Zákonodárce dává přednost tomu, aby takovou prohlídku prováděl lékař, v praxi zejména praktický lékař. Podmínka pro průlom do lékařského tajemství je splněna jen tehdy, pokud o prohlídku těla osoby byl lékař požádán policejním orgánem. Jen v takovém případě je lékař povinen sdělit orgánům činným v trestním řízení výsledky své prohlídky, včetně předběžné diagnózy. Dalším průlomem jsou případy prohlídky, případně pitvy zemřelého, kdy je podezření, že došlo k trestnému činu, sebevraždě, nálezů mrtvolky neznámé totožnosti, případně v souvislosti s dopravou. I zde je lékařovi uložena povinnost věc oznámit Policii ČR a úvahy o případném souhlasu právních nástupců jsou bezpředmětné⁶.

Jde-li o spolupráci s lékařem je z právního hlediska postavena na zmíněných obecných ustanoveních trestního řádu, zejména v počáteční fázi, kdy nelze rozhodnout, zda zdravotní potíže konkrétní osoby mají vztah k povinnostem policejního orgánu. Teprve pokud dojde k takové vazbě, stává se lékař důležitým subjektem pro objasnění skutkového děje. Lékař se dostává z pozice ošetřujícího nebo prohlížejícího lékaře do postavení osoby, která může podat vysvětlení ke zdravotnímu stavu člověka⁷, či jeho postavení může být i v pozici svědka, který podává orgánům činným v trestním řízení informace, jež vnímal svými smysly při lékařském zákroku. Bližší spolupráce je nastavena ve chvíli, kdy je lékař osloven k tomu, aby podal odborné informace a vysvětlení v pozici konzultanta⁸, či dokonce znalce⁹.

6. blíže článek uveřejněný v systému ASPI bez autorizace: Aktuální otázky související se zachováním lékařského tajemství v odvětví trestního práva v ČR

7. je logické, že pro lékaře tu hraje důležitou roli aspekt důvěry pacienta, přičemž tato okolnost je v praxi řešena požadavkem souhlasu osoby k nahlédnutí do zdravotnické dokumentace, či sdělení informací o zdravotním stavu orgánům činným v trestním řízení, a pokud nelze takový souhlas získat, tak se očekává souhlas soudce ve smyslu § 8 odst. 5 tr. řádu, a v takovém případě hraje morální aspekt významnou roli pro lékaře

8. viz ustanovení § 157 odst. 3 zákona, kdy může policejní orgán v závažných a skutkově složitých věcech využít odborné pomoci konzultanta, který má znalost ze speciálního oboru. O přiřazení konzultanta sepíše policejní orgán úřední záznam

9. osoba, která byla jmenována podle zvláštního zákona (zák. č. 36/1967 Sb.) znalcem a je zapsána v seznamu znalců příslušného krajského soudu

Postavení konzultanta je zásadně odlišné od postavení znalce¹⁰, avšak může jít o odborníka, který je zapsán v seznamu znalců pro určitý obor. V praxi je využívání odborníka – konzultanta minimální, zejména jde-li o řešení dílčích otázek odbornosti. Povinností konzultanta je napomáhat policejnímu orgánu při řešení odborné otázky v konkrétní trestní věci, zejména k orientaci ve skutkovém ději a jeho náležitém právním posouzení. Jde tedy o pomoc policejnímu orgánu ke správnému zaměření dokazování okolností důležitých pro trestní řízení. Pro to je dána podmínka využívání odborných znalostí v závažných a skutkově složitých věcech. Konzultant je osoba, která za svou pomoc policejnímu orgánu není odměňována. Pro splnění povinnosti konzultanta trestní řád umožňuje, aby se v nezbytném rozsahu mohl seznámit s informacemi důležitými pro jeho odborný závěr.

Konzultant v tomto smyslu má právo nahlížet do spisu a být přítomen při provádění úkonů v trestním řízení. Nesmí však při nich zasahovat do průběhu, tedy ani klást otázky. Většinou půjde o situace, kdy konzultant bude přímo na místě události. Na místě samém tedy svými smysly sleduje skutečnosti nacházející se na místě události anebo na předmětu jeho odborného zájmu a následně je vyhodnotí pro policejní orgán.

I když má právo nahlížet do spisu, tak je toto právo velmi omezeno. Je to dáno právě tím, že účelem přibrání konzultanta je jen objasnění okolností pro další postup policejního orgánu a upozornit policejní orgán, co musí být ještě dokumentováno pro případný další odborný závěr. Z policejního hlediska tedy přichází v úvahu pomoc při prohlídce živé osoby, či mrtvoly a nahlédnutí do zdravotnické dokumentace. Vždy však platí, že za zákonnost postupu při přibrání konzultanta odpovídá policejní orgán. Z formálního hlediska se přibírá konzultant zásadně jako osoba odborně znalá řešené odborné otázky¹¹. Jde vlastně jen o konzultaci, o které se sepíše záznam, jenž je založen to trestního spisu.

Se spoluprací s lékařem se ovšem počíná neformálně již v počátcích řešení skutkového děje, kdy každý ze subjektů na řešení zainteresovaných plní své povinnosti z hlediska jiných právních předpisů. Lékař plní povinnosti z hlediska zdravotnických zákonů¹² a policejní orgán

10. i znalec může využívat konzultanta, kterým může být osoba přibrána znalcem a odborně způsobilá k posouzení otázek důležitých pro podání znaleckého posudku (viz § 10 odst. 2 z. č. 36/1967 Sb.)

11. Policejní orgán vypracuje podle ustanovení § 157 odst. 3 trestního řádu záznam o přibrání konzultanta.

12. zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění změn a doplnění, § 55 – poskytovat neprodleně první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví a není-li pomoc včas dosažitelná obvyklým způsobem, a zajistit mu podle potřeby další odbornou péči

z hlediska zákona o Policii České republiky¹³. Teprve pokud se propojí dva rozdílné zájmy profesí, tak nastává moment, který vede k nutnosti spolupracovat na objasnění skutkového děje vzniku následků na zdraví nebo životě jednotlivce.

Lékař poskytuje zdravotnickou péči v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy.

Postup při prohlídce těla pacienta odpovídá tomu, jaké zdravotní potíže subjektivně pociťuje osoba, která se na lékaře obrátila. Z pohledu práce je však významnější prohlídka těla, kdy se mají dokumentovat následky protiprávního jednání jiné osoby, anebo následky vzniklé v důsledku násilného jednání vůči vlastnímu tělu, a to bez ohledu na zavinění.

V praxi jsou pravidlem situace, kdy osoba navštíví lékaře za určitý časový úsek před tím, než do objasňování skutkového děje vstoupí policejní orgán, popř. lékař není schopen vzhledem ke zdravotnímu stavu osoby získat relevantní informace o okolnostech o vzniku zranění. Proto v případech, kdy lékař pojme podezření, že ke zranění došlo násilným jednáním, přistupuje k dokumentování zdravotního stavu, jako by na zranění měl zavinění někdo další. Toto následně vede policejní orgán k tomu, aby si vyžádal lékařskou zprávu o zdravotním stavu konkrétní osoby, a činí tak většinou z hlediska ustanovení § 8 odst. 1 trestního řádu¹⁴. Jinou možností je vyžádání odborného vyjádření ve smyslu § 105 odst. 1 trestního řádu, a to za příslušnou odměnu.

Z právního hlediska v rámci plnění povinnosti policejního orgánu je nutno vycházet z dikce ustanovení § 114 trestního řádu. Prohlídce těla je povinen se podrobit každý, a to za podmínky, že je nezbytné zjistit a zadokumentovat, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. Takový úkon provádí policejní orgán ve spolupráci s lékařem. V policejní praxi toto není důsledně dodržováno, jak řád sám ukládá. O úkonu je nutno vypracovat protokol, který zpracovává policejní orgán přímo při úkonu, popř. bezprostředně po úkonu. Přizvaný lékař sděluje do protokolu svá zjištění. Protokol musí být podepsán všemi zúčastněnými. Pro policejní praxi zmíněný formální postup není nejlepší řešení. I samy soudní orgány uznávají tradiční lékařské zprávy od prohlížejícího lékaře jako dostatečný

13. viz §§ 14, 17 a 18 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky – policista je v rozsahu potřebném pro splnění konkrétního úkolu policie oprávněn požadovat od orgánů a osob uvedených v § 14 (orgány veřejné správy, právnické a fyzické osoby) věcnou a osobní pomoc, zejména potřebné podklady a informace, včetně osobních údajů. Orgány a osoby jsou povinny požadovanou pomoc poskytnout.

14. Znovu je nutno upozornit na dikci ustanovení § 8 odst. 4, odst. 5 trestního řádu

listinný důkaz pro rozhodnutí ve věci. Přesto, u závažnějších případů, je nutno trvat na odpovědnosti policejního orgánu za zákonem předpokládaný formální procesní postup k získání důkazu zachyceného v důkazním prostředku – protokolu.

Při prohlídce těla, pokud je to nutné k zajištění důkazu, je osoba povinna strpět, aby ji lékař nebo jiný odborný zdravotnický pracovník odebral krev nebo u ní provedl jiný potřebný úkon. Pokud zmíněnou povinnost osoba nechce splnit, tak jí hrozí sankce ve formě pořádkové pokuty¹⁵, a to jen jednou ve stejném skutkovém ději. O prohlídce těla ve smyslu zmíněného ustanovení rozhoduje policejní orgán, kdy se obrací na lékaře. Pokud tedy má dojít k tomuto úkonu, tak lékař je povinen vyhovět žádosti policejního orgánu, který nese odpovědnost za zákonnost postupu. Jen on rozhoduje, zda jsou splněny zákonné podmínky k provedení procesního úkonu. Náš trestní řád v současné době nezná institut procesní způsobilosti fyzické osoby, a proto takovému úkonu se musí podřídít každý, a to bez ohledu na jeho fyzické nebo duševní zdraví.

Častá spolupráce policisty je s lékařem v době, kdy dojde k úmrtí člověka, a na místo události jsou povoláni jak lékař, tak i policista. Lékař je povolán k výkonu své odbornosti na základě oznamovatele události, přičemž požaduje lékaře, a sděluje informace o případném ohrožení života nebo zdraví osoby. Avšak při nálezů mrtvého je lékař povolán ke spolupráci, až když policejní orgán učiní svá neodkladná opatření, a potřebuje odborné informace o příčině úmrtí, době úmrtí, apod. Požadavek je vznášen ze strany policejního orgánu. Fáze spolupráce je velmi důležitá, neboť správnost postupu obou subjektů určí, jaký bude další postup při objasňování události¹⁶. V praktické policejní činnosti dochází k tomu, že policista čeká na odborný závěr prohlížejícího lékaře, včetně zaujmutí rozhodnutí o pitvě zemřelého. Pokud prohlížející praktický lékař nebo lékař rychlé záchranné služby rozhodne, že se jedná o sebevraždu, a nařídí zdravotní pitvu, tak policejní orgán již dále nevěnuje pozornost jiným, mnohdy důležitým skutečnostem na místě události. Znamená to také, že zmíněný lékař si musí být vědom toho, kdy se u zemřelých obligatorně provádí zdravotní pitva¹⁷.

15. blíže ustanovení § 66 trestního řádu, kdy osobě, která neuposlechne výzvy dané jí podle zákona, může být uložena pořádková pokuta až do výše 50.000 Kč. Proti rozhodnutí policejního orgánu o uložení pořádkové pokuty je přípustná stížnost, o které rozhoduje soud.

16. Jaké jsou následky při nespolečnosti těchto dvou složek lze odvodit z mediálně známého případu manželů Stodolových, in.: Kriminologický sborník, ročník 2005, číslo 2

17. Viz §§ 26, 35) zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění změn a doplnění

Prohlízející lékař na místě nálezů mrtvého člověka provede prohlídku těla¹⁸. Z právního hlediska je účelem prohlídky zjištění úmrtí a jeho příčiny. Zjistí-li lékař při prohlídce podezření, že smrt nastala trestným činem nebo sebevraždou, oznámí tuto skutečnost příslušnému útvaru Policie České republiky. Stejně tak činí, pokud mrtvý byl vyložen z dopravního prostředku nebo mrtvý je neznámé totožnosti. Z právního hlediska jsou tedy jasně vymezeny hranice, kdy nastupuje při oznámení o úmrtí, spolupráce s policejním orgánem. Pokud tedy jsou splněny podmínky dané vyhláškou a existují podezřelé okolnosti, které neumožňují rozhodnutí lékaře, tak o postupu k objasnění skutkového děje, tedy i o pitvě, musí nejdříve rozhodnout policejní orgán¹⁹. Teprve poté, co on rozhodne, že nevzniká podezření ze spáchání trestného činu v souvislosti s úmrtím člověka, tak může lékař rozhodnout o pitvě ve smyslu vyhlášky²⁰. V tomto smyslu vyniká důležitost spolupráce.

18. ve smyslu § 2 odst. 1 vyhlášky č. 19/1988 Sb.

19. viz § 3 odst. 6 zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění změn a doplnění - při podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, nařizují pitvu a hradí náklady takové pitvy orgány činné v trestním řízení. Přepravu těla mrtvého k pitvě nařízené orgánem činným v trestním řízení zabezpečuje a nese náklady takové přepravy orgán, který pitvu nařídil.

20. Viz § 5 odst. 1 zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění změn a doplnění - Jestliže lékař při prohlídce mrtvého rozhodne o provedení pitvy, zabezpečuje přepravu těla mrtvého do zdravotnického zařízení.

2. Prohlídka a pitva mrtvého

Pitva se provádí v případech a z důvodů uvedených v jiném právním předpise²¹. Pitvy se provádějí ke zjištění příčin úmrtí a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob zemřelých náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím, včetně sebevražd, anebo při podezření, že úmrtí nastalo trestným činem. Za takových okolností se jedná o pitvu povinnou, kterou provádí lékař oddělení soudního lékařství. Zmíněná povinnost ve vztahu k prohlídce těla prohlížejícím lékařem se vztahuje na situace, kdy jde o:

1. náhlé úmrtí, jestliže při prohlídce mrtvého nebylo možno zjistit příčinu úmrtí,
2. násilné úmrtí, včetně sebevraždy,
3. průmyslovou otravu nebo úraz při výkonu práce, přičemž tyto jsou příčinou smrti, anebo je-li zde podezření, že k úmrtí došlo z těchto příčin,
4. osoby, které zemřely ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,
5. podezření, že úmrtí může být v příčinné souvislosti s nesprávným postupem při výkonu zdravotnických služeb.

Policejní orgán musí rozhodnout při podezření, že smrt člověka nastala trestným činem, o nařízení prohlídky a soudní pitvy zemřelého ve smyslu § 115 trestního řádu, kdy výkon musí být proveden dvěma znalci v oboru zdravotnictví, a minimálně jeden z nich má specializaci pro soudní lékařství. Zmíněný požadavek je třeba vnímat v souvislosti s příčinou úmrtí, např. při řešení otázek lege artis (non lege artis). Z hlediska výkladu právních norem, včetně právních požadavků uvedených v rozhodnutích Ústavního soudu České republiky, je nutno trvat na právním názoru, že znalci musí mít odbornost v odvětví soudního lékařství. Je-li řešena otázka v rámci jiného lékařského odvětví, je třeba postupovat v dikci případné konzultace se znalcem v potřebném oboru anebo se takový konzultant přibere, či je dán znalci souhlas ke spolupráci s ním.

21. Viz § 3 vyhlášky č. 19/1988 Sb., vyhláška ministerstva zdravotnictví ČSR o postupu při úmrtí a pohřbivnictví

Jestliže prohlížející lékař při prohlídce těla mrtvého na místě nálezu konstatuje, že jde o smrt násilnou, tak musí policejnímu orgánu sdělit skutečnosti, na základě kterých dospěl ke svému názoru. V takovém případě jsou nutná odborná vysvětlení o zjištěném zranění, či příčině úmrtí. Prohlížející praktický lékař nebo lékař rychlé záchranné služby popíše policejnímu orgánu svůj nálezný, přitom vysloví svoje vysvětlení, ve formě odborného stanoviska, tak, aby policejní orgán byl schopen posoudit, že jde o podezřelé okolnosti, které by mohly nasvědčovat z účasti jiné osoby na smrti. Zmíněný odborný závěr se musí objevit v lékařské zprávě vyžádané policejním orgánem, neboť trestní řízení je postaveno na důkazech, včetně listinných ve formě lékařské zprávy.

Prohlídka a soudní pitva mrtvého je specifickým druhem ohledání a současně jde o znaleckou činnost. Proto z právního hlediska jsou dány podmínky jako pro ohledání ve smyslu § 113 a § 114 trestního řádu (per analogiam).

Vysvětlením tohoto vztahu je v tom, že ohledání ve formě prohlídky musí být vykonáváno přímým pozorováním, za využití smyslů člověka, k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, tedy zda příčina úmrtí je v souvislosti s jednáním jiné osoby, a tedy, zda byl spáchán trestný čin. Přímým výsledkem takového ohledání je objasnění mechanismu vzniku zjištěných poranění na těle mrtvého, a příčiny úmrtí. V tomto smyslu závěry lékaře, ve spojení s činností policejního orgánu, pomáhají objasnit skutkový děj, který vedl ke smrti. Analogicky se k ohledání vztahuje i právo odebrat krev nebo jiný potřebný úkon, je-li to třeba k důkazu²². Půjde tedy o odběr nutného biologického materiálu, ale půjde též o dekapitaci sloužící k identifikaci mrtvé osoby, a využitelného za určitých podmínek pro podrobnější zkoumání stop a následků na těle mrtvého. Oprávnění je třeba z právního hlediska posuzovat s oprávněním k odběru orgánů a tkání ve smyslu vyhlášky. Tento výklad vede k jednoznačnému stanovisku, že odběr orgánů a tkání je možný jen tehdy, pokud je nařízena prohlídka a pitva mrtvého podle § 115 trestního řádu a nepřichází v úvahu jiná alternativa, kterou by policejní orgán mohl legálně získat orgán nebo tkáň.

22. § 114 trestního řádu (per analogiam). Odběry orgánů a látek při pitvě předpokládá i metodika pro výkon pitvy z hlediska zdravotnických požadavků.

3. Subjekty přítomné při prohlídce a soudní pitvě mrtvého

Pokud posuzujeme vztah ohledání a znaleckou činnost, tak se dostáváme k otázce účasti subjektů při prohlídce a pitvě mrtvého. V tomto smyslu nebyl dosud zveřejněn vyššími soudními instancemi právní názor. Zmíněná otázka přítomnosti subjektů je poměrně závažná.

V dosavadní policejní praxi byla prohlídka a soudní pitva mrtvého posuzována jako znalecký úkon, nikoli tedy úkon trestního řízení. Při provádění procesních úkonů ve smyslu ustanovení trestního řádu má právo být přítomen obviněný nebo jeho obhájce.

V policejní praxi, zejména u závažných případů násilného útoku vůči jinému, bývají přítomní při výkonu prohlídky a soudní pitvy mrtvého znalci a policisté pracující na objasnění věci. Společná účast při výkonu znalecké činnosti má význam pro oba subjekty, tedy ve smyslu vzájemného posuzování zjištění na těle mrtvolky ve vztahu k okolnostem zjištěným na místě události či nálezu, současně umožňuje včas reagovat na nově zjištěné poznatky a stopy. Proto policejní praxe využívá přítomnosti kriminalistického technika či kriminalistického experta přímo při výkonu prohlídky a soudní pitvy mrtvého. I v tomto ohledu se prolíná procesní úkon se znaleckou činností, a proto legálnost získání důkazů musí být vymezena podmínkami pro ohledání a prohlídku, jak výše uvedeno. Proto je třeba z právního hlediska věnovat účasti subjektů při výkonu prohlídky a soudní pitvy mrtvého pozornost.

Posouzení účasti subjektů při soudní pitvě se vztahuje též k ustanovení § 110a trestního řádu, tedy o právu strany trestního řízení²³ přibrat si znalce, který je zapsán v seznamu znalců v příslušném oboru. K tomu navazuje právo stranami přibráného znalce vypracovat znalecký posudek za stejných nebo obdobných podmínek jako znalec, který byl přibrán orgánem činným v trestním řízení. Proto existuje povinnost policejního orgánu umožnit znalci strany nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožnit seznámení se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku. Tento posudek se při splnění formálních náležitostí posuzuje jako posudek vypracovaný znalcem, který byl přibrán policejním orgánem. Z pozice zásady rovnosti stran musí mít znalec protistrany možnost mít

23. stranou v trestním řízení se rozumí ve smyslu § 12 odst. 6 tr. řádu ten, proti němuž se vede trestní řízení (podezřelý ve zkráceném řízení, zadržaná podezřelá osoba, obviněný, obžalovaný, odsouzený), zúčastněná osoba a poškozený

k dispozici nezbytné podklady k události²⁴, tedy nejen protokoly o procesních úkonech, ale i zdravotnickou dokumentaci, na základě které znalec přibraný policejním orgánem podává znalecký posudek. Z rozhodnutí soudu²⁵ vyplývá i pro znalce strany požadavek, aby znalec vycházel z veškerých rozhodných podkladů a důkazů, a to včetně takových, jež mohou mít vliv na posouzení příčin, které vedly k následku. Z této dikce by se dalo odvodit, že znalci přibranému stranou se musí předložit pitevní protokol a znalecký posudek v užším slova smyslu. Otázkou je, zda je to dostačující z hlediska ústavní zásady rovnosti stran²⁶.

Z hlediska systematického výkladu je právo na předložení znaleckého posudku stranou podle § 110a trestního řádu zařazeno do oddílu čtvrtého, který pojednává o přibrání znalců. V kontextu s tímto zařazením je nutno přisvědčit právnímu názoru, že všechna ustanovení §§ 105 až 109 trestního řádu je nutno analogicky aplikovat ve vztahu k již zmíněnému ustanovení § 110a trestního řádu. Při posuzování možnosti znalce strany být přítomen při procesním úkonu, či dokonce znaleckém úkonu, je nutno vycházet striktně z dikce tohoto ustanovení, že orgán činný v trestním řízení umožní znalci jinak se seznámit s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku. V odborné literatuře je zaznamenán právní názor, že půjde o účast u úkonů trestního řízení²⁷. V rámci přípravy vypracování znaleckého posudku může být znalci podle § 107, věta předposlední trestního řádu, umožněno, aby se zúčastnil provedení i jiného úkonu trestního řízení, pokud takový úkon má význam pro vypracování znaleckého posudku. Podle věty poslední zmíněného ustanovení může znalec navrhnout, aby byly jinými důkazy napřed objasněny okolnosti potřebné k provedení posudku. V takovém případě je důležité vymezení, o jaký úkon se jedná při ohledání těla mrtvého na místě nálezů či prohlídce těla živé osoby, a jakým způsobem lze vymezit výkon prohlídky a pitvy mrtvého znalci přibranými policejním orgánem, tedy zda jde o procesní úkon nebo znalecký úkon. V této souvislosti se může znalec přibraný jinou stranou dovolávat stanoviska Ústavního soudu České republiky²⁸, který ve svém rozhodnutí uvádí, že je „třeba trvat na kvalitním a věrohodném důkazu, kdy je nutno požadovat přístup k relevantním informacím ze spisu, ev. přichází v úvahu účast na provádění procesních úkonů, lze tedy

24. viz stanovisko sp. zn. 5 Tz 285/2000

25. viz stanovisko sp. zn. 5 Tz 285/2000

26. usnesení ČNR ze dne 16. 12. 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako ústavního pořádku České republiky, hlava pátá PRÁVO NA SOUDNÍ a JINOU PRÁVNÍ OCHRANU, čl. 37, odst. 3: "Všichni účastníci jsou si v řízení rovni." Zmíněná zásada je i součástí zásady spravedlivého procesu („Fair trial“)

27. Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád, komentář, 5. doplněné a přepracované vydání C. H. Beck, Praha 2005, str. 917, vysvětlivka 4

28. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky pod sp. zn. II. ÚS 1076/08

usuzovat na obtížnost zpracování a závažnost výsledku odborného posuzování u předmětu dokazování. Je třeba, aby veškeré informace zpracovávala jedna a tatáž osoba znalce, což musí vést k objasnění otázky dokazování pro vlastní rozhodnutí ve věci²⁹.

Z jiného právního pohledu policejní orgán zásadně přibírá k prohlídce a soudní pitvě mrtvého znalce dva. Opatření k přibrání znalce ve smyslu § 105 odst. 4 trestního řádu je doručováno znalcům, a v tuto chvíli neexistuje právní povinnost informovat stranu o nařízení prohlídky a pitvy mrtvého. K doručení opatření o přibrání znalce dochází jen tehdy, pokud je třeba vyrozumět obviněného. Jiná osoba se vyrozumívá jen tehdy, aby taková osoba něco konala nebo strpěla³⁰. Nikde není stanovena lhůta k takovému vyrozumění. Z toho lze odvodit jen tu skutečnost, že vyrozumívání jiné osoby přichází v úvahu až tehdy, pokud dojde k doručení usnesení o zahájení trestního stíhání pachatelí (t. j. konkrétní osobě), která se tímto okamžikem se stává osobou obviněnou z trestného činu. Tento okamžik je také zlomový pro uplatnění práv obviněného v trestním řízení. Jiná osoba je vyrozumívána jen tehdy, pokud má strpět např. prohlídku těla živé osoby. Tím je vymezena možnost účasti znalce strany při prohlídce a pitvě mrtvého. Důvodem je to, že až osoba obviněná nebo osoba, která má něco konat nebo trpět, si může přibrat znalce. V praktické policejní činnosti je prohlídka a soudní pitva mrtvého prováděna jako neodkladný úkon, neboť hrozí nebezpečí zmaření, zničení, či ztráty důkazu. Současně jde i o úkon neopakovatelný.

Pokud by ovšem nastala situace, kdy prohlídka a pitva mrtvého byla nařízena až po zahájení trestního stíhání, a strana si přibrala svého znalce k tomuto úkonu, tak z hlediska zásady spravedlivého procesu, jehož součástí je zásada rovnosti stran, by muselo dojít k jeho připuštění ke znaleckému úkonu. Avšak jen v postavení znalce, který získává informace nutné k vypracování vlastního posudku. Vlastní výkon prohlídky a pitvy nesmí a ani nemůže vykonávat³¹.

29. Zmíněnému rozhodnutí (viz odkaz 24) předchází rozhodnutí Ústavního soudu České republiky pod sp. zn. III. ÚS 299/06, kdy soud je povinen zkoumat celý proces utváření důkazu ve formě znaleckého zkoumání i věrohodnost a spolehlivost použitých znaleckých metod.

30. Složitější situace by mohla nastat v okamžiku, kdy by poškozený jako strana trestního řízení, přibrala svého znalce a tento požadoval přítomnost při výkonu prohlídky a pitvy mrtvého, jež by byla nařízena policejním orgánem ve smyslu § 115 trestního řádu. V praxi zatím takový požadavek nenastal.

31. Vzniká teoretická otázka, zda v případě, kdy policejní orgán rozhodne, že nevzniklo podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, by poškozený (pozůstalý) mohl přibrat znalce k prohlídce a pitvě mrtvého ve smyslu § 115 trestního řádu. Z díkce § 110 a trestního řádu vyplývá jen podmínka, že znalecký posudek musí mít všechny zákonem požadované náležitosti a obsahující doložku znalce, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se, jakoby se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgány činným v trestním řízení. Z logického výkladu

Účast policistů při prohlídce a pitvě mrtvolý z právního hlediska není nikde vymezena, ale vychází z kriminalistické metodiky pro objasňování násilné trestné činnosti, zejména v otázce spolupráce policisty s konkrétním znalcem. Tato spolupráce je otevřená, vždy je zaznamenána jejich účast v pitevním protokolu. Umožňuje reagování policisty na zjištění při tomto znaleckém úkonu, a tím i přesné dokumentování skutečností takto zjištěných, právě v souvislosti s informacemi z místa události, s informacemi z dosavadního objasňování skutečností důležitých pro trestní řízení. Při vymezení právního postavení policisty při výkonu prohlídky a pitvy mrtvého je nutno vycházet z právního názoru, že tento úkon je zvláštní druh ohledání a současně znalecká činnost.

Policejní orgán nařídí provedení tohoto úkonu vydáním opatření, což je procesní úkon, a poté je prováděno ohledání ve smyslu § 113 a § 114 trestního řádu (per analogiam). Jde o velmi specifický znalecký úkon, který upřesňuje pro policejní orgán zjištění z prvotního ohledání na místě události, či prvotní prohlídky těla mrtvého na místě nálezu. Kromě toho se často při tomto úkonu zajišťují další stopy, ať již kriminalistickým technikem nebo samotným znalcem. Proto nelze oddělit procesní úkon a znalecký úkon ve vztahu k hodnocení důkazu ve smyslu zásady volného hodnocení důkazů³². Je-li zmíněná situace hodnocena z pohledu již uvedených argumentů, tak výsledkem je právní tvrzení, že prohlídka a soudní pitva mrtvého je pokračováním ohledání ve smyslu § 113 trestního řádu, za přítomnosti znalců, jejíž výkon byl svěřen příbraným znalcům z odvětví soudního lékařství, a vlastní výsledek je dokumentován v pitevním protokolu. Teprve z něho, případně i z jiných zdrojů, mohou znalci podat znalecký posudek v užším slova smyslu, tj. odpovědi na zaměření, které jim zadal policejní orgán.

vyplývá, že takový znalec postupuje analogicky v duchu ustanovení § 105 a. n. trestního řádu. V uvedených případech jde přitom většinou o neodkladný a neopakovatelný úkon.

32. Šámal, P. a kol. : Trestní řád, komentář – díl I, 5. vydání, C.H.Beck, Praha 1995, str. 31 – 32 - Tato zásada uvedená v § 2 odst. 6 trestního řádu značí, že hodnocení důkazů se netýká právního posouzení, ale nutí policejní orgán (orgán činný v trestním řízení) přihlídnout k okolnostem konkrétního případu, k jeho zvláštnostem a charakteristickým rysům, čímž brání mechanickému postupu při hodnocení důkazů. Musí je hodnotit v průběhu celého dokazování, přičemž zvažuje i jejich závažnost a zákonnost. Hodnocení věrohodnosti a pravdivosti důkazů představuje syntetickou část hodnocení. Na základě analýzy poznatků o prameni důkazu, o závažnosti skutečností vyplývajících z důkazů, o jejich souvislosti a návaznosti na jiné skutečnosti a důkazy, o jejich souladu s poznatky praxe a vědy se získává obraz skutečností, která je předmětem dokazování.

4. Ohledání těla mrtvého na místě události³³

Ohledání je kriminalistická metoda, kterou se na základě bezprostředního pozorování zjišťuje, zkoumá, hodnotí a dokumentuje materiální situace nebo stav objektů, které mají vztah k prověřované události, k jejímu poznání a získání důkazů i dalších informací důležitých pro trestní řízení. Podstata ohledání tedy spočívá v tom, že bezprostředně svými smysly poznáváme fakta o události a jejím charakteru, která mají důkazní nebo taktický význam.

Pro ohledání je typické, že smyslové, empirické poznávání materiální situace a objektů materiálního prostředí spolu s logickým myšlením, analýzou a hodnocením takto získaných informací směřuje k co nejobektivnějšímu a nejúplnějšímu poznání zkoumané materiální situace nebo jednotlivých objektů.

Pokud policejní orgán již na místě může rozhodnout o prohlídce a pitvě mrtvého, tak prohlídka těla může být započata přímo v místě nálezu, což je pro objektivitu závěru lékaře při jeho znalecké činnosti přínosné. V případě, že policejní orgán na místě nálezu mrtvého nemůže rozhodnout ve smyslu § 115 trestního řádu, tak může rozhodnout o přítomnosti znalce ve smyslu § 113 odst. 1, věta poslední trestního řádu. V obou případech musí být přítomnost znalců dokumentována v protokolu o ohledání ve smyslu § 113 trestního řádu.

Z právního hlediska musí být popis těla mrtvého a jeho prohlídky, včetně lékařského hlediska, zaznamenán v protokolu o ohledání. Je nutno podotknout, že při ohledání na místě události, včetně ohledání těla existuje právo obviněného³⁴ a jeho obhájce být přítomen při tomto úkonu³⁵, tj. při prohlídce těla mrtvého na místě nálezu. V praktické policejní činnosti takový případ však nebyl zaznamenán.

33. Otázky týkající se ohledání jsou blížeji rozvedeny např. Chmelík, J., Porada, V.: Ohledání, In. Kriminalistická taktika, PA ČR, Praha 2000

34. § 165 odst. 1) trestního řádu – policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech. Ve smyslu § 33 odst. 1 trestního řádu může obviněný žádat, aby se obhájce zúčastnil i jiných úkonů přípravného řízení, kdy obhájce je podle § 165 odst. 2 trestního řádu oprávněn být již od zahájení trestního stíhání při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem.

35. Novotný, F., Růžička, M., a kol. : Trestní kodexy, Eurounion, Praha 2002, str. 970, vysvětlivka 2 – vyšetřovacími úkony se rozumí úkony prováděné policejním orgánem po zahájení trestního stíhání (§ 160 tr. Řádu), nikoli jinými policejními orgány nebo jinými osobami (např. znalci), a nejde o úkony znalce spojené s přípravou a vypracováním znaleckého posudku

5. Exhumace³⁶

Exhumací se z právního hlediska rozumí prohlídka a pitva mrtvoly ve smyslu § 115 trestního řádu, po vyzdvižení těla mrtvého z místa, kde bylo uloženo, a to za podmínky, že došlo k nařízení exhumace státním zástupcem. Důvodem mohou být nově získané skutečnosti nasvědčující tomu, že smrt mrtvého byla způsobena jinou osobou, či je tak činěno pro zjištění totožnosti mrtvého³⁷, apod.

Exhumace přichází v úvahu ještě před uplynutím tlecí doby. Tato zahrnuje obvyklý průběh postmortální dekompozice, kdy jde o prvotní fázi hnilobného rozkladu s následnou fází tlení, a trvá cca 8 - 9 let.

Délku rozkladu těla mrtvého ovlivňují i další okolnosti, např. je jím provzdušnění půdy, včetně její vlhkosti a teploty. Samozřejmě, že za určitých podmínek může dojít k atypické formě posmrtného rozkladu, jež spočívá v chemické změně podkožního, později i nitrobřišního tuku, tzv. zmýdelnění mrtvoly – adipocire. V suché písčité půdě trvá úplný rozklad těla dospělé osoby asi 7 let, v hlinité půdě se tato doba prodlužuje o 1 - 2 roky.

Policejní orgán nařizuje exhumaci v případě, kdy dodatečně zjištěné nové skutečnosti nasvědčují tomu, že smrt mohla být, či byla způsobena jednáním jiné osoby, nejčastěji v důsledku útoku na život osoby, jak ve formě fyzického napadení, tak i ve formě otravy.

Je důležité, aby před jejím nařízením byla konzultována exhumace se znalcem v oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství. Do roka lze exhumaci doporučit vždy, po této době je důležité především to, co se chce dokázat. Pokud bylo tělo pohřbeno brzy po smrti bez výrazných známek posmrtného rozkladu a během zimních měsíců, může být poměrně dlouho zachováno.

Při exhumaci je potřebné, aby znalec popsal skutečnosti důležité jak pro soudně lékařský závěr, tak i pro objasnění skutkového děje policejním orgánem. Z tohoto důvodu se exhumace provádí jako procesní úkon ve spolupráci s policejním orgánem, popř. s

36. podrobněji DVORÁK, M: Exhumace z aspektu soudního lékaře, Ústav soudního lékařství LF UK, Plzeň, in. Kriminalistika, ročník 2000, číslo 3,

37. V současnosti je identifikace mrtvého prováděna i za pomoci metody genetické kriminalistické expertízy, tj. zjištění DNA, která je významným přínosem pro kriminalistickou praxi

kriminalistickým technikem, a je zaměřena ke správnému provedení odběru vzorků, popř. i vzorků zeminy v případě podezření na otravu. Exhumace je prováděna výhradně ručně. Exhumované ostatky osoby, pokud již celistvost rakve není zachována, se ukládají do předem připravené a označené rakve. Po vyjmutí z hrobu se rakev otevře a je-li to možné, provede se předběžná identifikace těla.

Je nutné popsat druh rakve a stav její vnější i vnitřní plochy, dále se popisují všechny věci uložené v rakvi, druh a stav oblečení.

Při zevní prohlídce těla je nutno zjistit celkovou délku těla. Při podezření na otravu je nutné odebrat potřebný biologický materiál z mrtvého těla, ale i kontrolní vzorky ze zbytků rakve, dále z půdy nad a pod rakví, po stranách rakve i z míst vzdálenějších. Zemina z místa nad rakví se odebírá v množství cca 1000 g, vzorky půdy je nutno odebrat z šesti míst a z různých hloubek. Důležité je i zajištění vzorku zeminy pod rakví z hloubky cca 10 cm, ale také z hloubky 50 - 80 cm, vždy o hmotnosti cca 5000 g. U jednotlivých stran rakve ve vzdálenosti cca 30 - 50 cm a cca 2 m, v množství asi 1000 g. Pro správné vyhodnocení a správný výsledek je třeba odebrat zeminu z míst vzdálenějších v závislosti na konkrétní situaci.

Z těla zemřelé osoby je potřebné odebrat excize z kůže, nehtů, vlasů, zubů, a dlouhých kostí. Žaludeční obsah se musí odebírat odděleně od žaludeční stěny (nejlépe se vyšetřuje pouze vlastní obsah). Vyšetření tekutiny z dutiny břišní nemá z důvodu možné posmrtné kontaminace forenzní význam.

Při spolupráci s policejním orgánem je nutno konzultovat nutnost odběru vzorků z oblečení zemřelé osoby, z látky v rakvi ve střední části, z umělých květin, z polštářku pod hlavou, dále se odebírají všechny šperky, kříže apod. pro možnost porovnání jejich chemického složení s nálezem v biologickém materiálu.

Při důvodu exhumace pro podezření, že smrt nastala násilným jednáním jiné osoby za použití zbraní (střelná zbraň, bodněřezná zbraň, apod.) je nutno ve spolupráci s lékařem provádět prohlídku již v rakvi se zaměřením na dokumentaci stop, které mohou potvrzovat zmíněné podezření. Mnohdy je třeba důkladně prosít zeminu, zbytky rakve, apod. k zachycení věcných stop (např. střel, nábojnic, nábojů, jiných předmětů), a též využít rentgenu. Z lékařského hlediska lze na lebce i ostatních kostech rozeznat zlomeniny a střelné rány řadu

let. Zlomeninu jazyky a chrupavek hrtanu lze prokázat i po uplynutí jednoho roku. Řeznou či bodnou ránu v oblasti měkkých tkání krku lze poznat ještě do 3 - 4 měsíců. Strangulační rýhu je velmi obtížné rozpoznat již záhy po pohřbení.

Všechny výše zmíněné stopy, vzorky, či další okolnosti musí být dokumentovány v protokolu o exhumaci s následnou prohlídkou a pitvou těla mrtvého, včetně fotodokumentace. V praxi v tomto směru nejsou větší problémy.

6. Spolupráce na místě nálezu mrtvého³⁸

Přítomnost a práce lékaře (bez ohledu na jeho právní postavení) má značnou důležitost, včetně jeho rad a pokynů. Je to dáno i tím, že policejní orgán nemůže rozumět mnohdy komplikovaným nálezům na těle osoby, či nálezům, které pocházejí z lidského těla. Jeho přítomnost musí přispět k tomu, aby nálezy na těle osoby byly ve shodě s nálezem na místě události.

Práce na místě nálezu mrtvého se v obou profesích překrývá, jediné v čem se liší, jsou odborné závěry pro objasňování skutkového děje. Lékař při příjezdu na místo nálezu mrtvého musí získat prvotní informace o tom, jak k úmrtí došlo z pohledu oznamovatele, případně od svědků události. Tyto informace musí posoudit s ohledem na zjištění, která dostane při prohlídce těla. Než k této činnosti dojde, je třeba si uvědomit, že každý postup je třeba zvážit z pohledu následujících hypotéz:

1. smrt nastala z příčin chorobných,
2. smrt nastala z příčin násilných,

přičemž neví, jaká bude skutečnost. Proto je na místě postupovat primárně způsobem, jako by smrt nastala z příčin násilných, a že tedy je možno očekávat dokazování skutkových okolností cestou trestního řízení. Tento předpoklad umožňuje si uvědomit, jak se má lékař chovat k tělu mrtvého při prohlídce.

38. Dvořáček, I. : Doporučený postup lékaře při úmrtí mimo zdravotnické zařízení a následná součinnost s orgány Policie ČR, in.: http://www.fnspo.cz/kliniky/sou/pdf/2009_05_15_006.pdf

Na místě nálezu mrtvého lékaře činí tak, aby došlo k minimálním změnám jak na místě nálezu samém, tak i na těle, či s tělem. Manipulace s tělem mrtvého přichází v úvahu jen pro případ posouzení příčiny úmrtí. Tato okolnost je však velmi důležitá pro policejní orgán, a proto musí být správným způsobem dokumentována.

Na místě nálezu mrtvého je potřebné, aby prohlížející lékař, před příjezdem policejního orgánu, provedl zběžnou prohlídku okolí zemřelého. Ta je důležitá pro posouzení případné příčiny úmrtí, či mechanismu vzniku poranění. Tyto okolnosti by bylo na místě zaznamenat do lékařské zprávy pro policejní orgán.

Aby spolupráce mezi policejním orgánem a lékařem byla maximálně úspěšná, tak je nutné, aby lékař na místě nekouřil, neodhazoval nedopalky a ani nevyhazoval do koše odpadky, popř. zdravotnické prostředky, které použil ke svému zákroku. I pro něho platí, že nesmí používat zařízení v objektu (např. WC, koupelnu, apod.). Pro případ, že se na místě nálezu nacházejí stopy po násilném útoku na život osoby, např. náboje, nábojnice, střelné a jiné zbraně, platí zákaz manipulace. Pokud k tomu dojde, je třeba o takové manipulaci, byť nechtěné, učinit záznam nebo informovat policejní orgán. Přichází-li v úvahu nutnost spolupráce policejního orgánu s lékařem, tak ani jeden z nich neprohledává místnost, nábytek, do doby rozhodnutí policejního orgánu o případném zahájení trestního řízení.

Pobyt lékaře na místě nálezu mrtvého je důležitý i z hlediska posouzení celého prostoru, v kterém bylo tělo nalezeno, včetně výskytu biologických stop, např. stříkanců krevních stop, zejména k posouzení jejich velikosti, směru, případně stáří (čerstvé, zaschlé, apod.). Pro policejní orgán jsou jejich popis a odborné zhodnocení významné k rozhodování o postupu v další etapě.

Pokud lékař provádí prohlídku těla v době, kdy na místě policejní orgán není, tak ji provádí zásadně v rukavicích. Prohlídka se musí provést fakticky, a nikoli jen administrativně. V praxi byly zaznamenány případy, kdy fyzické neprovedení prohlídky těla vedlo téměř ke zmizení stop a nemožnosti dokumentovat trestně právní odpovědnost konkrétní osoby za smrt člověka.

Prohlídka těla mrtvého se metodicky provádí stejně, jak provádí ohledání těla mrtvého policejní orgán. Lékař zběžně prohlédne stav těla z hlediska jeho umístění v prostoru, zejména

z pohledu, zda jsou viditelné stopy a následky, jaký mají vztah k bezprostřední příčině úmrtí a jakému mechanismu odpovídají. Přihlédne se též ke stavu oblečení, které má mrtvý na sobě.

V logice postupu lékař prohlédne a dokumentuje stav a nález na hlavě (kštice, očníce, spojivky překrvené, ikterické, nos, nosní kůstky, rty, uzdičky, sliznice rtů, uši a zevní zvukovody), na krku (strangulační rýhy, podlitiny, oděrky), na trupu, kdy se oblečení jen vyhrne (poranění, jizvy), na zádech, jakož i genitální oblast. Důležité informace mohou dát následky jednání na těle mrtvého s krátkou dobou trvání, např. zčervenání pokožky v souvislosti se škrcením, rdoušením, ale i drobné škrábance. Tyto následky na těle vznikly mnohdy po kratším a méně intenzivním útoku.

Při prohlídce těla, zejména horních končetin, je třeba se zaměřit na známky po útoku, a zda jde o známky sebeobran. Pro policejní orgán jsou významné informace o zjištěných stopách po injekčních vpíších, které mohou svědčit o tom, že prohlížená osoba je závislá na drogách. Vpichy mohou být kdekoli v dosahu horních končetin osoby. Nacházejí se také v oblasti dolních končetin mezi prsty, či v oblasti genitální, apod.

Pro posuzování okolností jsou významné informace o existenci tzv. úchopových podlitin na pažích. Při popisu podlitin je třeba se zaměřit na jejich přesnou lokalizaci, ale i velikost a barevnost. Pro policejní orgán mohou tato zjištění přinést objasnění, kdy k následkům na těle mohlo dojít, a tedy zda mají souvislost se skutkovým dějem, který je objasňován³⁹.

Zobecněním lze konstatovat, že při prohlídce mrtvého⁴⁰ je třeba uvažovat:

- o charakteru, lokalizaci, rozsahu a stáří poranění,
- o časovém vzniku poranění (za života, po smrti),
- o mechanismu vzniku poranění,
- zda poranění mohlo nastat bez cizího zavinění nebo s cizím zaviněním,
- zda mohlo být bezprostřední příčinou smrti,

39. V policejní praxi již byly zaznamenány případy, zejména u týrání osob, že následky na těle vznikaly po delší dobu. Jejich zadokumentování pak pomohlo k prokázání déletrvajícího násilného jednání vůči osobě.

40. analogicky i při prohlídce živé osoby v kontextu vyšetřované události

- v případě, kdy lze připustit příčinnou souvislost mezi poraněním a smrtí, zda mohlo jít o náhodný smrtelný úraz, sebevraždu nebo smrt způsobenou jednáním jiné osoby.

Pro policejní orgán je důležité, aby lékař při výskytu známk násilí na osobě popisoval jejich tvar, umístění, vzhled, barvu, hloubku a rozměry, resp. mu tento popis pomohl vykonat. Významné informace se liší i z pohledu mechanismu vzniku jednotlivých poranění zjištěných při prohlídce těla mrtvého, a proto při spolupráci s policejním orgánem je třeba řádně popsat a dokumentovat u poranění způsobených střelnou zbraní přesnou lokalizaci místa vstřelu a výstřelu, vzhled místa vstřelu a výstřelu, včetně jeho průměru či šířky, popis okraje rány, a je-li to možné, tak i co nejpřesnější průběh dráhy střely⁴¹, hustotu a rozložení povýstřelových zplodin⁴², významné informace pro objasnění skutkového děje jsou získány z popisu krevních stop, jejich charakteristik, směru jejich výtoku, výskytu na oblečení, apod. Význam spočívá též v tom, že lze případně určit vzdálenost ústí zbraně od těla osoby v okamžiku výstřelu⁴³.

Při výskytu bodných či bodněřezných ran je třeba věnovat pozornost lokalizaci, vzhledu, rozměrům rány, popisu směru rány a jeho úhlu průniku, hloubky průniku, popisu okraje rány, případně zda z rány vytekla krev, včetně směru výtoku a zaschlosti, taktéž vzájemnou polohu více bodných ran. Při výskytu řezných ran též četnosti, rozmístění a vzájemné poloze, hloubce ran, směru jejich vedení, jakož i popisu okrajů rány apod. I v tomto případě je důležitá dokumentace směru výtoku krve a jejího stavu.

Při mechanismu vzniku poranění tupým předmětem je důležité, aby byla provedena přesná lokalizace na napadené části těla, uvedeny přesné rozměry útočného předmětu, popsán tvar jednotlivého zranění, včetně jeho okraje, ale též jeho barva, hloubka, či výskyt známek výtoku krve ze zranění, apod.

Jestliže byly zjištěny známky strangulace⁴⁴, je nutný popis průběhu strangulační rýhy, její hloubky, šířky, barvy, tvaru, ale i počtu strangulačních rýh, případně se popíše i umístění

41. Podrobněji Hirt, M., Zelený, M., Vojtíšek, T., Krajsa, J., Matějů, E., Brzobohatá, A.: Soudní lékařství, Masarykova universita, právnická fakulta, Brno, 2008, str. 32 – Navíc je nutno uvést, že při popisu dráhy střely se mnohdy projevuje nutnost dokumentovat i úhly pod jakým střela vnikla do těla, pro policejní orgán jsou pak důležité i informace z ohledání oblečení v komparaci s informacemi z prohlídky těla mrtvého

42. pokud to přichází v úvahu, tak místo, kde jsou stopy po povýstřelových zplodinách, apod. neomýváme do zajištění těchto stop kriminalistickým technikem

43. Podrobněji Hirt, M., Zelený, M., Vojtíšek, T., Krajsa, J., Matějů, E., Brzobohatá, A.: Soudní lékařství, Masarykova universita, Právnická fakulta, Brno, 2008, str. 26 - 40

44. Podrobněji Hirt, M., Zelený, M., Vojtíšek, T., Krajsa, J., Matějů, E., Brzobohatá, A.: Soudní lékařství, Masarykova universita, právnická fakulta, Brno, 2008, str. 41 - 49 - Strangulace jsou nejčastější příčinou násilného udušení. Ke smrti

uzlu, včetně jeho poměru k umístění smyčky. Je důležité také zaznamenat i okolnosti, které by měly na místě být, ale nejsou (tzv. negativní okolnosti).

Cílem spolupráce prohlížejího lékaře a policejního orgánu při prohlídce místa události je dosáhnout odpovědí na níže uvedené otázky⁴⁵ :

1. Jde o usmrcení druhou osobou nebo o sebevraždu, náhodu nebo smrt přirozenou?
2. Kde se stal čin? Případně podle krevních skvrn posoudit, zda místo nálezu mrtvoly a místo činu jsou identické nebo byla-li mrtvola odjinud přinesena, přivlečena, ev. zda těžce zraněný se sám neodplazil z místa činu.
3. Kdy došlo ke smrti? Tedy určit dobu smrti podle posmrtné ztuhlosti, mrtvolných skvrn, podle nálezu mušich vajíček a larev, podle rozsahu a postupu posmrtných změn, apod.
4. Jaký je mechanismus vzniku zjištěných poranění? Posoudit způsob, jak se čin stal podle následků a stop na mrtvole, podle známek zápasu a jiných znaků.
5. Jaká je příčina činu? Jaký je motiv činu? Podle nálezu na mrtvole lze mnohdy posoudit motiv trestného činu.
6. Jaký prostředek či nástroj byl použit? Stanovit podle jakosti a tvaru ran na těle, jakým nástrojem byly rány způsobeny, tedy určit, jakým nástrojem byl čin spáchán.

Důležitost přítomnosti lékaře na místě události se projevuje i v jeho odborném posouzení, ve spojení s hypotézou, kdo by mohl být pachatelem činu, a jaké stopy by se mohly na jeho těle nacházet. Lékař může vyslovit i svůj závěr, který je podložen vyhodnocením způsobu útoku, počtu ran a jejich umístění, či podle způsobu nakládání s mrtvolou, jak se pachatel na místě události choval, jak mohl jednat, tedy útočit. V tomto smyslu praxe zkouší možnosti spolupráce s odborníky z klinické psychologie v rámci tzv. psychologie místa činu⁴⁶. Ovšem uvedené závěry jsou předběžné a musí být průběžně

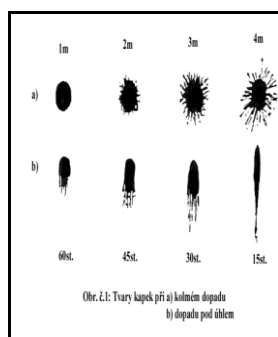
zde dochází uzávěrem dýchacích cest, přerušením toku krve do hlavy (hlavně mozku), a reflexní zástavou srdce při podráždění bloudivého nervu. Mechanismus strangulací rozdělujeme na oběšení, uškrcení a zardoušení.

45. Knobloch, E. : Lékařská kriminalistika, Avicenum, Praha 1974, 3.vydání, str. 17

46. V posledních letech se využívá metody psychologického profilování místa trestného činu (události) poměrně často. Je to metoda, která ovšem obnáší hluboké znalosti z psychologie, zejména patopsychologie. Důležité jsou též informace lékaře – psychiatra. Obnáší také dokonalou rekonstrukci určitého děje na základě ohledání místa činu.

doplňovány dalšími procesními, ale i znaleckými úkony. Proto prohlídka místa události provedená řádně a včas, za přítomnosti lékaře, je velmi důležitá.

Ke správné rekonstrukci události mohou přispět biologické stopy na místě události, např. krevní stopy. Zde je také významná pomoc lékaře. V praxi to většinou bývá již příbraný znalec, ale v rámci požadavků na spolupráci s policejním orgánem je třeba požadovat, aby i takové stopy byly popisovány v nálezů prohlížejícího lékaře pro policejní orgán. Právě proto, že takové stopy jsou spojeny se způsobem útoku na tělo, tak mohou přesněji rekonstruovat skutkový děj. Je úkolem lékaře nalézt a správně posoudit a ohodnotit krevní stopy, neboť je to on, který dokáže posoudit jejich důležitost a význam podle jejich tvaru, rozsahu a polohy. Při jejich výskytu je schopen lékař rozeznat, zda do krevní stopy se dostaly další stopy (tkáně). Dokáže též posoudit přibližně jejich stáří⁴⁷. Ve spolupráci s policejním orgánem je musí následně popsat a zadokumentovat. Pokud lékař již na místě není, tak je nutno na ně upozornit ve své zprávě, včetně jejich popisu. Popis musí být zaměřen na tvar krevní stopy⁴⁸.

Obrázek - tvary kapek při a) kolmém dopadu

b) dopadu pod úhlem

Významnou informační hodnotu má barva krve⁴⁹, která se mění vlivem prostředí, času, na kterých závisí velmi rychlý proces zahnívání. Barva krve se postupně mění na tmavočervenou, hnědou, tmavohnědou, šedou až zelenavou. Změna barvy z červené na

47. Tesař, J.: Soudní lékařství, Avicem Praha 1968, třetí, doplněné vydání, str. 733 – stáří nelze přesně určit. V policejní praxi se však tím rozumí spíše její stav, např. zasklost, hnilobnost, výskyt plísni, apod.

48. zmíněná otázka je rozebírána i v rámci přípravy policistů při studiu kriminalistiky. Z lékařského hlediska odkazují např. Knobloch, E. : Lékařská kriminalistika, Avicem, 1974, třetí vydání, str. 69 a.n. nebo Tesař, J.: Soudní lékařství, Avicem Praha 1968, třetí, doplněné vydání, str. 666 a.n.

49. viz např. Chmelík, J., Porada, V. : Ohledání, in. Kriminalistická taktika, PA ČR, Praha 2000

hnědou je závislá na vnějších podmínkách, ale vlivem přímých slunečních paprsků k ní dojde průměrně za 1-2 dny, při rozptýleném světle za 5-7 dní, v tmavém a chladném prostředí za 14-20 dnů.

Spolupráce prohlížejícího lékaře a policejního orgánu má svůj výstup i ve zpracování lékařské zprávy. V praxi je tento okamžik podceňován a mnohdy tyto zprávy nesplňují požadavky správného hodnocení skutkového děje. Jde o skutečnost, že v lékařské zprávě chybějí mnohé informace důležité pro rozhodnutí policejního orgánu, ale také důležité pro posuzování následků znalcem z odvětví soudního lékařství. Z tohoto důvodu bylo uvažováno o možnostech, které by mohly přispět k lepšímu zaznamenání skutečností takto důležitých. Výsledkem úvahy je vytvoření lékařské zprávy ve formě formuláře⁵⁰, který by na místě prohlídky těla mrtvého vyplňoval lékař sám, anebo i ve spolupráci s policejním orgánem. Pokud by prohlídka byla již za přítomnosti policejního orgánu, podepisoval by formulář i tento orgán. V každém případě by musel být tento formulář podepsán lékařem, umístěno jeho razítko a uveden datum vypracování.

50. viz příloha č. I. dizertační práce

7. Podezřelé okolnosti

Posuzování skutkových okolností při nálezů mrtvého těla je náročné a souvisí s komplexním přístupem, tedy vyhodnocení zjištění z místa nálezů, z prohlídky těla, jakož i informací od oznamovatelů a svědků.

Pokud z vyhodnocení místa nálezů vyplývá, že je prostor pozměněn po zápase, např. je posunutý nábytek, podlahové krytiny jsou posunuty, či dokonce jsou známky po prohledávání nábytku, popř. se nacházení v prostoru stříkance, či krevní šmouhy, apod., tak je zřejmé, že pro lékaře to obnáší důvodnost k podezření, že smrt nemusela nastat tak, jak je prezentováno, či je domněváno, tj. jde o smrt přirozenou.

Jestli-že při prohlídce těla mrtvého lékař zjistí vícečetnost ran v lokalitách životně důležitých orgánů, poranění, která si nemohl poškozený způsobit sám, či tělo je svázáno a ukryto, anebo stopy svědčí o přemístění mrtvolý, či po vlečení apod., tak opět tato situace obnáší důvodnost k příčině a mechanismu smrti⁵¹.

Vždy půjde o smrt násilnou. Proto nemůže lékař sám rozhodnout o dalším postupu z lékařského hlediska. Je na místě zavolat policejní orgán k dalšímu rozhodnutí. V tomto okamžiku je pro lékaře důležité, aby věcně popsal do zprávy o své lékařské činnosti svůj postup a svá zjištění, tak aby policejní orgán měl dostatek podkladů pro své vlastní rozhodnutí.

Na příčinu smrti lze usuzovat pouze s určitou pravděpodobností. K tomu je potřeba mít důvěryhodné informace o celkovém zdravotním stavu zemřelé osoby a o charakteru obtíží těsně před její smrtí, které by mohly smrt vysvětlit, okolností na místě nálezů a zjištěných chorobných a úrazových změn na těle zemřelého. Současně hraje důležitou roli odbornost prohlížejiho lékaře, včetně jeho znalostí a zkušeností.

Při vyhodnocování situace na místě události je nejvýznamnější otázka, zda jde o vraždu, sebevraždu, náhodu, či smrt z příčin přirozených. Z tohoto pohledu je diferenciální

51. Dvořáček, I.: Doporučený postup lékaře při úmrtí mimo zdravotnické zařízení a následná součinnost s orgány Policie ČR in.: http://www.fnspo.cz/kliniky/sou/pdf/2009_05_15_006.pdf - Oznámení úmrtí Policii ČR při každé násilné smrti, včetně sebevražd, úrazy, intoxikace, není-li známa totožnost zemřelého, úmrtí v dopravních prostředcích, úmrtí cizince, úmrtí dětí a mladých osob, úmrtí na frekventovaném místě, úmrtí osamělé osoby

diagnostika mezi vraždou a sebevraždou velmi náročná. Důležité pro správný závěr je, že nelze diagnostikovat sebevraždu jen podle lékařských nálezů, zejména ne podle výsledku prohlídky a pitvy mrtvého. Policejní orgán musí proto společně s lékařem vyhodnotit vlastní závěry z ohledání místa události, z vyhodnocení kriminalisticko-technických expertíz v kontextu se závěry prohlídky a pitvy mrtvol. Při spolupráci se tak vyhodnocuje lokalizace ran na těle, zda toto místo je dosažitelné pro sebevraha, včetně informací o použitém prostředku, zda tento mohl způsobit zjištěná poranění, případně vyhodnotit polohu, kterou nástroj zaujímá v ruce mrtvého. Musí se vždy přihlídnout k místu, kde byla mrtvola nalezena.

Cílem ohledání mrtvol i místa jejího nálezu je získat informace:

- o okolnostech a příčině smrti,
- o způsobu usmrcení případně i utajování násilného charakteru smrti,
- o době smrti nebo jednání, které mělo za následek smrt,
- o usmrcené osobě,
- o možném motivu usmrcení,
- zda místo nálezu mrtvol je shodné s místem činu,
- o způsobu dopravení mrtvol na místo nálezu, a další.

Posuzujeme-li otázku sebevraždy oběšením tak typickou stopou je strangulační rýha na krku. Ta většinou směřuje zpravidla k uzlu či smyčce, méně často k uchu nebo pod bradu. Při oběšení nemívá uzavřený charakter a je v místech uzlu nebo smyčky přerušena. Mívá hnědou nebo načervenalou barvu, oproti oběšení osoby již zemřelé, kde je barva bledá, bez krevních podlitin a sedlin na okrajích. Sebevraždě nasvědčuje strangulační rýha, která stoupá směrem k uzlu nebo ke smyčce, zpravidla probíhá vzestupně od přední části krku za uši a končí na zadní části hlavy nebo šíji. Co je důležité, je skutečnost, že schází stopy zápasu a odporu oběti (např. na oděvu jsou známky poškození, na těle jsou škrábance nebo podlitiny). V každém případě je nutno si všimnout, zda v blízkosti těla se nachází předmět, na kterém by osoba stála před sebevraždou, např. stůl, židle, či nějaký jiný předmět. Z lékařského hlediska je třeba věnovat pozornost směru výtoku krve z otvorů, a to z hlediska polohy těla. Při posuzování mechanismu škrcení je třeba posoudit, zda se kromě strangulačních rýhy

neprojevují jiné stopy (zpravidla prstů) nebo jsou na krku přítomny dvě strangulační rýhy, z nichž jedna probíhá rovně a druhá šikmo. Navíc škrtidlo je na krku pevně utaženo. Při rdoušení, tj. nástrojem jsou ruce útočnicka, může docházet k tomu, že stopy po rdoušení se projevují až s větším časovým odstupem, např. po 24 hodinách. V každém případě je v těchto případech důležité dokumentovat stav očního bělma.

Při sebevraždě řeznými, bodnými a sečnými zbraněmi je třeba si uvědomit, že útok sebevraha směřuje téměř vždy na tepny a žíly, zejména na zápěstí a krku. Pokud se nacházejí na jiném místě lze hovořit o podezřelé okolnosti. Platí, že pokud sebevrah opakuje pokus o sebevraždu, tak útok směřuje do stejného místa, do vzájemné blízkosti. Pokud existují rány na těle a tyto jsou zakryty oděvem, který není narušen, je to již podezřelá okolnost.

Sebevraždy jsou páčány též střelnou zbraní, a proto je potřeba věnovat pozornost stopám po jejich použití. Nejen že je třeba dokumentovat pozici těla, ale také pozici střelné zbraně, včetně jejího technického stavu (stav nabití, zpříčená střela, apod.), tedy včetně vzdálenosti od těla. Z charakteru střelby, vlastnosti výstřelového otvoru a dalších informací lze odhadnout, z jaké vzdálenosti bylo pravděpodobně střeleno. Při výstřelu z bezprostřední vzdálenosti má vstřelový otvor zpravidla tvar hvězdice s černými rozbíhajícími se lalokovitými trhlinami, způsobenými plyny, které se vyvinou při výstřelu a unikají prudce z hlavně. Při výstřelu zblízka se na kůži a na oděvu usazují povýstřelové zplodiny se sazemi a zrnky střelného prachu. Z tohoto pohledu sebevraždě nasvědčují místa, kde je vstřel nalezen, tedy místa jako např. spánek, srdce, čelo, ústa, přední obnažená část těla. Vše musí být posuzováno z hlediska bezprostřední blízkosti. Pokud tomu tak není, již lze hovořit o podezřelých okolnostech⁵².

S činností lékaře souvisí jeho povinnost vyplnit příslušnou dokumentaci, včetně listu o prohlídce mrtvého.

52. Matoušek, V.: Prověřování sebevražd a podezřelých úmrtí, metodický materiál PČR Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje v Brně, blíže i Hirt, M., Zelený, M., Vojtíšek, T., Krajsa, J., Matějů, E., Brzobohatá, A.: Soudní lékařství, Masarykova universita, právnická fakulta, Brno, 2008

8. Stanovení doby úmrtí

Stanovení doby smrti je velmi obtížné, ale pro policejní orgán velmi významné. Je však třeba mít na paměti, že na určení doby smrti mají vliv mnohé další okolnosti, např. stáří osoby, hmotnost těla, jakož i prostředí, kde ke smrti došlo, či oblečení, ale i např. způsob útoku na tělo.

Proto je při určování doby smrti podle posmrtných změn třeba znát atmosférické podmínky v prostoru, kde byla mrtvola nalezena, jakož i případné konkrétní podmínky místa nálezů. Konkrétně je důležité, aby policejní orgán zadokumentoval počasí v prostoru, teplotu vzduchu na místě nálezů, teplotu podkladového materiálu, na němž leží tělo, jakož i přesné vymezení situace, z čehož bude zřejmé, jak na tělo působilo slunce, či jiný zdroj tepla, anebo opačně zdroj chladu. Významným zdrojem informace pro určení doby smrti, zejména v přírodě, je i barevnost rostlinného podkladu, např. trávy. Ta může být při delším umístění těla v jiném odstínu.

Do souhrnu všech dat samozřejmě patří důležitá informace o tělesné teplotě mrtvého těla. Její vyhodnocení je však spojeno v kontextu s posouzením všech příznaků smrti. Lékařské posouzení příznaků smrti je důležité pro rozhodnutí policejního orgánu jakým způsobem bude muset dokumentovat místo nálezů a zjištění na těle mrtvého. Je irelevantní, zda jsou zaznamenány ve formě lékařské zprávy nebo záznamu v protokolu o ohledání. Pro tuto spolupráci je důležité si uvědomit, že biologické změny na těle mrtvého probíhají stále, bez ohledu na čas, až do úplného rozkladu a rozpadu. S touto informací musí proto pracovat jak policejní orgán, tak i spolupracující lékař. Proto je třeba věnovat náležitou pozornost k popisu posmrtných skvrn v době co nejkratší od okamžiku smrti, resp. od okamžiku dostavení se na místo nálezů mrtvého. Tato povinnost je důležitá proto, aby lékař mohl přesněji zjistit rychlost postupu posmrtných skvrn, a tedy určit dobu uplynulou od smrti. To obnáší nutnost, aby v řádech hodin byly mrtvolné skvrny znovu prohlédnuty lékařem a znovu popsány. A v tomto směru musí existovat spolupráce s policejním orgánem. Nelze uvést, v jakém přesném časovém období má být znovu provedeno ohledání těla mrtvého, neboť pro rychlost postupu posmrtných skvrn jsou důležité i jiné okolnosti, tj. místo nálezů, teplotní podmínky, způsob

útku na tělo, apod. V každém případě musí jít o jasně vymezené srovnání dvou informací z času nálezu mrtvoly a opakovaného ohledání již na pitevně.

V krátké době po smrti mohou ještě po určitou dobu přetrvávat některé funkce orgánů a tkání, přičemž tyto odumírají postupně. Na určité podněty jsou vitální reakce až asi do 8 hodin po smrti⁵³. Pro stanovení doby smrti jsou důležité posmrtné skvrny⁵⁴ a posmrtná ztuhlost⁵⁵, mechanická dráždivost⁵⁶, elektrická dráždivost⁵⁷, autolýza⁵⁸, délka vousů u mužů, kteří se holí⁵⁹, žaludeční obsah⁶⁰, laboratorní metody⁶¹.

53. Kolektiv autorů: Soudní lékařství, Grada Publishing, Praha 1999, str. 65-77

54. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 – posmrtné skvrny se začínají tvořit již za 20 – 30 minut, kdy je lze pozorovat na krku, za 2 – 3 hodiny se dále šíří a jsou plně vyvinuty, splývající jsou 6 hodin po smrti

55. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - Posmrtná ztuhlost nastupuje po počátečním 1 – 3 hodiny trvajícím posmrtném ochabnutí svalstva v důsledku vyhasnutí nervové činnosti. Vyšší teplota okolního prostředí urychluje vznik posmrtné ztuhlosti, chladné prostředí působí opačně. Posmrtná ztuhlost začíná slábnout za 1 – 2 dny po smrti, zaniká za 2 – 3 dny, v chladnu později.

56. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - mechanická svalová dráždivost se projeví vytvořením svalového valu např. po úderu svalového bříška neurologickým kladívkem v prvních 6 hodinách po smrti, přiblížením prstů ruky poklepem na hřbetní stranu záprstí, přiblížením lopatek po úderu mezi lopatky do 1,5 – 2 hodin po smrti.

57. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - projevuje se zřetelnou odpovědí svalů (mimických nebo předloktí), stahem po impulsu stejnosměrným proudem zavedenými jehlovými elektrodami, nejdéle 5 – 10 hodin po smrti. Ztráta elektrické dráždivosti se projevuje nejdříve za 3 – 4 hodiny, odpověď nelze očekávat za 9 – 11 hodin po smrti.

58. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - postup hniloby a tlení – hnilobu a tlení vyvolávají bakterie, kvasinky, nižší houby a další mikroorganismy. Při hnilobě převažují reduktivní procesy, při tlení oxidativní. Hniloba se projevuje nazelenalým zbarvením kůže za 3 – 5 dnů po smrti zpočátku v tříslech a kolem pupku, které se dále šíří. V horku se vývoj hniloby podstatně urychlí. Nejrychleji probíhá hniloba na vzduchu, pomaleji ve vodě, nejpomaleji v zemi. Adipocire je druh hniloby, který nastává za nepřístupu vzduchu a ve vlhkém prostředí (např. u utopených). Užívá se různých metod fyzikálních a chemických, např. určování glukosy, ketonových látek, schopnost vazby kyslíčnicku uhelnatého, stanovení bílkoviny v krvi, nebílkovinného dusíku, močoviny, kyseliny močové, kreatinu, kreatininu, amoniaku, stanovení různých organických látek jako fosfatidů, biogenních aminů, apod. Podle těchto metod se dá určit v prvních 8 - 30 hodinách po smrti doba smrti s přesností na 2 - 4 hodiny.

59. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - vous roste za jednu hodinu asi o 0,021 mm, po smrti neroste. Nutno proto změřit co největší počet vousů (nejlépe na bradě) a stanovit aritmetický průměr (např. se používá lanometru). Je však potřebné vědět, kdy se muž naposledy holil. Určení po 24 hodinách může být sporné, protože po této době se kůže svažuje a vousy mohou více vystoupit nad povrch brady.

60. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - např. do 1 hodiny jsou stráveny tekutiny, alkoholické nápoje, voda, čaj, káva, do 1,5 hodiny svařené mléko, polévka, špenát, celer, pstruh, losos, do 2 hodin - syrové vejce, játra, kroupy, treska, do 2,5 hodin - bílé pečivo, brambory, hovězí a jehněčí maso, do 3 hodin - vejce na měkko, luštěniny, skopové, koláče, mrkev, salát, beefsteak, roštěnka, do 3,5 hodiny - pečené brambory, vejce natvrdo, chléb s máslem, do 4 hodin - drůbež, telecí pečeně, vepřové maso se zelím, černý chléb, do 4,5 hodiny - naložené maso, kyselé zelí, do 5 hodin - uzené maso, jaternice, švestky, třešně, rozinky, mandle, houby, ořechy, do 6 hodin - stará

Pro stanovení doby smrti u mrtvol, u nichž již započal hnilobný proces je nutno správně popsat i hnilobné změny. K nim se vztahuje výskyt nekrofágních živočichů, zvláště much. V závislosti na biologickém procesu se na těle mrtvoly objevují i jiní živočichové⁶². Ve smyslu spolupráce policejního orgánu a lékaře je důležité, aby výskyt živočichů byl popsán jak do umístění, tak i do množství, popř. pojmenování druhu živočišného organismu. V praxi přichází v úvahu využití jiného znalce z odvětví forenzní entomologie jako konzultanta⁶³. Policejní orgán musí metodicky správně provést dokumentaci a vzorky živočišného organismu zajistit ve spolupráci právě s tímto znalcem, případně s lékařem.

uzenina, mořské ryby, pečený úhoř, do 7 hodin - sardinky v oleji. Záleží ovšem i na tom, jak je žaludeční sliznice zdravá a dále i na množství požití potravy, Naplnění močového měchýře - může nasvědčovat požití většího množství tekutin před smrtí.

61. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze, str. 12-14 - po smrti stoupá v krvi koncentrace dusíkatých látek, kyseliny mléčné (od 12 do 24 hodin po smrti až na 50- či 75násobek), některých enzymů, organického fosforu. Praktickému využití některých laboratorních metod brání variabilita hodnot a neznalost výchozích, tj. intravitálních hodnot, zejména u osob náhle a násilně na místě zemřelých.
62. podrobněji Knobloch, E. : Lékařská kriminalistika, Avicenum Praha 1974, třetí vydání, Tesař, J.: Soudní lékařství, Avicenum Praha 1968, třetí, doplněné vydání, nebo Kolektiv autorů: Soudní lékařství, Grada Publishing, 1999
63. ve smyslu konzultant policejního orgánu nebo konzultant znalce v oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství

9. Měření teploty mrtvého

Posmrtným jevem tradičně vyhodnocovaným v kriminalistické praktické činnosti je chladnutí mrtvol. Pokles teploty mrtvého těla pokračuje totiž po zástavě životních funkcí až do vyrovnání tělesné teploty s teplotou prostředí. Předpokladem určení doby smrti je změření teploty tělesného jádra. V praxi se teplota jádra měří per rectum (v konečníku).

Pokles teploty těla není v závislosti na čase zcela lineární, ale závisí na dalších faktorech. Pocit, že tělo je stále teplé, mizí na nekrytých částech těla za 3 – 6 hodin, někdy dříve. Na krytých částech pomaleji. Pravidlo, že teplota v rektu klesá o 1 °C za každou hodinu, platí jen přibližně, kolísání rychlosti poklesu dosahuje rozptylu 0,5 – 1,5 °C.

Měření poklesu teploty mrtvého těla je jedním z postupů, jak stanovit dobu smrti. K přesnějšímu určení doby smrti je dobré znát průběh chladnutí v době nálezů, neboť jednorázové určení teploty není vždy dostatečné. Chladnutí těla nemá hladký a jednoduchý průběh a závisí na mnoha faktorech. Po zavedení měřicí sondy je nutno dokumentovat hodnoty teplot v rektu a teploty okolního prostředí. Je nutné zjistit teplotu podloží, na kterém tělo leží, jakož i teplotní hodnotu v průměrné výšce cca 1 m od podloží nad tělem. Při hodnocení poklesu teploty se musí přihlídnout k hmotnosti a oblečení mrtvol. Proto je významné, aby všechny tyto okolnosti měl na mysli prohlížející nebo ohledávající lékař a zaznamenal je do své lékařské zprávy, případně je zadokumentoval policejní orgán⁶⁴.

64. V praxi se zkouší využívání modernější metod za pomoci počítačového programu a digitálních prostředků, ale praxe ukazuje, že jeho využívání má své nedostatky. O používání nových prostředků se zmiňují autoři Vaněček V., Makovec, P., Němec, J., Lidmila J., Švec, M. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti, *Kriminalistika* 2005, č. 1, Vaněček, V. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti na místě činu, *Kriminalistický sborník* 2004, č. 1, s. 29; Vaněček, V., Němec, J., Makovec, P., Lidmila, J. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti, *Kriminalistický sborník* 2005, č. 3, s. 52; Minčíč, M. Proměňování teplot v rektu oběti k přesnějšímu odhadu doby smrti, *Kriminalistický sborník* 2004, č. 1, s. 31.

10. Využití forenzní entomologie při určování doby smrti.

Při stanovování doby smrti lze významně využít informací získaných odborným posouzením nekrofágní fauny nalezené při ohledání mrtvolky na místě nálezu, popř. při prohlídce a pitvě mrtvolky. Využívání forenzní entomologie policejní praxí probíhalo v minulosti poměrně často, ale poté se na tuto metodu pozapomnělo. Metoda zkoumání nekrofágní fauny se opět ujala počátkem 90-tých let minulého století⁶⁵. Organická hmota živočišných těl je potravou pro řadu dalších živočichů. Lze tu zjistit zcela jasné zákonitosti potravních vztahů. Někteří živočichové se živí tkáněmi nebo celými těly jiných živočichů, jiní opět dávají přednost mrtvým tělům nebo jejich částem. Nekrofágové obratlovci, např. liška, sup, apod. se objevují u mrtvolky jednotlivě nebo v malém počtu a po nasycení opět mizí. Naproti tomu nekrofágové z řad členovců se na mrtvole soustřeďují ve velkém počtu, neboť mrtvé tělo je zdrojem potravy jich samotných i jejich potomstva, které se zde vyvíjí. Je známo, že volně ležící mrtvé tělo člověka je vyhledáváno řadou různých druhů živočichů, zejména hmyzem. Tento hmyz se nevyskytuje na mrtvém těle současně, ale napadá je v určitém sledu, podle jednotlivých stádií hnilobného procesu. Důležité pro posouzení je pochopení sukcese⁶⁶, tj. časově zákonitého sledu, tedy nástupu určité charakteristické fauny a flory v rámci klimatických cyklů a změn v prostředí. Rozumí se zákonitý sled hmyzu a jiných organismů, který je charakteristický pro jednotlivá období rozkladu mrtvolky. Z toho lze odvodit, jak dlouhý časový odstup dělí mrtvolu od počátku jejího rozkladu. V prvním období po smrti živočicha se slétají na mrtvolu druhy, které přilákal zápach potu, krve a čerstvého masa. Následně jsou přilákány druhy, které přitahují plynné látky, jež tělo nadouvají a páchnou. Proto je významné, aby čichový vjem a existence nekrofágních živočichů byla dokumentována i v rámci prohlídky těla mrtvého. V tomto směru je významný jejich popis ve

65. autor práce se v té době spojil s tehdy žijícím prof. Povolným, který se této problematice věnoval dlouhá desetiletí, a výsledky jeho práce jsou dodnes oceňovány v zahraničí. V současné době se tomuto oboru věnuje Kriministický ústav Praha. Autor dále rozvíjí odkaz prof. Povolného na Ústavu zoologie, rybářství, hydrobiologie a včelařství při agronomické fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, kde je vyučován jednosemestrový předmět „Soudní zoologie“ pod vedením doc. Ing. Marie Borkovcové, Ph.D., v rámci kterého je zpracováván experiment k výskytu nekrofágní fauny při rozkladu biologického materiálu.

66. Podrobněji Daněk, L.: Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Kriministický ústav Praha, 1990, str. 9-12

vztahu k okamžiku jejich zhlédnutí na místě nálezu. Proto je nezbytná co nejužší spolupráce policejního orgánu a lékaře⁶⁷.

Forenzní entomologie stanovila, že časově zákonitý sled (sukcese) nekrofágního hmyzu na mrtvole je zákonitým procesem, s délkou doby pobytu mrtvoly v terénu je stejně zákonitě spjata i vývojové stádium každého hmyzu a každý nekrofágní hmyz nalezený na mrtvole má svůj identifikační význam, ale nejlépe vyhovují mouchy. Pro tyto účely byly stanoveny postupné vlny sukcese pro nálezy nekrofágní fauny na mrtvolách⁶⁸. Zmíněná metoda je postavena na vývojové proměně hmyzu, tj. z vajíčka se vylíhne larva, která dorůstá a mění se v kuklu, z které se líhne dospělý hmyz. Oplodněná samička opět klade vajíčka. Trvání stádia vajíčka, larvy, atd. je závislé na druhu hmyzu, ale i na teplotě, roční době a jiných činitelích. Též jde o využití poznatků o jednotlivých druzích nekrofágní fauny, zejména o rychlosti jejich generačního vývoje a vazbě vývoje na určitá roční období⁶⁹. Posouzením druhové příslušnosti a stupně vývoje hmyzu nalezeného na mrtvole, případně stop po vývoji předešlých generací nekrofágů, tj. prázdné kukly, puparia, aj. lze určit, po uvážení dalších okolností, kdy byla na mrtvolu nakladena vajíčka, tj. kdy byl již postižený mrtev. Z tohoto důvodu musí být entomologický materiál na místě nálezu kvalitně zajištěn⁷⁰.

Význam forenzní entomologie spočívá v tom, že znalci v oboru jsou schopni posoudit výskyt jednotlivých nekrofágů na těle mrtvoly v jednotlivých vlnách. Nálet nekrofágní fauny na mrtvolu probíhá zpravidla v osmi (8) vlnách v návaznosti na stupeň rozkladu těla. Z tohoto pohledu se nejčastěji v jednotlivých vlnách objevují zástupci much čeledi

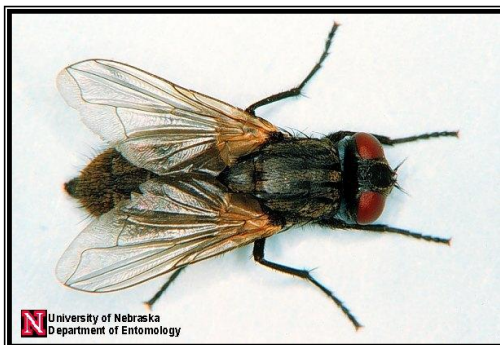
67. Podrobný popis postupu je rozveden v odborné literatuře, např. Daněk, L.: Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Kriminalistický ústav Praha, 1990, str. 34-38

68. Podrobněji Daněk, L.: Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Kriminalistický ústav Praha, 1990, str. 13-18, Laupy, M. Post mortem interval a nekrofilní mouchy, Kriminalistika 1994, č. 2, s. 121; Šuláková, H. Speciální biologie: Využití hmyzu při stanovení post mortem intervalu, Kriminalistický sborník 2006, č. 3, s. 36.

69. Podrobněji Daněk, L.: Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Kriminalistický ústav Praha, 1990, str. 13-18 - rozsáhlé ztráty měkkých tkání během 10 – 14 dnů může způsobit hmyz většinou od dubna do října. Krátce po smrti, někdy už během agónie, lze pozorovat nakladená muší vajíčka do tělních otvorů, popř. ran. Za 1 – 2 dny lze pozorovat larvy. Ty pak svými enzymy stravují tkáň. Zakuklení nastává přibližně za 2 týdny. Prázdné kukly se nacházejí za 4 týdny. Generační období může ovšem kolísat podle druhu mouchy, teploty a jiných okolností. Další druhy hmyzu vyskytující se v pozdějších obdobích (měsíce, roky)

70. znalec v oboru forenzní entomologie musí být specialistou na uvedený druh hmyzu, musí mít k dispozici srovnávací materiál, údaje o růstových křivkách larev za různých teplot, možnost vytvořit příznivé půdní mikroklima pro dopěstování larev, informace o teplotních zjištěních na místě nálezu za předpokládanou dobu, kdy tělo mrtvého mohlo být na místě nálezu

Calliphoridae (bzučivkovití), či rodu *Musca* (moucha), kteří se vyskytují v první až třetí vlně po dobu 0 až 3 měsíce post mortem, (foto)

Obrázek 1: *Musca domestica* – moucha domácí

- zástupci much čeledi Calliphoridae (bzučivkovití), dále čeledi Sarcophagidae (masařkovití), kteří se vyskytují v první až třetí vlně v období 0-3 měsíce post mortem,
- zástupci brouků, čeledi Dermestidae (kožojedovití), kteří se vyskytují v první až třetí vlně v období 0-3 měsíce post mortem, (foto)

Obrázek 2: *Dermestes murinus* - kožejed

- Mouchy různých čeledí, které se vyskytují ve čtvrté vlně v období 4-6 měsíce post mortem,

Obrázek 3: Bráněnka *Hermetia illucens*

- Mouchy různých čeledí, dále brouci čeledi Silphidae (mrchožroutovítí) a čeledi Histeridae (mršníkoviítí), kteří se vyskytují v páté vlně v období 4 až 8 měsíce post mortem

Obrázek 4: brouk čeledi Silphidae (mrchožroutovítí)

Obrázek 5: brouk čeledi Histeridae (mršníkoviítí)

- Brouci čeledi Dermestidae (kožojedovití), suchomilnější druhy, se vyskytují v sedmé vlně v období 1-3 roku post mortem

Obrázek 6: *Dermestes lardarius* – kožojed obecný

- Brouci čeledi Tenebrionidae (potemníkovití) a čeledi Ptinidae (vrtavcovití) se objevují v osmé vlně v období nad 3 roky.

Obrázek 7: Vrtavec rodu *Ptinus*

Pro forezní účely mají největší význam druhy hmyzu objevující se v první vlně – na čerstvé mrtvole, neboť podle nich lze začátek post mortem intervalu stanovit s přesností až na hodiny s nejmenší možnou chybou. K těmto druhům patří především někteří zástupci řádu

Obrázek 8: *Calliphora vicina* – bzučivka obecná

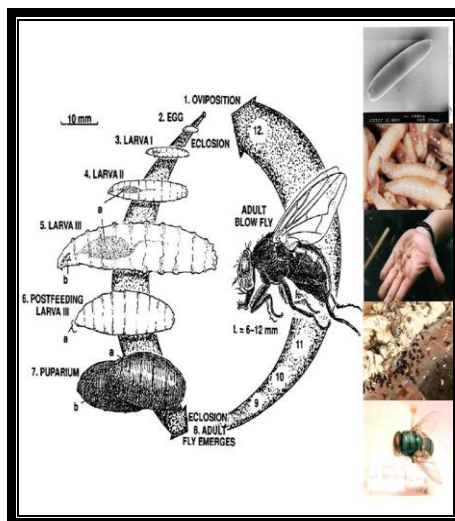
Obrázek 9: *Lucilia sericata* – bzučivka zelená

Obrázek 10: *Sarcophaga carnaria* - Masařka obecná

Tyto mouchy se na mrtvole mohou objevit v průběhu několika minut po smrti a během půl hodiny již mohou být nakladena první vajíčka. V nejteplejších dnech roku může celý vývoj od vajíčka po dospělé proběhnout za několik málo dní.

Vývojová cesta je naznačena v následujícím schématu⁷¹

Obrázek 11: vývojová stádia bzučivky

71. Gunn, A.: Essential Forensic Vology, John Wiley and Sons, 2006, str. 294, ISBN: 0470012773

Vývoj od vajíčka po dospělého může trvat různě dlouhou dobu – velmi záleží na teplotě okolí. Například u bzučivky *Phormia regina* trvá vylíhnutí larvy z vajíčka obvykle 8 hodin. K vývoji larvy od prvního do třetího instaru je zapotřebí přibližně 6-11 dnů při teplotě kolem 30 stupňů Celsia. Poté se larva zakuklí a nový jedinec se líhne za 7-14 dnů.

V zahraničí je forenzní entomologie rozšířená⁷². V tomto smyslu jsou prováděny mnohé experimenty, např. ve Švýcarsku, kde forenzní entomologové Claude Wyss a Daniel Cherix provádějí sledování sukcese nekrofauny na prasatech o váze kolem 50 kg, výsledky tak mohou být aplikovatelné na závažné trestné činy v případě lidských obětí⁷³. Sledování jsou prováděna již několik let a výsledky ukazují na nutnost zohledňovat při vyhodnocování doby post mortem intervalu teplotní křivky a celkový ráz počasí, který výrazně ovlivňuje rychlost vývoje nekrofágního hmyzu odlišně u každého konkrétního případu. Bez větších změn zůstává pouze sled jednotlivých vln osídlení těla hmyzem.

Při experimentu dne 15. května 2006 bylo v 8.30 hod. zabito asi 50 kg prasátko a v 9.15 hod. položeno na zem. Teplota během dne byla 17 °- 22°C. V 09.30 hod. již byla na prasátku jedna *Sarcophaga caerulescens* (foto), která sála na těle prasete.

Obrázek 12: *Sarcophaga caerulescens*

72. V rámci Francie a jejího četnického sboru existuje přímo entomologické oddělení, které zpracovává posudky i provádí výzkum. V Kriminologickém ústavu Praha bylo započato s používáním této metody již v 80-tých letech minulého století.

73. <http://www.entomologieforensique.ch/index.html>

Potom přilétla jedna *Lucilia sericata*. Již ve 12.00 hod. byla pozorována první snáška hmyzích vajíček.

Obrázek 13: Bzučivka *Calliphora vicina* v nozdrách prasete

Obrázek 14: larvy much vypadlé na zem po protržení kůže visícího prasete

Z hlediska výsledků je nutné, aby prohlížející nebo ohledávající lékař vzal v potaz, že taková metoda pomáhající určení doby smrti existuje. Platí, že je výhodnější ponechat hmyz živý. Na místě je třeba také zajistit živá vajíčka, larvy, kukly. Obojí se v laboratorních podmínkách sleduje a lze tak určit druh. Za takové podmínky je stanovení post mortem intervalu přesnější. Důležité jsou teploty všech dnů, které uplynou od naklazení vajíčka do

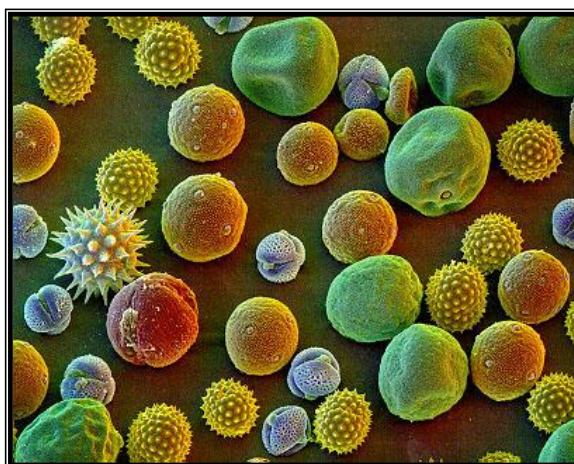
vylíhnutí dospělého jedince. Tato suma teplot je pro druh stálá. Pokud je tedy znám den, kdy se moucha vylíhla, lze zpětným odpočtem skutečných teplot předchozích dní vypočítat, kdy byla nakladena vajíčka, tedy kdy začal post mortem interval. Druhou metodou je usmrcení hmyzu a další nekrofágní fauny. Jejich použití dává důkaz o tom, jaký byl stav hmyzu v jejich vývinu v okamžiku nálezu. Z těchto důvodů je důležité zajistit vzorky přímo na místě nálezu, ale také při prohlídce a pitvě mrtvého⁷⁴.

V poslední době se objevují, v zahraniční literatuře, možnosti, jak upřesňovat dobu smrti nebo místo spáchání události, za využití metod forenzní zoologie, přičemž je možné i využití rostlin. Rostliny jsou součástí naší stravy, a co a kdy jíme, se zobrazí v našem trávicím systému a v exkrementech. S rostlinami jsme v kontaktu doma, na zahradě, v pracovním prostředí i ve volném čase, jejich části ulpívají na oblečení, ve vlasech, na věcech. Jejich svědectví je obvykle spojnicí s místem činu. Využitelné jsou celé rostliny – například směr uválení trávy nebo vybělení (změnou odstínu) zelených rostlin pod tělem oběti ve srovnání s okolním rostlinstvem. Častěji jsou však k dispozici malé až velmi malé části rostlin – například pylová zrna nebo třísky. Mikroskopické jednobuněčné řasy rozsivky mohou být kromě určení místa činu využity také pro důkaz utopení oběti – jsou-li nalezeny nejen v plicích, ale také v červené kostní dřeni. Pylová zrna stejně jako spory hub se obvykle vyskytují ve větším množství, mají typický tvar a vyskytují se pouze po určitou část roku na určitých místech. Deformace letokruhů větví stromů může napomoci určit dobu, před kterou došlo například k oběšení nebo přivázání oběti ke stromu.

Obrázek 15: Různorodost tvarů schránek rozsivek

74. Srnková, P.: Entomologie a botanika v kriminalistice – rozhovor s pplk. Ing. Hanou Šulákovou, kriminalistický expert pro forenzní entomologii, in. : Hlásí se policie, číslo 1, ročník 2009, str. 6-8

Obrázek 16: Pylová zrna různých druhů rostlin

Forenzní entomologie napomáhá vyšetřování závažných trestných činů v podstatě již od 13. století, kdy čínský soudce odhalil pachatele podle špatně od krve umyté mačety, na kterou sedaly mouchy. Od té doby jsou v tomto vědním oboru využívány mnohem sofistikovanější metody, ale jedno zůstává – nutnost odborných znalostí posuzovatele. Hmyz má poměrně velkou vypovídací schopnost zejména v prvních dnech post mortem intervalu a pokud jsou tyto informace správně interpretovány, domnívám se, že jeho využitelnost pro určení stáří mrtvoly má v kriminalistice perspektivu, zejména nejsou-li k dispozici jiné zdroje informací, nebo pro zpřesnění či potvrzení informací již získaných. Z dosavadních zjištění je zřejmé, že tato metoda má také svoje omezení dané zejména nedostatkem informací o druhovém složení nekrofauny a jejím vývoji v klimatických podmínkách České republiky, a dále nedostatkem odborníků-systematiků v této oblasti. Širší využití forenzní entomologie tak bude záviset na rozvíjení spolupráce entomologů, soudních lékařů a vyšetřovatelů a na cíleném vybudování databanky potřebných informací.

11. Doporučené postupy pro praktické lékaře⁷⁵

Při každém úmrtí, zejména násilné smrti⁷⁶ platí, že musí být zpracována zdravotnická dokumentace, jejíž kopie či stejnopis je zakládán do trestních spisů policejních orgánů, např. List o prohlídce mrtvého. Informace v nich jsou mnohdy východiskem pro vyhodnocování skutkového děje při objasňování případu. Proto je nutno se o něm zmínit a vycházet z požadavků na jeho vyplnění⁷⁷.

List o prohlídce mrtvého slouží jako administrativní doklad o úmrtí a obsahuje informace o zemřelé osobě v několika ohledech. V administrativní části se vyplňují informace k identifikaci zemřelého (jméno, rodné číslo, rodinný stav, datum a místo úmrtí apod.). V lékařské části jsou významné informace k příčině úmrtí, apod. Veškeré tyto informace jsou velice důležité. Pro policejní orgán je významnou informací bezprostřední příčina smrti, zejména pokud, pokud má objasňovat skutkový děj s časovým odstupem.

Bezprostřední příčinou smrti je choroba nebo stav přímo vedoucí ke smrti. Základní příčinou smrti je choroba nebo trauma, která iniciovala řetězec chorobných stavů přímo vedoucích ke smrti, anebo okolnosti příhody nebo násilí, které přivodily smrtelné poškození.

K tomu se vztahuje povinnost lékaře zaznamenat přibližný interval (v minutách, hodinách, dnech či měsících a letech) mezi nástupem každého ze stavů a datem (okamžikem) smrti. To pomáhá zkonstruovat řetězec událostí, které vedly ke smrti, a později pomáhá lékaři učinit správný závěr k příčině smrti. V rámci svého návrhu se lékař vyjadřuje slovně k nařízení zdravotní pitvy. U násilné smrti může učinit toto rozhodnutí policejní orgán, který by měl být k případu vždy přivolán, zejména jsou-li lékařem konstatovány podezřelé okolnosti.

Pokud byla při úmrtí užitá jakákoliv zbraň, nástroj, chemická látka, droga, mělo by toto být uvedeno a specifikováno.

Při úmrtí v důsledku dopravních nehod musí lékař výslovně uvést typ dopravního prostředku (jízdni kolo, automobil, těžký transportér, buldozer, vlak, kůň, loď, plachetnice,

75. Dvořák, M., Vorel, K., Kvapilová, H.: Prohlídka zemřelého lékařem mimo zdravotnické zařízení, in. Projekt MZ ČR zpracovaný ČLS JEP za podpory grantu IGA MZ ČR 5390-3

76. Z lékařského hlediska každá smrt podmíněná či spolupodmíněná vnějšími vlivy (fyzikálními, chemickými či jinými). Může, ale nemusí být způsobena trestným činem.

77. Jak správně postupovat při vyplňování Listu o prohlídce mrtvého (LPM), Stručný průvodce, Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, listopad 2006

apod.), jestliže to bude mít význam k okolnostem, typ vozidla, ve kterém se zemřelý nacházel; zda-li byl zemřelý řidičem, spolujezdcem, pasažérem, chodcem nebo osobou, která se nacházela mimo vozidlo; zda-li došlo ke srážce.

V zásadě by prohlížející lékař měl vyslovit návrh k provedení soudní pitvy vždy při pochybnosti o příčině smrti u osob zemřelých náhle, u osob žijících osaměle a zemřelých mimo zdravotnická zařízení a v případě, že je nucen do Listu o prohlídce mrtvého uvést - příčina smrti neznámá.

U osob zemřelých ve zdravotnických zařízeních lze upustit od pitvy, v případě, že základní onemocnění, jeho komplikace a příčina smrti jsou v předchozím diagnostickém procesu objasněny tak, že by pitva nepřinesla žádné další poznatky, a že neběží o úmrtí neočekávané.

Důležité je též zapsání místa, kde došlo k poranění (např. domov, obytná instituce, školy a jiné veřejné budovy, sportovní prostory, ulice a silnice, prostory obchodu a služeb, průmyslové prostory, zemědělské prostory, jiná určená místa (jezero, železniční trať, les, moře apod.)

Ač popis situace je velmi důležitý pro správné rozhodování o skutkovém ději, tak je třeba si uvědomit i některé zásady správné práce s věcnými důkazy na místě události. Je jisté, že lékař provádějící prohlídku nebude suplovat práci kriminalistického technika, ale je nutno si uvědomit, že znalost zásad může napomoci při objasňování skutkového děje. Z tohoto pohledu platí:

1. zabezpečit, v rámci možností lékaře, ochranu věcných stop a důkazů před ztrátou, znehodnocením nebo zničením, přičemž tato ochrana je vázána na konkrétní situaci činnosti lékaře,
2. zabezpečit, v rámci možností lékaře, udržení identity jednotlivých věcí a stop, zejména v jejich popsání v lékařské zprávě, např. zbraně, apod.

12. Prohlídka těla živé osoby⁷⁸

Praktický nebo odborný lékař, u závažnějších případů znalec z odvětví soudního lékařství, provádí prohlídku těla živé osoby z důvodu, že se jedná o podezřelou osobu ze spáchání násilného trestného činu, případně oběť násilného jednání. Jeho oprávnění je vymezeno v ustanovení § 114 řádu. Je však důležité, že tak činí většinou na základě pokynu policejního orgánu, jak bylo již výše rozvedeno. Jednání pachatele nebo i oběti zanechávají stopy na těle živé osoby a ty jsou důležité pro objasnění události. Jak již bylo zmíněno, tak se v trestním řízení jedná o procesní úkon, který je prováděn policejním orgánem ve spolupráci s lékařem. O tomto úkonu musí být zpracován protokol. Policejní orgán musí nejdříve zadokumentovat stav oblečení, tj. jeho čistotu, neporušenost, ale i jeho umístění na těle (zapnutí knoflíků), případně stopy po zemině, spermatu, krve, či jiné defekty. Prohlídku těla zaměřenou k výskytu zranění, resp. k jejich neexistenci, provádí ve spolupráci. Zde je třeba se zaměřit na jejich přesnou lokalizaci, přesný lékařský popis, určení stáří, apod. Současně s lékařem spolupracuje pro posouzení výskytu stop na oblečení osoby. Praxí bylo ověřeno, že je potřebné provádět prohlídku těla (ale i ohledání těla mrtvého) opakovaně, zejména při výskytu podlitin, či známek po rdoušení či škrcení.

Úkolem lékaře je odpovědět na následující otázky⁷⁹

1. Jaké poranění utrpěl poškozený (někdy i obviněný či podezřelý), jeho povaha a rozsah?
2. Jakým mechanismem zranění vzniklo?
3. Zda k poranění mohlo dojít tak, jak vypověděl poškozený, popř. další svědkové či obviněný?

78. podrobněji Kolektiv autorů: Soudní lékařství, Grada Publishing, 1999, str. 113 – 116 nebo Tesař, J.: Soudní lékařství, Avicenum Praha 1968, třetí, doplněné vydání

79. Podrobněji Strejc, P. Soudní lékařství pro právníky. Praha: C. H. Beck, 2000, str. 98-100

4. Zda, za určitých podmínek, mohla jednáním obviněného nastat ještě závažnější porucha zdraví?
5. Jak závažná byla porucha zdraví, jak dlouho trvala porucha zdraví (nezbytná doba léčení), jak lze poranění či obecně poruchu zdraví kvalifikovat ze soudně lékařského hlediska?
6. Zda poranění zanechá následky, a jaké?
7. Vyjádřit se k případným dalším okolnostem, např. na základě prohlídky místa činu, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce, prověrky výpovědi na místě, apod.!

Je nezbytné prostudovat zdravotnickou dokumentaci. Lékař určuje, v čem konkrétně spočívá újma na zdraví⁸⁰ poškozeného ve způsobu života, jak je závažná, jak dlouho trvala. V těchto případech je důležité určení doby, po kterou byla omezena v obvyklém způsobu života, což je v jiné poloze než tzv. pracovní neschopnost. Omezení v obvyklém způsobu života se vztahuje ke schopnosti jedince vykonávat biologické a sociální činnosti v rozsahu, který je pro něho obvyklým. Proto lékař musí posoudit dosavadní způsob života osoby v rámci jeho chování a jednání do doby, než došlo k relevantní události, a tedy v čem konkrétně došlo ke změně. Současně lékař musí uvést, po jakou minimální dobu takové omezení v obvyklém způsobu života u jedince nastalo.

Při prohlídce těla je třeba uvést ovlivnění alkoholem či jinou látkou, ale též případné známky výskytu psychického onemocnění. V tento okamžik je nutná konzultace s

80. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v ustanovení § 122 upravuje pojem ublížení na zdraví a těžkou újmu na zdraví následovně - ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařské ošetření. Těžkou újmu se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmu na zdraví zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyždění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha zdraví.

psychiatrem, či klinickým psychologem. Konzultanti lékaři musí pak svá zjištění uvést do zdravotnické dokumentace.

Při fyzickém útoku je třeba bezprostředně věnovat pozornost výskytu rychle odcházejících stop po násilí, např. začervenaní v krční oblasti jako stopy po rdoušení a škrcení, jemné škrábance na těle, zejména v oblasti genitální. Významné informace dávají prohlídky rukou pro výskyt stop po útoku, či jejich použití jako nástroje útoku, tj. škrábance, modřiny, ulomení nehtů, stopy po kousání, apod.

Při řešení případů sexuální agrese, či protiprávního sexuálního jednání je třeba si uvědomit, že kromě výše uvedených následků a stop, přicházejí v úvahu i zaschlé semenné stopy, či stopy po kousání na těle. Proto by mělo být na místě neprodleně, pokud tak neučinila policie, provedení stěru těchto stop. Vzhledem k výrazné intimitě jedince při řešení těchto případů je třeba uvažovat o komplexní prohlídce poškozené osoby ze všech, v úvahu přicházejících, lékařských oborů, včetně psychiatra a klinického psychologa.

Ve všech případech je na místě uvádět do zdravotnické dokumentace popis osoby, včetně výšky, hmotnosti, anebo fyzické vyspělosti (vždy ověřeno přímo lékařem na váze a změřením).

Z popisu činností, které jsou nutné pro účely trestního řízení, je zřejmé, že přínosem by mohlo být provádění prohlídky těla ve formě specializovaného komplexního lékařsko-policejního úkonu na vybraném zdravotnickém pracovišti, např. chirurgické oddělení nemocnice, či traumacentra u větších zdravotnických zařízení. Právě možnost provádět prohlídku komplexním a kvalifikovaným způsobem by bylo výraznou pomocí i ke spravedlivému rozhodnutí soudu.

Zákon ukládá, aby tento úkon byl jako procesní proveden policejním orgánem, ale současně umožňuje, aby vlastní výkon prohlídky byl proveden lékařem. Z těchto předpokladů tedy jednoznačně vyplývá nutnost úzké spolupráce. Ta vzniká ve chvíli, kdy o tomto úkonu rozhodne policejní orgán. Ten takto může rozhodnout již v okamžiku, kdy je třeba vykonávat neodkladný úkon ve smyslu trestního řádu, tedy ve chvíli, kdy hrozí ztráta důkazu, tj. stop a následků trestného činu. Z právního hlediska tedy nebrání nic tomu, aby takový úkon byl proveden bezprostředně poté, co se na místo události dostaví policejní orgán, případně i lékař. V tuto chvíli tím lékařem může být praktický lékař, lékař rychlé zdravotnické služby, případně

jiný lékař nacházející se na místě. Prakticky jde jen o rozhodnutí oprávněného policejního orgánu, který o prohlídce sepíše protokol. Je pravdou, že v praxi se takto většinou nepostupuje, což je ke škodě důkazní situace. Spolupráce těchto dvou subjektů může vést ke zjištění a dokumentaci mnohem více důkazů, i informací, které mohou lépe objasnit skutkový děj.

Při zamyšlení nad systémem dokumentování stop nebo následků trestného činu, ať již oběti nebo pachatele, je nutno dojít k závěru, že každé oddálení možnosti dokumentace důkazu je velkou chybou. Proto je třeba navrhnout systém profesionální spolupráce policejního orgánu a lékařů ze zdravotnického specializovaného pracoviště. Do tohoto systému je však třeba včlenit i rychlou záchrannou službu, jako subjekt, který je většinou první na místě závažnějších útoků proti životu a zdraví. Především určena k záchraně života a zdraví, a proto jejich úloha by musela být maximálně efektivní a nenáročná. Z tohoto pohledu jen ve formě určitého dotazníkového záznamu, který by byl přikládán k jiným zdravotnickým záznamům. V budoucnu i v elektronické podobě.

Myšlenka specializovaného zdravotnického pracoviště je vázána na takové pracoviště, které je schopno komplexního vyšetření, nejen z hlediska záchrany života a zdraví, ale i z hlediska schopnosti dokumentovat další důležité okolnosti pro účely trestního řízení. Mezi základní schopnosti by muselo jít o přesné a detailní dokumentování oblečení osoby, jeho stavu, či poškození, dále samozřejmě detailní posouzení všech aspektů zjištěných poranění na těle osoby (např. detailní popis místa vstřelu, posouzení jeho směru průniku, úhlů průniku střely, délka střelného kanálu, popisu místa výstřelu, popisu střely nalezené v těle, apod.), další okolností důležitou pro posuzování skutkového děje by byly známky obrany na těle, zejména na ruce, ovlivnění jednání osoby alkoholem nebo jinými látkami, ale také i vlastní konkrétní vyjádření osoby k průběhu události.

Již z tohoto pohledu je zřejmé, že v okamžiku, kdy je zraněná osoba převážena do specializovaného zdravotnického zařízení, tak již musí existovat rozhodnutí policejního orgánu o nařízení prohlídky těla a jiného obdobného úkonu podle § 114 trestního řádu, a to i ve chvíli, kdy je taková osoba v bezvědomí, či z jiného důvodu není schopna dát souhlas. V praxi se tak stále děje. Samotné specializované zdravotnické pracoviště by muselo dokumentovat precizním způsobem informace od lékařské služby, která provedla první kvalifikovaný zákrok, a již od prvopočátku by dokumentovala veškerou činnost vedoucí

k záchraně života a zdraví, včetně nutných odběrů pro účely trestního řízení⁸¹. Kromě toho, musí být zabezpečeno, aby na tomto pracovišti byly prováděny i další odběry, které přímo nesouvisí s ochranou života a zdraví, např. stěry z okolí místa vstřelu, stěry po ejakulátu, stěry z míst kousnutí, apod. Od toho se odvíjí schopnost tohoto pracoviště dokumentovat provedení takového úkonu a řádně je označit, uschovat a dále předat k případné kriminalisticko-technické expertíze. Z tohoto důvodu se jeví jako výhodné, aby pro každý druh trestné činnosti spočívající v útoku na život a zdraví, byla připravena metodika postup lékaře specializovaného zdravotnického pracoviště, např. násilné jednání za použití chladných zbraní, za použití střelných zbraní, za použití prostředků k dušení a škrcení, násilného jednání se sexuálním podtextem, násilného jednání směřující k týrání, apod. a to včetně připravených pomůcek k odběru stop, ale i oblečení. U každé stopy, či důkazu by muselo být jasné, kdy došlo k odběru, kdo ji provedl, jak byla označena, kde a jak byla uschována a kdo s ní všechno manipuloval, a to až do výsledku kriminalisticko-technického vyhodnocení.

Charakter tohoto návrhu ovšem předpokládá správný výběr pracoviště, přičemž se jeví jako ideální nemocniční zařízení, zejména traumatologické oddělení. Logicky z toho vyplývá, že lékaři, ale i zdravotnický personál by musel být náležitě vyškolen pro tuto další činnost. Toto vše sice obnáší značnou náročnost takového projektu, ale přineslo by to jasně formulované odborně lékařské nálezy, a to bez pochybností z důvodu plynutí doby a kvality zpracování policejním orgánem. Dokumentování takové situace v době, co nejkratší od okamžiku, kdy vznikla, může jasněji a přesněji vymezit, již zmíněný, skutkový děj a zavinění k němu. Je logické, že úkony prováděné od prvopočátku jako i úkony k dokumentaci protiprávního jednání, či předpokládaného protiprávního jednání mohou mít následek v soudním projednávání. Kromě toho se předpokládá úzká spolupráce se znalcem z odvětví soudního lékařství, jenž by posuzoval následek na zdraví. V praxi je však mnoho případů, kdy se událost, v době svého počátku, vůbec nedostane do vědomí policie, a až mnohem později jsou činěna oznámení o podezření ze spáchání trestného činu.

Z tohoto důvodu je významná zdravotnická dokumentace, která je podkladem pro rozhodování policejního orgánu, soudního znalce z oboru zdravotnictví, či jiného

81. ve smyslu § 114 odst. 2 trestního řádu je-li k důkazu třeba provést zkoušku krve nebo jiný obdobný úkon, je osoba, o kterou jde, povinna strpět, aby ji lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev nebo u ní provedl jiný potřebný úkon, není-li spojený s nebezpečím pro její zdraví. Jde o úkony, které v sobě zahrnují zásah do tělesné integrity, co není např. odběr vzorků bukalním stěrem ke genetické expertíze DNA, ale i tak platí, že i takové úkony může provést lékař nebo zdravotnický pracovník.

zdravotnického odborníka, a to bez ohledu na to, zda jde o řešení otázky útoku na život a zdraví jiného, anebo posuzování postupu lékaře při zdravotnickém výkonu. Situace je náročná i v tom, že zdravotnické provozy, zejména nemocniční mají různé certifikáty (ISO), jež mají standardy tvorby dokumentace, ale nelze postihnout všechny situace. Objektivní stav pacienta, tj. vitálních funkcí je přepisován do dokumentace z přístrojů, což v sobě skrývá vznik pochybností. Proto je důležitá komplexní zdravotnická dokumentace v nemocničním informačním systému. Počítáme-li s přesností dokumentování následků protiprávního jednání jiného (o čemž je téma práce), tak by to vyžadovalo audiovizuální monitoring při příjmu osoby k lékařskému zákroku. Následně je důležité převzetí přesné zdravotnické dokumentace od rychlé záchranné služby, či jiného zdravotnického oddělení nebo lékaře, a též dokumentování péče o osobu na lůžku. V tuto chvíli i informace, které byly sděleny policejním orgánem, či jinou osobou a osobou, které byla způsobena újma na zdraví. Pro posuzování zdravotního stavu, ale i pro soud, jsou důležité záznamy z monitoringu vitálních funkcí, o medikaci, ale i záznamy z vyšetření, konzilií, předávacích protokolů s aktuálním stavem osoby. V tomto směru se v soudní praxi ukazuje, jak důležité jsou zápisy v nemocničním informačním systému, co do přesnosti popisu aktuálního stavu v době vyšetření, ale zejména z hlediska přesného vymezení času prováděného úkonu lékařem. V rámci toho musí být zaznamenána i situace, která přímo nesouvisí se zdravotním stavem, ale i událostí, s kontaktem na jinou osobu, s jeho vyjádřením, či činností policejního orgánu.

13. Spolupráce při předávání informací

Spolupráce policejního orgánu a lékaře se nevztahuje jen k případům násilného charakteru. Tato je vymezena i v obecnějším vztahu, zejména při pátrání po osobách. Je logické, že osoby, po nichž pátrá Policie České republiky, se snaží najít možnosti, jak se ukrýt, ale i tyto osoby se dostávají z různých důvodů do ohrožení zdraví i života. Proto se vyskytují často situace, kdy policejní orgán pátrá i v místech, kde má hledaná osoba vazbu na lékaře, či jiný zdravotnický personál. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že povinnost mlčenlivosti se vztahuje ke zdravotnímu stavu osoby, a nikoli ve vztahu k tomu, kde se taková osoba nachází. Policejní orgán při výkonu své funkce plní úkoly, mj. i na úseku pátrání po osobách. Při plnění úkolů policejní orgán spolupracuje s ozbrojenými silami, bezpečnostními

Zdeněk Krejčí: Spolupráce policejního orgánu s lékařem Stránka 56

sbory a dalšími orgány veřejné správy, jakož i právníckými a fyzickými osobami⁸². Pokud policejní orgán získává informace o pohybu hledané osoby, je oprávněn vyžadovat od těchto orgánů a osob věcnou a osobní pomoc, která spočívá v požadování potřebných podkladů a informací, včetně osobních údajů⁸³. Z hlediska vztahu k lékaři vzniká tedy povinnost požadovanou pomoc poskytnout v rozsahu nutném ke splnění úkolu policejního orgánu. Tím úkolem je vypátrání pobytu hledané osoby a jejího zajištění podle právního titulu k omezení osobní svobody. Proto je omezen rozsah informací, které je lékař oprávněn a povinen sdělit policejnímu orgánu. Půjde tedy o informace charakteru, zda hledaná osoba jej navštěvuje a v jakých termínech, či kdy se má opět dostavit, popř. u koho se v daném okamžiku léčí. Rovněž pod jakým jménem⁸⁴ se osoba dostavuje k lékaři, popř. i kým je doprovázena. Potřebnými podklady pro plnění tohoto úkolu mohou být jen záznamy týkající se časových údajů o návštěvách, o uvedených adresách, na nichž se zdržuje, nikoli tedy záznamy mající vztah ke zdravotnímu stavu hledané osoby, pokud to není ze zákonných důvodů povinné. Poskytnuté informace, včetně osobních údajů nesmí policejní orgán využít jinak, než k účelu pro nějž je získal, tj. pro vypátrání pobytu hledané osoby. Informace získané od lékaře proto musí zabezpečit před neoprávněným přístupem, změnou, zničením, ztrátou nebo odcizením, zneužitím nebo jiným neoprávněným zpracováním⁸⁵. Konkrétněji je stanovena povinnost lékaře k podání informace, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro vypátrání hledané nebo pohřešované osoby, v ustanovení § 61 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Půjde o informace s cílem zjistit, kde se hledaná osoba nachází⁸⁶, nebo zjistit její identitu. Dále se získávají informace při nálezů mrtvol, části lidského těla anebo kosterního nálezů. V tomto případě, pokud je nutno zjistit totožnost neznámé mrtvol, může policejní orgán žádat poskytnutí údajů ze zdravotnické dokumentace⁸⁷, a lékař je povinen žádosti vyhovět.

V policejní praxi je obtížné získat informace v případech nálezů lidského plodu, resp. novorozence, tedy informace o těhotných ženách. Vysvětlení může lékař podávat kdekoli,

82. Viz ustanovení § 14 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

83. Viz ustanovení § 18 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

84. Jde o prokázání totožnosti, čímž se ve smyslu § 63 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky rozumí: prokázání jména a příjmení, data narození, v případě potřeby adresy místa trvalého bydliště, adresy místa pobytu nebo adresy bydliště v zahraničí

85. Viz ustanovení § 60 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

86. Viz ustanovení § 68 odst. 4 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky – Policie může žádat při zahájeném pátrání po hledané nebo pohřešované osobě od zdravotní pojišťovny nebo zdravotnického zařízení poskytnutí informací o době a místě poskytnutí zdravotní péče této osobě a jen pro účely doby a místa pobytu osoby.

87. viz ustanovení § 68 odst. 5 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

tedy i na svém pracovišti či jinde. Jeho povinnost dostavit se k sepsání úředního záznamu o podání vysvětlení na určené místo se vztahuje jen pro případ potřeby, tedy jen tehdy, pokud je nutné sepsání vysvětlení.

Je-li takto vymezena hranice pro podávání informací policejnímu orgánu, tak je ještě vymezena hranice pro lékaře, a to je jeho povinnost nepodat informace požadované policejním orgánem, pokud se na ně vztahuje povinnost mlčenlivosti. Navíc policejní orgán, pokud je seznámen s okolnostmi, ani nesmí požadovat informace, na které se vztahuje zákonem stanovená nebo státem uznaná povinnost mlčenlivosti⁸⁸. V konkrétním případě ošetřující lékař nesmí sdělovat informace, týkající se zdravotního stavu, jako je důvod návštěvy lékaře, zjištěná diagnóza, zvolená léčba, jakož i informace, které mu osoba sdělila ke svému zdravotnímu stavu, a informace, které se bezprostředně vztahují ke správnému vyhodnocení zdravotního stavu.

88. Viz ustanovení § 61 odst. 3 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

14. Zpřístupňování dokumentace policejnímu orgánu⁸⁹

Základní otázkou je zachování lékařského tajemství ve vztahu k policejnímu orgánu. Trestní řád tuto otázku přímo neupravuje.

Při výkladu k zachování lékařského tajemství je nutno vycházet též z ustanovení § 8a trestního řádu, kdy je policejní orgán musí dodržet povinnost, že při poskytování informací o své činnosti veřejnosti musí dbát na to, aby nedošlo k ohrožení objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Současně platí povinnost nezveřejnit o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností. Při poskytování informací se musí dbát i na ochranu osobních údajů⁹⁰.

Na tuto povinnost navazuje povinnost policejního orgánu poučit ve smyslu § 8b trestního řádu osoby, kterým byly policejním orgánem poskytnuty informace o osobách pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem, že je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům.

K výkonu procesních úkonů se vztahuje ustanovení § 2 odst. 4 trestního řádu, které uvozuje povinnost policejnímu orgánu, že při provádění úkonů trestního řízení lze do práv osob zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení, což je následně blíže specifikováno v ustanovení § 52 trestního řádu, z něhož plyne povinnost policejního orgánu, že je vždy nutno šetřit osobnost osob zúčastněných na úkonu a jejich ústavou zaručená práva.

Pro správné pochopení vztahu lékař a policejní orgán při předávání informací o zdravotním stavu osoby je nutno též vycházet z účelu trestního řádu, tj. aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Právě pro náležité

89. Otázka je rozebírána jen v textu článku autorů Kloubek, M.; Sovák, Z. : Lékařské tajemství a trestní právo, in. Trestní právo, ročník 1997, číslo 2, str. 15

90. Může nastat i trestně právní odpovědnost dle § 178 trestního zákona neoprávněné nakládání s osobními údaji - Kdo, byť i z nedbalosti, neoprávněně sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si přisvojí osobní údaje o jiném shromážděné v průběhu trestního řízení nebo v souvislosti s výkonem veřejné správy a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem, anebo kdo, byť i z nedbalosti, poruší právním předpisem stanovenou povinnost mlčenlivosti tím, že sdělí nebo zpřístupní osobní údaje o jiném získané v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají.

posouzení je potřeba, aby zákonodárce stanovil možnost získat informace, ve formě důkazu k dodržení zásady spravedlivého procesu na základě povinnosti zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí⁹¹.

V duchu zmíněných povinností pro lékaře existuje povinnost ve smyslu § 8 trestního řádu, kdy je povinen bez zbytečného odkladu vyhovovat dožádání policejnímu orgánu, nestanoví-li zvláštní předpis jinak. Nestanoví-li zvláštní zákon podmínky, za nichž lze pro účely trestního řízení sdělovat informace, které jsou podle takového zákona utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti, lze tyto informace pro trestní řízení vyžadovat po předchozím souhlasu soudce⁹².

Dalším průlomem do ochrany lékařského tajemství je ustanovení § 114 trestního řádu, neboť prohlídce těla je povinen se podrobit každý, je-li nezbytně nutno zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. Není-li prohlídka prováděna lékařem, může ji provést jen osoba téhož pohlaví. Z právního hlediska zde lékař není v postavení zdravotnického pracovníka, ale v postavení odborníka, který je oprávněn provést prohlídku těla, odborně popsat stopy či následky, a tím učinit závěr důležitý pro trestní řízení⁹³. Kromě toho tento procesní úkon je nařízen policejním orgánem, a to bez ohledu na vyjádření osoby, které se prohlídka dotýká. Tuto osobu je možno donucovat pořádkovou pokutou. Z procesního hlediska musí být o tomto úkonu sepsán protokol⁹⁴, což v policejní praxi není často prováděno. V důsledku toho je vyžadována lékařská zpráva, která asociuje, že její obsah spadá pod lékařské tajemství. Toto neplatí, neboť výstupem z procesního úkonu o prohlídce lékařem je důkaz o zjištění stop a následků ve formě důkazního prostředku. Jde-li o otázku souhlasu osoby k prohlídce, je třeba uvést, že zákonodárce nepodmiňuje provedení prohlídky těla souhlasem osoby, neboť je existuje zákonná povinnost se prohlídce podrobit, avšak za podmínky, že je nezbytné zjistit, zda na jeho těle jsou stopy nebo následky trestného činu, a bude prováděna lékařem nebo osobou téhož pohlaví. Nepodrobení se povinnosti může vyústit

91. Viz ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu

92. Viz ustanovení § 8 odst. 5 trestního řádu

93. Zároveň se jedná i o výjimku z povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků dle § 55 odst. 2 písm. d), odst. 3 zákona č. 20/1966 Sb. - zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dověděl při výkonu svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sděluje se souhlasem ošetřované osoby; povinnost oznamovat skutečnosti uložené zdravotnickým pracovníkům zvláštním právním předpisem není tím dotčena. Viz § 49 zákona č. 123/2000 Sb., o zdravotnických prostředcích - osoby, které zabezpečují, a provádějí klinické hodnocení, nemají povinnost mlčenlivosti na obsah a nutný rozsah informací v případech trestního řízení podle zvláštních právních předpisů (trestní zákon).

94. viz ustanovení § 55 odst. 1 trestního řádu - o každém úkonu trestního řízení se sepíše, a to zpravidla při úkonu nebo bezprostředně po něm, protokol. Rovněž ustanovení § 56 trestního řádu - protokoly podepíše ten, kdo úkon vykonal, a osoba, které se úkon týká, popřípadě zapisovatel, tlumočník, znalec nebo jiná osoba přivzatá k úkonu

v uložení pořádkové pokuty, anebo v případě odporu osoby, ale jen podezřelého nebo obviněného, lze tento překonat, po marné výzvě. Ovšem překonávání odporu je vázáno na podmínku, že nejde o odběr krve nebo jiný obdobný úkon spojený se zásahem do tělesné integrity, tedy jde o případy např. odběru bukálních stěrů pro potřebu kriminalistické genetické expertízy.

Z hlediska prohlídky těla mrtvého ve smyslu vyhlášky č. 19/1988 Sb. existuje průlom do lékařského tajemství⁹⁵. Právně lze tento průlom argumentovat povinností oznámit bezodkladně úmrtí nebo nález mrtvého mimo zdravotnické zařízení policejnímu orgánu, je-li podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou⁹⁶. Oznamovací povinnost má každý, kdo se o úmrtí nebo nálezu mrtvého dozvěděl.

Má-li tedy prohlížející lékař podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou, oznámí tuto skutečnost ihned příslušnému policejnímu orgánu, což činí bezodkladně po prohlídce mrtvého vyloženého z dopravního prostředku nebo mrtvého neznámé totožnosti⁹⁷. V takovém případě se nelze dovolávat lékařského tajemství ve vztahu k příčině úmrtí.

V kontextu výkonu povinností policejního orgánu platí, že pokud je prováděn procesní úkon, včetně dožádání, ve vztahu k obsahu lékařského tajemství, tak je zájem společnosti vyšší, než zájem na ochranu utajovaných informací. Je-li řešena otázka následků trestného činu na zdraví osoby, kdy tato byla nejdříve u ošetřujícího lékaře, a teprve později je událost řešena pro podezření z trestného činu, tak zde přichází v úvahu prolomení lékařského tajemství jen za podmínky souhlasu osoby, jíž se informace o zdravotním stavu týkají, anebo se souhlasem soudce. Policejní orgán není ze zákona oprávněn se seznamovat se zdravotní dokumentací, pokud dokumentace s vyšetřovanou událostí přímo nesouvisí. Z tohoto pohledu je důležité pro lékaře, aby sděloval jen takové informace, které bezprostředně souvisejí s vymezeným skutkem od policejního orgánu, anebo souvisí s předmětem procesního úkonu,

95. Blíže rozhodnutí Ústavního soudu ČR pod sp. zn. I. ÚS 321/06 – ve vztahu k mlčenlivosti založené na ustanovení § 55 odst. 2, písm. d) zákona o péči o zdraví lidu je nutné informace pro trestní řízení vyžadovat postupem podle § 8 odst. 5 trestního řádu. O obdobnou situaci nejde v případech, kdy mlčenlivost podle zákona o péči o zdraví lidu vůbec nevzniká, např. při prohlídce a pitvě mrtvého podle § 115 trestního řádu, při prohlídce těla podle § 114 trestního řádu, či nahlížení do zdravotnické dokumentace podle § 67b, odst. 10, písm. d) zákona o péči o zdraví lidu, neboť lékař provádějící takové úkony se s informacemi o zdravotním stavu neseznamuje v souvislosti s výkonem svého povolání. Platí tedy, že nepotřebuje souhlas soudu podle § 8 odst. 5 trestního řádu, aby orgánu činnému v trestním řízení sdělil výsledky prohlídky. Pro účely trestního řízení mohou být potřebnými i starší údaje od lékařů.

96. Viz § 1 odst. 1, věta poslední vyhlášky č. 19/1988 Sb.

97. Viz § 3 odst. 3 vyhlášky č. 19/1988 Sb.

zejména zkoumáním duševního stavu či s osobností zkoumané osoby⁹⁸. V této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že prohlášení osoby ve smyslu § 55 odst. 2 písm. d) zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu by mělo být upřesněno, co do významu tak, aby svým prohlášením dávala osoba souhlas k písemnému a ústnímu sdělení informací orgánům činným v trestním řízení o svém fyzickém nebo psychickém zdravotním stavu týkající se vyšetřované události, a to jak ošetřujícímu lékaři, tak i všem lékařům, kteří jej v souvislosti s vyšetřovanou událostí zdravotně vyšetřovali nebo prováděli prvotní lékařský zákrok, a to v rozsahu nezbytném pro řádné objasnění příčiny zdravotních potíží a následků protiprávního jednání. Účel tohoto souhlasu je vymezen skutkem a jeho popisem v rozhodnutí policejního orgánu.

Zajímavou otázku v rámci předávání informací nastínil článek autorů JUDr. Zdeňka Sováka a JUDr. Martina Kloubka⁹⁹, a to ve vztahu k povinnosti poškozeného strpět, aby se s jeho zdravotní dokumentací seznámil znalec - soudní lékař. V tomto směru je nutno odkázat na zásadu spravedlivého procesu, který předpokládá právo, aby soud vycházel z přesných a relevantních informací o následku trestného činu. Pokud by existovalo právo poškozeného odmítnout nahlédnutí do vlastní zdravotní dokumentace pro účely trestního řízení, bylo by tím vážně poškozeno právo obviněného na obhajobu¹⁰⁰. Důsledkem by byl stav, že by lékaři – znalci mohly chybět informace ke správnému znaleckému posouzení újmy na zdraví.

V policejní praxi policejní orgán uvede při výslechu poškozené osoby do protokolu nebo do záznamu o podání vysvětlení, že poškozený souhlasí se zapůjčením své kompletní zdravotní dokumentace pro potřeby znaleckého zkoumání v trestním řízení, a poškozený toto prohlášení podepíše. Případně je uváděno na samostatném formuláři.

Platí, že zdravotní dokumentaci si vyžaduje lékař – znalec, který přebírá odpovědnost za zachování lékařského tajemství. Ve svém znaleckém posudku je pak povinen uvádět jen ty okolnosti ze zdravotnické dokumentace, které bezprostředně souvisí s vypracováním

98. Viz příbrání znalce psychiatra ve smyslu § 116 až 118 trestního řádu, anebo příbrání psychologa podle § 105 trestního řádu

99. Viz odkaz 71

100. Blíže rozhodnutí Ústavního soudu ČR pod sp. zn. I. ÚS 321/06 – negativní stanovisko poškozeného nemůže vést k závěru o nemožnosti vedení trestního řízení. Pokud je možno vést trestní stíhání i proti vůli poškozeného (viz § 163 trestního řádu) je logické, že pouhý nesouhlas nemůže vést ani k závěru o nepřipustnosti získávání nezbytných informací o jeho zdravotním stavu. Jedinec nemůže sám rozhodovat o zájmech, které se týkají nejen jeho, ale i společnosti jako celku. K omezení takového práva lze přikročit za účelem ochrany základních práv jiných osob, anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku. Standardní metodou je metoda proporcionality. Možnost pracovat v rámci trestního řízení s informacemi o zdravotním stavu bez souhlasu osob též obnáší povinnost orgánů činných v trestním řízení, aby s informacemi nakládaly pouze v nezbytném rozsahu.

odpovědí na zadané otázky. Ošetřující lékař nemusí a ani není oprávněn souhlas přezkoumávat.

15. Předávání informací v případě zdravotní pitvy a zajišťování orgánů a tkání

Policejní praxe mnohdy nastavuje situace, kdy je již provedena zdravotní pitva a teprve poté policejní orgán obdrží informace o podezření, že smrt mohla nastat jednáním jiné osoby, případně takovou informaci zjistí sám. K řádnému objasnění potřebuje zjistit bezprostřední příčinu smrti, včetně případných stop a následků na těle zemřelého. Mnohdy jsou důležité informace i o případném ovlivnění jednání alkoholem nebo jinými toxikologicky významnými látkami.

Jde o případy, kdy prohlízející lékař rozhodne o nařízení pitvy a nejde o podezření, že smrt byla způsobena trestným činem, a že nejde o sebevraždu¹⁰¹. V tomto případě ochrana osobních údajů přetrvává a lékař je povinen dostát povinnosti vyplývající z mlčenlivosti. Pokud zemřelá osoba za svého života učinila prohlášení, kterým vylučuje souhlas k podání informací ke svému zdravotnímu stavu, tak jej pozůstalé osoby musí respektovat. Nemohou proto za mrtvého učinit takový souhlas, ač by byly v postavení poškozeného. Jestliže však zemřelá osoba tak neučinila, tak pozůstalé osoby mohou dát souhlas ke sdělení informací o zdravotním stavu zemřelého pro účely trestního řízení a orgán činný v trestním řízení. Podmínkou je, že zemřelá osoba za svého života vyslovila souhlas se sdělením takových údajů. Tento závěr lze aplikovat i na možnost získat určité informace ze zdravotnické dokumentace¹⁰². Oprávněnou osobou je osoba pozůstalá, což je pojem v trestním řádu nevymezený, ale po právní stránce jde o osobu poškozenou, tedy musí jít o osobu, které byla trestným činem způsobena jiná škoda, tj. došlo k úmrtí osoby v blízkém vztahu. Půjde o

101. V dalších případech jde povinné pitvy ve smyslu § 4 odst. 2, odst. 3 (mimo písm. b) vyhlášky č. 19/1988 Sb.

102. Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 7/2006 K povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků podle § 55 odst. 2 písm. d) zákona č. 20/1966 Sb.

osoby v pokolení přímém, tj. rodiče a děti, včetně dětí osvojených, a dále osoba, která byla zemřelým určena jako oprávněná k získávání informací o jejím zdravotním stavu.

Průlomem do ochrany osobních údajů i v tomto případě je zákonná možnost získat takové informace na podkladě žádosti policejního orgánu se souhlasem soudce¹⁰³, případně příbráním znalce k vypracování znaleckého posudku, jehož podkladem se stane zdravotnická dokumentace z provedené zdravotní pitvy¹⁰⁴.

Při řešení případů ve spolupráci policejního orgánu a lékaře se objevují i okolnosti, za kterých je nutno posuzovat možnosti odběru orgánů a tkání. Předpokladem provedení takového úkonu lékařem je provádění pitvy. I když to vyhláška přesně nevymezuje, a ani jiný právní předpis, tak provedení odběru orgánu nebo tkáně (pro případnou genetickou expertizu) lze učinit jen pro speciální diagnostická vyšetření. V tomto směru je potřeba použít analogii výkladu¹⁰⁵. Platí podmínka, že prohlídka a pitva mrtvého musí být policejním orgánem nařízena a k tomuto úkonu příbrání dva znalci. V rámci příbrání znalců jim policejní orgán vymezí jejich úkoly, včetně případného odběru vzorku tkání pro vypracování genetické expertízy, či odběru krve a moči k provedení toxikologického rozboru, anebo provedení oddělení hlavy od těla (dekapitaci).

Avšak jen za podmínky, že provedení těchto úkonů je nutné pro objasnění skutečností důležitých pro objasnění skutkového děje. Provedení dekapitace může souviset též se zjišťováním identity osoby za pomoci kriminalisticko-technické metody superprojekce anebo k zadokumentování mechanismu vzniku zranění, jejich počtu a intenzity, pokud to není možné při výkonu pitvy. Zkoumání lebky může pomoci k určení dráhy střely, apod. Avšak jen za podmínky, že provedení těchto úkonů je nutné pro objasnění skutečností důležitých pro objasnění skutkového děje. Za těchto podmínek může policejní orgán získat orgány a tkáně mrtvého pro svoje potřeby, které přebírá kriminalistický expert pro obor kriminalistická genetická a biologická expertiza. Jiným způsobem nelze orgány a tkáně získat¹⁰⁶.

103. Viz § 8 odst. 5 trestního řádu

104. v daném případě jde o posuzování výsledků prohlídky a pitvy mrtvého, a proto zde platí zásada, že posuzování jeho závěrů musí být prováděno těmi, kdo úkon ve smyslu vyhlášky č. 19/1988 Sb. provedl jako zdravotní pitvu. I z tohoto důvodu nelze připustit, aby hodnocení závěrů vykonával jiný lékař, než tento.

105. Ve vztahu k ustanovení § 3 odst. 5 a § 8 odst. 1 vyhlášky č. 19/1988 Sb., další právní normou o odnímání části lidského těla v souvislosti s léčebně preventivní péčí, lékařskou vědou, výzkumem a výukovými účely, odběr krve, buněk, tkání a orgánů je ustanovení § 26 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Ministerstvo zdravotnictví dosud nevydalo vyhlášku upřesňující podrobnosti.

106. V praxi neřešenou otázkou je, jak naložit s takto zajištěným orgánem? Autor práce již v roce 1992 řešil tuto otázku, kdy

Při provádění prohlídky a soudní pitvy zemřelého pro účely trestního řízení platí, že se s tělem zemřelého musí zacházet s úctou a musí být provedeny všechny úkony tak, aby tělo mohlo být upraveno do původní podoby.

Pokud je prováděn odběr tkání a orgánů, tak je nutno toto zaznamenat do zdravotnické dokumentace, konkrétně do pitevního protokolu, včetně uvedení předpokládaného účelu. Při tzv. soudních pitvách se jedná zejména o identifikaci osoby zemřelé za pomoci např. kriminalistické antropologické expertízy, případně za využití metody superprojekce, anebo kriminalistické genetické expertízy. Druhá expertíza má význam pro dokazování trestní věci. Současně při prováděné tzv. soudní pitvě jsou odebírány otisky prstů, vzorky vlasů, vzorky biologického materiálu zpod nehtů, srovnávací otisk pachu mrtvé osoby, apod.

V souvislosti s odnětím orgánů, zejména při dekapitaci hlavy mrtvé osoby, se může vyskytnout otázka, zda je takový úkon při soudní pitvě možný, zda to již není v rozporu s povinností chovat se k tělu mrtvého s úctou. V tomto případě je nutno uvést, že je nutno na tuto otázku pohlížet z hlediska společenského zájmu, tedy zájmu státu na objasnění skutkového děje, který přispěl k tomu, že osoba byla nalezena mrtvá. Tento zájem není možno splnit, pokud by nebylo možno provést odběr orgánu. Avšak v souvislosti s mnohdy i náboženským hlediskem se jeví jako zásadní otázka, zda právo na tělesnou integritu trvá i po smrti občana; tj. zda právní řád apobuje, popř. připouští zásah do mrtvého těla bez souhlasu zemřelého nebo příbuzných, či zda je takový souhlas nezbytný¹⁰⁷.

Moderní právní stát zabezpečuje občanskoprávní ochranu osobnosti fyzické osoby i po její smrti. V policejní praxi se občas vyskytne situace, kdy pozůstalé osoby trvají na tom, že nechťjí, aby byla zemřelá osoba pitvána. Je třeba si uvědomit, že všeobecné osobnostní právo nemůže přejít na dědické zemřelé fyzické osoby, neboť nemůže tvořit součást dědictví. Existuje stále společenský zájem na ochraně práv zemřelé osoby proti neoprávněným zásahům, např. znevažujíc památku, vzpomínku (pietu) a význam zemřelé fyzické osoby. Proto podle občanského zákoníku (§ 15) vzniká taxativně vymezeným osobám zvláštní subjektivní občanské právo určené k uplatnění ochrany osobnosti zemřelé fyzické osoby. V tomto směru je významné právo na tělesnou integritu a její nedotknutelnost. Pokud jde o

tehdy zajištěná lebka pro biomechanickou a mechanickou expertizu předal pozůstalým k pohřbení. V takových případech jde i o etický rozměr práce policejního orgánu. Je zde možná analogie práva ve vztahu k ustanovení § 26 odst. 12 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

107. Štefan, J., Mach, J.: Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika v praxi, Grada Publishing, Praha 2005, ISBN 80-247-0931-7, str. 290

lidské tělo, jedná se o občanskoprávní ochranu, jak během života, tak i po její smrti. Mrtvé lidské tělo je integrální součástí osobnosti, a to po celou dobu, pokud jsou tělesné pozůstatky člověka individualizované. Důležité je, že mrtvé lidské tělo není věcí v právním slova smyslu.

Z hlediska obsahu práva na tělesnou integritu je subjekt tohoto práva povinen trpět některé zásahy do své tělesné integrity, které ve zvláštním veřejném zájmu umožňuje právní řád, např. prohlídka těla podle § 114 trestního řádu. Z tohoto pohledu je analogický zájem v ustanovení § 115 trestního řádu o prohlídce a pitvě mrtvého. Tento průlom doplňuje a rozšiřuje vyhláška č. 19/1988 Sb., která upravuje, že na těle mrtvého je možno provádět jen pitvu a pietní odnětí orgánů a tkání¹⁰⁸. Proto z hlediska piety platí, že uplyne-li doba potřebná pro zkoumání oddělené části těla, měla by být tato část pietně pohřbena.

108. blíže Švestka J., Knap, K., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, 3. přepracované a doplněné vydání, Linde, Praha 1996, ISBN 80-7201-029-8

16. Spolupráce policejního orgánu s lékařem při ochraně zájmů lékaře

V životě dochází k situacím, kdy se lékař při výkonu svého povolání dostává do situací, které jej ohrožují na jeho bezpečnosti. Mnohdy jde o případy, které nejsou ani hlášeny, jindy dojde k případům nebezpečného ohrožení života lékaře. Vždy dochází k mediálnímu rozruchu¹⁰⁹. Tyto situace vedou k hodnocení rizika lékaře při kontaktu s různými pacienty. Z pozice vedení zdravotnických ústavů je tomuto vždy věnována pozornost a byly i zveřejňovány odborné výzkumy na dané téma¹¹⁰. Pro práci je nejvýraznější případ psychiatra doc. MUDr. Karla H., Csc. , který byl napaden pacientem vážným způsobem, kdy se tento vřítel do ordinace s mačetou a zasadil mu dva údery do hlavy. Vzhledem ke své obraně další rány dopadly do rukou, což vedlo k těžkým poraněním. Tento případ měl pokračování v podání žaloby lékaře na Českou republiku za to, že policie řádně a včas nezabránila útoku¹¹¹. Soud zhodnotil laxní případ Policie České republiky. Pomineme-li důkazní stav, tak je nutno vysvětlit právní nástroje k ochraně lékaře před útoky.

109. např. při dopravní nehodě v Praze 5, Radotínská ulici v roce 2003 napadli dva pachatelé lékaře záchranné služby, kdy pachatel udeřil pěstí lékaře do obličeje a poté jej kopal do hlavy. Druhý pachatel se k němu přidal, Pachatelé byli odsouzeni. Zdroj <http://domaci.ihned.cz/c1-16219210-soud-udelil-tresty-za-napadeni-lekare> . Další případ se stal v Teplicích, kdy muž začal sprostě nadávat zdravotní sestře, zdroj http://www.denik.cz/z_domova/napadeni_lekari20080118.html Dne 14.2.2009 napadl padesátiletý pacient kolem 15:00 hod. v Praze–Modřanech lékaře záchranné služby, zdroj <http://tn.nova.cz/zpravy/cernakronika/opilec-napadl-lekare-ze-zachranky-odvezli-ho-v-poutech-ideo.html>. Další byl případ ze dne 6.1.2003 na protialkoholní záchytné stanici v Pardubicích, kde pacient, pod vlivem alkoholu, jednal agresivně vůči lékařům a ve spolupráci s policisty byl uklidněn. Zdroj <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/aktualit/regiony/hradec/2003/leden/030107.html>

110. Szkanderová, M., Jarošová, D.: **Výskyt agresivity ve zdravotnických zařízeních, in.** <http://www.pouzp.cz/text/cs/vysky-agresivity-ve-zdravotnictvi.aspx> Zpracováním dat bylo zjištěno, že kontakt sester se slovní agresí ze strany pacienta či jiné osoby (např. rodinného příslušníka, návštěvy pacienta) je v obou zdravotnických zařízeních velmi vysoký. Se slovní agresí se minimálně jednou setkala převážná většina oslovených sester (FNO - 90 % sester, NT - 89 % sester). Některé respondentky se se slovní agresí setkaly opakovaně. Nejčastějším projevem slovní agrese směřované ke zdravotnickému personálu byly slovní urážky, křik, vyhrožování, vulgární nadávky, apod. Kontakt sester s fyzickou agresí ze strany pacienta či jiné osoby ve zdravotnickém zařízení byl podle dotazníkového šetření poměrně vyvážený (FNO - 55 %, NT - 57 %). Důsledkem fyzického napadení ze strany pacienta či jiné osoby může být zranění různé závažnosti. Přibližně stejný počet sester obou zdravotnických zařízení (FNO - 22 %, NT - 27 %) potvrdil v průběhu své praxe alespoň jedno takové zranění. Většinou se pak jednalo o škrábance, kopnutí, kousnutí, údery do obličeje, údery předmětem, apod. Většina námi oslovených sester však nebyla nikdy zraněna v důsledku fyzické agrese. Policie lékaře neochránila, in. Zdravotnické noviny ze dne 6.5.2008, zdroj <http://www.zdravotnickenoviny.cz/scripts/detail.php?id=357951>

111. Ve věci bylo podáno prvé oznámení dne 6. 9. 2002, kdy oznámení skončilo odložením proto odůvodnění, že se jedná tvrzení proti tvrzení. Další oznámení bylo podáno dne 18. 4. 2003 a bylo již podloženo svědecky, přičemž se dne 6.5.2003 lékař znovu dostavil na Policii České republiky a naléhavě žádal o zákrok a o pomoc, přesto policie nereagovala. Dne 15. 5. 2003 došlo k útoku mačetou.

Lékař jako každý jiný má právo se obrátit na státní orgány, aby konaly, pokud je zasahováno do jeho práv. Pokud, by došlo k brachiálnímu násilí, má lékař právo obrátit se na Policii České republiky¹¹² se svým podáním ve smyslu § 59 trestního řádu, v praxi označovaného jako trestní oznámení. Podání může být podáno osobně, telefonicky, faxem, či jinak. Od přijetí podání policejní orgán je povinen konat. Nejdříve musí být posouzen obsah podání z hlediska, zda je v kompetenci a pravomoci policejního orgánu takové podání řešit, zejména z hlediska zásady „ultimo ratio“¹¹³. Následně se zkoumají zákonem požadované náležitosti¹¹⁴. Jsou-li tyto požadavky naplněny, je policejní orgán povinen organizovat svou činnost tak, aby účinně přispěl k včasnosti a důvodnosti trestního stíhání. Tato povinnost je rozvedena do povinnosti učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřujících ke zjištění jeho pachatele. Důležitou povinností policejního orgánu je též učinit nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti¹¹⁵.

Aplikace těchto povinností obnáší v sobě správné vymezení skutku a jeho popisu, včetně stanovení správné právní kvalifikace jednání pachatele, o kterém se osoba podávající trestní oznámení zmiňuje (oznamovatel). Právě v tomto posuzování policejní praxe činí mnohá pochybení, která jsou způsobena nezkušeností, neznalostí, ale i požadavky státního zastupitelství na hodnocení protiprávního jednání. Avšak jasnou prioritou společenského zájmu je ochrana života a zdraví. Tomuto požadavku vyhovuje trestní zákoník, který nabyl účinnosti od 1. 1. 2010¹¹⁶. Problémy spojené s právní kvalifikací spočívají v nesprávném využívání materiálního korektivu¹¹⁷ nyní platného trestního zákona, neboť policejní orgán velmi často posuzuje jen následek jednání pachatele, nikoli všechny okolnosti skutku. Pokud tedy nedojde např. k ublížení na zdraví s délkou léčení nad 7 dní, jsou takové případy řešeny v rámci zákona o přestupcích¹¹⁸. Další kvalifikačním momentem je skutečnost, že jednání není posuzováno z hlediska stádia trestného činu, tj. přípravy¹¹⁹ a pokusu¹²⁰.

112. Též na Státní zastupitelství

113. Zásada předpokládá, že prostředky trestní represe jsou použity v krajním případě, pokud existuje možnost řešit sporné otázky občanskoprávní nebo obchodně právní žalobou, popř. jinou právní cestou

114. Viz § 59 odst. 4 trestního řádu

115. Viz § 158 odst. 1 trestního řádu

116. Viz zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

117. Jde o společenskou nebezpečnost trestného činu, která je vymezena zejména v § 3 odst. 4 dosud účinného trestního zákona (do 31. 12. 2009).

118. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

119. § 20 trestního zákoníka

Prověrku trestního oznámení je povinen policejní orgán provést bezodkladně, a to bez ohledu na místní a věcnou příslušnost, a to v závislosti na závažnost informací. Pro posuzování trestního oznámení má policejní orgán dostatek právních nástrojů k řádnému objasnění skutkového děje, a tedy i rozhodnutí o případné odpovědnosti pachatele. Jeho oprávnění spočívá v možnosti vyžadovat podání vysvětlení od oznamovatele, včetně vyžádání potřebných podkladů. V tomto smyslu má lékař možnost trestní oznámení upřesnit a předložit další podkladové materiály, případně se vyjádřit k jejich správnosti. Policejní orgán má také povinnost zajišťovat stopy trestného činu, či provést další úkony trestního řádu, pokud to zákon umožňuje. Zde platí, že policejní orgán si nemůže způsob opatřování důkazů přizpůsobovat momentálnímu přesvědčení, ale vždy musí striktně dbát své povinnosti učinit úkon podle předepsaných procesních pravidel. Hrozí-li nebezpečí z prodlení, je policejní orgán povinen provést potřebné neodkladné¹²¹ a neopakovatelné¹²² úkony. K této povinnosti navazuje povinnost policisty podle zákona o Policii České republiky přijmout opatření k odstranění ohrožení nebo porušení bezpečnosti, a to i mimo službu, pokud je bezprostředně ohrožen život a zdraví¹²³. A to i tehdy, kdy je předpoklad, že osoba pachatele nebude trestně odpovědná. Při všech opatřeních však policista koná tak, aby jiným osobám nevznikla bezdůvodná újma.

V souvislosti s podáním trestního oznámení může lékař jako oznamovatel požádat, aby do jednoho měsíce od oznámení byl vyrozuměn o učiněných opatřeních, tedy o takových opatření, které vyplývají z ustanovení § 157 a § 158 trestního řádu, zejména půjde o posouzení, zda policejní orgán činil úkony včas a využil případně odborné pomoci konzultanta, či zahájil úkony trestního řízení, a v takovém případě, zda využil v plné míře oprávnění zmíněná v ustanovení § 158 odst. 3, písm. a až h) trestního řádu.

Je-li ze strany oznamovatele činnost policejního orgánu posuzována jako nevčasná a neúčinná, včetně toho, že nebyla učiněna všechna potřebná opatření, může požádat státního zástupce, aby policejnímu orgánu uložil provedení takových úkonů, k nimž je oprávněn, a

120. § 21 trestního zákoníka

121. Viz § 160 odst. 4 trestního řádu - rozumí se jím takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání (§ 160 odst. 1 trestního řádu). V návaznosti na trestní oznámení jsou to úkony ohledání místa činu, provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, pořizování zvukových nebo obrazových záznamů, zadržení osoby podezřelé, apod.

122. Viz § 160 odst. 4 trestního řádu - rozumí se jím takový úkon, který nebude možno před soudem provést.

123. Policista může využít např. § 26 odst. 1, písm. a) zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky – je oprávněn zajistit osobu, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje život nebo zdraví jiných osob

kteří jsou potřebné k objasnění věci, či zjištění pachatele. Existuje zákonná možnost, aby státní zástupce odebral věc policejnímu orgánu a učinil opatření k přikázání jinému policejnímu orgánu¹²⁴.

Ještě výraznější možnosti lékaře jsou tehdy, pokud je osobou poškozenou¹²⁵. Taková osoba má právo nahlížet do spisů ve smyslu § 65 trestního řádu a činit návrhy na doplnění dokazování ve smyslu § 43 trestního řádu, a to již v průběhu přípravného řízení. Právo nahlížet do spisu je sice omezeno tím, že v přípravném řízení jej může policejní orgán odepřít, ale tyto důvody musí být konkretizovány v jeho rozhodnutí. Oním závažným důvodem může být možnost ohrožení, či zmaření výsledku přípravného řízení, zejména by se mohla narušit objektivnost důkazů, ale jen za podmínky, že poškozený ještě nebyl vyslechnut jako svědek, a že by nahlédnutím do spisu mohla být snížena hodnota tohoto důkazu¹²⁶. Ale i tehdy platí, že závažnost důvodů, ze kterých bylo toto právo odepřeno, je na žádost poškozeného státní zástupce povinen urychleně přezkoumat.

Existuje-li nespokojenost poškozeného, nikoli jen oznamovatele, s postupem policejního orgánu, tak má právo kdykoli v průběhu přípravného řízení ve smyslu § 157a trestního řádu žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu. Významné je i to, že tato žádost není vázána žádnou lhůtou a o výsledku přezkoumání musí být poškozený vyrozuměn.

Poškozený má další práva, která jej výrazně posilují v rámci ochrany před nebezpečím vyplývajícím z postavení pachatele jako obviněného. Může žádat informace o tom, zda byl obviněný propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, anebo již jako odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, či z něj uprchl. Taková žádost se v přípravném řízení podává u státního zástupce¹²⁷. Z hlediska jeho postavení je policejní orgán povinen poskytnout poškozenému plnou možnost uplatnění jeho práv. K tomuto účelu má poškozený právo nechat se zastupovat zmocněncem, který je oprávněn činit za něj návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky. Významným aspektem je právo zmocněnce zúčastnit se všech úkonů, kterých se

124. Viz § 157 odst. 2 trestního řádu

125. Poškozeným se rozumí ve smyslu § 43 trestního řádu mj. ten, komu pachatel trestným činem ublížil na zdraví, a to bez ohledu zda došlo k dokonání skutku.

126. Šámal, P. a kol. : Trestní řád, komentář – díl I, 5. vydání, C.H.Beck, Praha 1995, str. 435

127. Viz § 44a trestního řádu

může zúčastnit poškozený¹²⁸, čímž dává zákonodárce možnost, aby taková osoba měla zastání, či právního poradce při všech úkonech v průběhu celého trestního řízení.

V rámci modelového případu, kdy došlo k napadení ošetřujícího lékaře při výkonu povolání ze strany pacienta, nastala situace, kdy by bylo nutno řešit otázku lékařského tajemství ve vztahu k trestnímu oznámení na takovou osobu. Lékař, který v tu chvíli je ošetřujícím lékařem a současně osobou poškozenou, nemůže v trestním řízení sdělovat informace o zdravotním stavu jeho pacienta a současně pachatele, neboť přes tuto skutečnost je stále vázán touto povinností. Tento lékař může pouze sdělit, že motivem jednání je zdravotní stav pacienta, ale již nemůže uvést konkrétní diagnózu. Musí proběhnout trestní řízení, v rámci kterého budou provedeny procesní úkony, ať již ve formě žádosti o lékařskou zprávu¹²⁹, či přibrání znalce k vypracování znaleckého posudku. Důvodem je právě účel, pro který se vede trestní řízení, tedy pro ochranu veřejného zájmu a pro ochranu základních práv jiných osob. I z tohoto pohledu je důležité, aby policejní orgán spolupracoval s lékařem na objasnění věci, tak aby mohlo být správně rozhodnuto o odpovědnosti pachatele a učiněných opatřeních vůči němu.

128. Viz § 50 trestního řádu

129. s využitím ustanovení § 8 odst. 5 trestního řádu, tj. se souhlasem soudce

II. ČÁST

17. Znalecká činnost¹³⁰

17. 1. Znalec, expert, konzultant

Jak bylo již uvedeno znalecký posudek je jedním z demonstrativně vymezených důkazních prostředků uvedených v § 89 odst. 2 trestního řádu. Problematika znalecké činnosti je upravena v hlavě V., oddílu čtvrtém v § 105 až § 111 trestního řádu.

Veškeré další skutečnosti týkající se znalecké činnosti jako je např. způsob ustanovení znalce, výkon znalecké činnosti znalců, jejich oprávnění a povinnosti, odměňování znalců, jakož i možnosti jejich odvolání, upravuje zákon o znalcích a tlumočnících č. 36/1967 Sb. a vyhláška ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících č. 37/1967 Sb.

Znalec je osoba se speciálními odbornými znalostmi a vědomostmi v určitém oboru¹³¹, která tyto své znalosti a vědomosti využívá k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Je osobou rozdílnou od procesních stran a orgánů činných v trestním řízení. Funkci znalce mohou vykonávat zásadně osoby zapsané v seznamu znalců, ústavy nebo jiná pracoviště specializovaná na znaleckou činnost a vědecké ústavy, vysoké školy a vědecké instituty, případně osoby, které jsou jmenovány znalcem ad hoc po složení slibu¹³².

Znalecký posudek¹³³ je zvláštním samostatným druhem důkazu, který je nutno odlišovat od důkazu výpovědi svědka. Ten totiž vypovídá o skutečnostech týkajících se

130. v této části je využito textu publikace Fryšták, M., Krejčí, Z. : Postavení znalce v trestním řízení, Masarykova universita, Právnická fakulta Brno, 2009

131. např. v oboru zdravotnictví, psychologie, chemie, stavebnictví, kriminalistika, ekonomie atd.

132. V § 24 zákona o znalcích a tlumočnících je uvedeno, že státní orgán může znalcem ustanovit osobu, která není zapsána do seznamu a má potřebné odborné předpoklady pro to, aby podala posudek a která s ustanovením vyslovila souhlas v případech, není-li pro některý obor znalec do seznamu zapsán, nemůže-li znalec zapsaný do seznamu úkon provést nebo jestliže by provedení úkonu znalcem zapsaným do seznamu bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady.

133. Kromě pojmu znalecký posudek se budeme v aplikační praxi setkávat s pojmem expertiza, respektive kriminalistická expertiza. Pojem expertiza je chápán různorodě. Jednou jako synonymum pro znalecký posudek, jindy jako výsledek znaleckého zkoumání stojící vedle znaleckého posudku nebo jako proces utváření znaleckého důkazu, od rozhodnutí o

trestné činnosti, o kterých získal informace mimo rámec trestního řízení. Znalec se naopak se skutečnostmi týkajícími se trestné činnosti seznamuje až v trestním řízení. Jestliže tedy byla svědkem určité události osoba, která by mohla být v dané trestní věci přibrána jako znalec, vyslechne se tato jako svědek a za osobu znalce se přibere osoba jiná. Spojení funkce znalce a svědka do jedné osoby je nepřipustné (R 46/1956, 11/1977). Přestože je znalecký posudek zvláštním samostatným druhem důkazu, není ve vztahu k ostatním druhům důkazů v nadřazeném postavení. Je výsledkem znaleckého zkoumání, znalecké činnosti konkrétního znalce nebo znalců.

Znaleckou činnost v rámci Policie České republiky při vyžádání kriminalisticko-technických expertiz vykonávají Odbory kriminalistické techniky a expertiz krajských ředitelství a Kriminalistický ústav Praha. Tato pracoviště jsou zapsána v seznamu ústavů kvalifikovaných pro znaleckou činnost Ministerstva spravedlnosti. Osoby činné v rámci těchto pracovišť nemají postavení znalců, ale postavení tzv. expertů¹³⁴, protože postavení „znalců“ náleží zapsaným pracovištím a fyzickým osobám, a tato pracoviště jsou orgánem činným v trestním řízení přibírána jako znalecké pracoviště. Velmi zjednodušeně by se tedy dalo říci, že expertem jsou pracovníci předmětných pracovišť s oprávněním k výkonu expertizní činnosti.

Jednotlivé znalecké obory se mohou dále dělit na odvětví. Tak např. obor zdravotnictví se dále dělí na odvětví porodnictví, interní lékařství, ortopedie, chirurgie, patologie, soudní lékařství atd. Konkrétní znalec tedy bývá označen svým oborem (např. obor zdravotnictví) a některým (možno i více) odvětvím (např. soudní lékařství)¹³⁵.

nutnosti přibrat znalce, přes vlastní znalecké zkoumání a končící vlastním využitím výsledků zkoumání. Za pojmové znaky expertizy můžeme pokládat zkoumání prováděné znalými osobami za použití odborných znalostí, podání posudku, úkol znaleckého zkoumání vymezuje orgán nebo osoba odlišná od znalce. Kriminalistické expertizy jsou zvláštním druhem znaleckého zkoumání, při kterém se využívá odborných kriminalistických znalostí o materiálních stopách trestného činu a o jiných věcných důkazech, a u kterých se používá specifických kriminalistických metod, postupů a prostředků zkoumání těchto objektů – k tomu blíže srovnej in Musil, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha: Univerzita Karlova, 1971, s. 47 – 48, 103 – 107.

134. V kontextu s organizační strukturou Policie České republiky se jedná o pracovníka znaleckého pracoviště v oboru kriminalistika, odvětví kriminalistická technická expertiza- (konkretizace, např. daktyloskopie), který splňuje stanovená kritéria pro udělení průkazu experta. Průkaz je vydáván Kriminalistickým ústavem Praha, a to poté, co pracovník úspěšně složí zkoušku.

135. pro zajímavost je nutné dodat, že obor kriminalistika, který je převážně vykonáván experty Policie České republiky v rámci znaleckých pracovišť, má 21 odvětví (např. ruční písmo, mehanoskopie, trasologie, daktyloskopie, pyrotechnika, balistika, genetika, biologie, počítačová expertiza atd.).

17. 2. Důvody přibrání znalce

Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá si orgán činný v trestním řízení dle § 105 odst. 1 trestního řádu odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce.

Po formální stránce je fyzická osoba přibrána k vypracování odborného vyjádření krátkým přípisem, nemá v takovém případě postavení znalce, a to ani tehdy, kdy se jedná o osobu, která je jinak zapsána v seznamu znalců pro příslušný obor a odvětví. Znalcem se taková osoba stává až v okamžiku, kdy je přibrána policejním orgánem jako znalec k vypracování znaleckého posudku. Důležité je si uvědomit, že opatření o přibrání musí obsahovat titul, jméno a příjmení, datum narození, označení soudu, u kterého je tento znalec zapsán do seznamu znalců, včetně uvedení oboru a odvětví. Po vzájemné dohodě musí být v opatření uvedena lhůta k vypracování znaleckého posudku, včetně určení, že znalecký posudek je nutno provést spěšně. Novinkou, v rámci řešení problematiky je i uvádění dohodnuté ceny za znalecký úkon, i když tato může být změněna s ohledem na charakter znaleckého zkoumání. Součástí opatření musí být i poučení znalce podle § 106 trestního řádu a § 8b trestního řádu¹³⁶.

Jestliže je tedy k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení dostačující odborné vyjádření nebo dokonce běžné znalosti a praktické zkušenosti získané vzděláním a výchovou, které z určité odborné znalosti má každý kulturní člověk, není třeba znalce přibrat. Odborné vyjádření tak vypracuje osoba, která má tyto potřebné odborné předpoklady. Touto osobou může být jak osoba fyzická, tak i právnická, může jí být i státní orgán a samozřejmě jí může být i znalec. Jak za vypracované odborné vyjádření, tak i za znalecký posudek se

¹³⁶ viz ustanovení § 8b – osoby, kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace o osobách zúčastněných na trestním řízení nesmějí nikomu dále poskytnout informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka. Též nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži. Zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného, jak výše uvedeno, je zakázáno.

subjektu, který jej vypracoval, poskytne stanovená odměna. Státní orgány mají povinnost vyhotovovat odborná vyjádření pro potřeby orgánů činných v trestním řízení bez úplaty.

Je třeba upozornit, že přibírání znalce bez zákonného důvodu vede zpravidla k nežádoucímu a neúčelnému prodlužování trestního řízení. Prioritu v trestním řízení dle § 105 odst. 1 trestního řádu má zcela jednoznačně odborné vyjádření před znaleckým posudkem.

Co se týče náležitosti znaleckých posudků, včetně jejich obsahu, formy, úpravy a připojení znalecké doložky, tak tyto jsou přesně vymezeny v § 13 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících a bude o nich pojednáno dále v textu. Oproti tomu odborné vyjádření nemá stanovené přesné formální náležitosti jako je obsah, forma atd., nemusí (ale může) být vypracováno znalcem nebo znaleckým pracovištěm, ani není výsledkem znalecké činnosti. Jde o „odborné vyjádření“ osoby znalé, tzn. odborníka k určité dílčí otázce. Typickým příkladem je odborné vyjádření praktického lékaře, který není znalcem, k rozsahu zranění poškozeného.

Znalce je možno přibrat, respektive o odborné vyjádření je možno požádat, v kterémkoli stadiu trestního řízení, tedy jak před zahájením trestního stíhání, tak i v řízení vykonávacím. V přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jenž považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí. Pokud byla věc vrácena k došetření, státní zástupce, a v řízení před soudem předseda senátu.

O přibrání znalce se dle § 105 odst. 1 trestního řádu vyrozumí obviněný, popř. podezřelý, ve zkráceném přípravném řízení a v řízení před soudem též státní zástupce. Jiná osoba, jako je např. poškozený nebo zúčastněná osoba, se o přibrání znalce vyrozumí tehdy, pokud má tato osoba ve vztahu k vypracování znaleckého posudku něco konat nebo strpět. V rámci aplikační praxe je běžné, že se o přibrání znalce v přípravném řízení vyrozumí i dozorový státní zástupce, byť to trestní řád přímo nevyžaduje.

Při výběru osoby, která má být jako znalec přibrána, je třeba přihlížet k důvodům, pro které je podle zákona o znalcích a tlumočnících znalec z podání znaleckého posudku vyloučen¹³⁷. Při vyžadování odborného vyjádření orgán činný v trestním řízení zváží, zda

136. Znalec nesmí podat znalecký posudek, jestliže lze mít pro jeho poměr k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům nebo jejich zástupcům pochybnost o jeho nepodjatosti.

osoba, od níž odborné vyjádření vyžaduje, s ohledem na svůj poměr k obviněnému, jiným osobám zúčastněným na trestním řízení nebo poměr k věci, není podjatá.

Znalecký posudek, ale i odborné vyjádření, se vyžaduje formou opatření, které je rozhodnutím *sui generis* a stížnost proti němu je tudíž nepřipustná. Proti osobě znalce, jeho odbornému zaměření nebo proti formulaci otázek položených znalci, lze vznést námitky podle § 105 odst. 3 trestního řádu.

Proti osobě znalce lze vznést námitky tehdy, jestliže je vzhledem k jeho poměru k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům nebo k jejich zástupcům, pochybnost o jeho nepodjatosti. Proti odbornému zaměření znalce lze podat námitky tehdy, jestliže je pochybnost o jeho erudici, a to nejen z hlediska příslušného oboru a odvětví, ale i z hlediska jeho odborné úrovně, specializovaného zaměření a jeho schopnosti řešit konkrétní odbornou problematiku.

Proti formulaci otázek položených znalci lze vznést námitky tehdy, pokud otázky nejsou jasné a konkrétní a není z nich zřejmé, na co vlastně má znalec odpovědět. Trestním řádem není přímo vyžadováno, aby otázky byly vymezeny přímo v opatření o přibrání znalce, avšak tento způsob vymezení úkolu znalce je z hlediska efektivnosti a hospodárnosti řízení žádoucí a v aplikační praxi nejčastější. Nikde taktéž není stanovena povinnost, aby orgán činný v trestním řízení se znalcem otázky, které mu v opatření o přibrání znalce pokládá, předem projednal. V aplikační praxi k předchozímu projednání pokládaných otázek se znalcem dochází velmi často, a to zejména z důvodu, aby otázky mohly být formulovány konkrétně a jasně, a bylo z nich zřejmé, na co má znalec odpovědět, respektive jestli je vůbec odpověď na uvedenou otázku možná.

Trestní řád přímo nevymezuje osoby, které tyto námitky mohou vznést. Z dikce § 105 odst. 1 trestního řádu lze nepřímou dovodit, že to mohou být osoby, které se o přibrání znalce vyrozumívají.

Vyhoví-li orgán vzneseným námitkám a důvody pro vyžádání znaleckého posudku trvají, učiní opatření k vyžádání znaleckého posudku buď jiným znalcem, nebo podle jinak formulovaných otázek; v opačném případě oznámí osobě, která námitky vznesla, že neshledal k takovému postupu důvody. Stanovisko k námitkám uplatněným v rámci opravného prostředku zpravidla tvoří součást odůvodnění rozhodnutí o takovém opravném prostředku.

Platí, že zásadně se přibírá pouze jeden znalec. Přibrání dvou znalců je upraveno § 105 odst. 4 trestního řádu. Byť to není v trestním řádu výslovně uvedeno, jsou tím myšleni dva znalci stejného oboru a odvětví. Aplikační praxe přesto připouští přibrání dvou znalců stejného oboru, ale různých odvětví, pokud má i druhý znalec erudici (atestaci) ze základního potřebného oboru či odvětví¹³⁸.

Dva znalce je třeba přibrat:

1. k prohlídce a pitvě mrtvoly, je-li podezření, že smrt osoby byla způsobena trestným činem (§ 105 odst. 4 trestního řádu a § 115 trestního řádu); k prohlídce a pitvě mrtvoly nesmí být z důvodu zajištění objektivitu posudku přibrán jako znalec ten lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela; k prohlídce a soudní pitvě mrtvoly se přibírá znalec z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství.
2. jde-li o objasnění jiné zvláště důležité skutečnosti, např. objasnění skutečností týkajících se technických a technologických okolností zvláště těžké dopravní nehody na železnici, havárie letadla, jaderného zařízení nebo obtížné případy posouzení duševního stavu obviněného; v tomto případě se zde právě s ohledem na složitost posuzované otázky přibírají znalci z různých oborů a odvětví¹³⁹.
3. jde-li o vyšetření duševního stavu mladistvého (§ 58 odst. 1 ZSVM), uvedené ustanovení zákona zde přímo stanoví, že se přibírají dva znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, se specializací na dětskou psychiatrii.

Pokud byl jako znalec přibrán znalecký ústav v případech, kdy dle § 105 odst. 4 trestního řádu mají být přibráni znalci dva, je třeba tento v opatření o přibrání znalce upozornit, že ve vypracovaném znaleckém posudku musí být uvedeni dva pracovníci tohoto ústavu, kteří budou moci v případě potřeby stvrdit jeho správnost a podat k němu případné vysvětlení.

137. znalecký posudek o prohlídce a pitvě mrtvoly tak mohou vypracovat dva znalci z oboru zdravotnictví, přičemž jeden bude znalcem z odvětví soudního lékařství a druhý z patologické anatomie (R 41/1976, 52/1991).

138. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 446.

17.3. Poučení znalce

Znalec se k provedení znaleckého posudku předvolává. V předvolání musí být dle § 106 trestního řádu upozorněn na následky nedostavení se. Tímto následkem může být pouze pořádková pokuta dle § 66 trestního řádu, nikoli jeho předvedení. Pořádkovou pokutou může být znalec postižen i v případě, kdy bezdůvodně odmítne podat znalecký posudek. Pokud se tak stalo, orgán činný v trestním řízení o tom vyrozumí krajský soud, v jehož obvodu je znalec zapsán. Krajský soud věc přezkoumá a upozorní znalce, že pokud nebude, respektive nechce plnit své povinnosti, nebo je bude porušovat, vyškrtně jej ze seznamu znalců.

Znalec má taktéž dle § 106 trestního řádu povinnost bez odkladu oznámit skutečnosti, pro které by byl vyloučen nebo které mu jinak brání být ve věci činný jako znalec. Jestliže by tyto skutečnosti zamlčel a znalecký posudek podal, nejenže by tím porušil tuto svoji povinnost¹⁴⁰, ale mohly by vzniknout pochybnosti o objektivnosti takového znaleckého posudku.

Znalec musí být též poučen o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu¹⁴¹ a o trestních následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku¹⁴². Toto poučení je buď součástí opatření o přibrání znalce, nebo je k němu připojeno. V § 106 trestního řádu není výslovně stanovena povinnost, že znalec musí být takto poučen před podáním znaleckého posudku. Tento požadavek je ale obsažen v § 211 odst. 5 trestního řádu. Pokud by tedy znalec nebyl poučen před podáním posudku, bylo by možno tento nedostatek napravit případným doplňujícím výslechem znalce, v jehož rámci by byl teprve poučen a zopakoval by již předtím podaný znalecký posudek.

V neposlední řadě musí být znalec poučen i ve smyslu § 8b trestního řádu o povinnosti nikomu dále neposkytovat informace o osobách, o nichž se dozvěděl v souvislosti s trestním

139. Uvedená povinnost je upravena i v ustanovení § 11 odst. 2 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

140. Obecným zájmem lze chápat účel trestního řízení vymezený v § 1 trestního řádu, kdy účelem trestního řízení je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle trestního řádu spravedlivě potrestáni; řízení přitom musí působit k upevnování zákonitosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti; pomáhat k dosažení účelu trestního řízení je právem a podle ustanovení trestního řádu i povinností občanů.

141. K tomu blíže srovnej trestný čin křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek dle § 346 trestního zákona (účinného od 1.1.2010).

řízení. Nikdo, tedy ani znalec, nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18-ti let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži. Do této povinnosti spadá i zákaz zveřejňování obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení, které by umožňovaly zjištění totožnosti poškozeného, o němž bylo hovořeno výše.

17. 4. Příprava znaleckého posudku

Znalci, který byl orgánem činným v trestním řízení přibrán k vyhotovení znaleckého posudku, se dle § 107 odst. 1 trestního řádu poskytnou potřebná vysvětlení ze spisů, tj. fakticky jsou mu předloženy potřebné spisové materiály. Těmi je zpravidla kompletní spisový materiál nebo znalcem vybrané části, které jsou nezbytné pro vypracování znaleckého posudku. Tyto spisové materiály mu tento orgán buď zapůjčí, nebo mu umožní, aby do nich nahlédl. Znalci nelze uložit, aby obstaral pro účely trestního řízení důkazní prostředky¹⁴³. Znalec totiž nemůže sám provádět vyšetřovací úkony a při vypracování, ale i stvrzování, znaleckého posudku, vychází pouze z materiálů, které mu byly orgánem činným v trestním řízení poskytnuty. Pokud by důkazní materiál obsažený v tomto materiálu nebyl pro potřeby znalce kompletní, znalec navrhne, aby byly jinými důkazními prostředky napřed objasněny okolnosti potřebné k podání posudku (R 37/1984)¹⁴⁴. Znalci může být taktéž umožněno, aby byl přítomen při výslechu obviněného a svědků a aby jim kladl otázky vztahující se na předmět znaleckého vyšetřování. V odůvodněných případech se znalci umožní, aby se zúčastnil provedení i jiného úkonu trestního řízení, pokud takový úkon má význam pro vypracování znaleckého posudku. Jistou výjimkou je, dle mého názoru, přímé vyžádání zdravotnické dokumentace znalcem z oboru zdravotnictví, přibráného orgány činnými v trestním řízení nebo soudy, a to dle §67b odst. 10, písm. d) zák. č. 20/1966 Sb. jakožto ustanovení *lex specialis*.

142. Viz R 45/1967

143. Těmito jinými důkazy může být např. prověrka na místě dle § 104c trestního řádu, nebo ohledání dle § 113 trestního řádu či exhumace mrtvol dle § 115 odst. 2 trestního řádu

Vedle toho může samozřejmě znalec při vypracování znaleckého posudku využívat poznatků, které získává odbornými znaleckými postupy specifickými pro příslušný obor. Znalec je povinen vykonávat svou činnost osobně, je však oprávněn přibrat si k posouzení zvláštních dílčích úkolů konzultanta. Za znalecký posudek jako celek odpovídá ale pouze on sám. Skutečnost, že znalec využil při vypracování znaleckého posudku konzultanta, musí být uvedena v jeho písemném vyhotovení nebo uvedena při výslechu, pokud posudek nebyl podán písemně.

Znalci, který je přibrán k vyhotovení znaleckého posudku, je taktéž třeba vymezit jeho úkoly. Vymezení úkolů se děje tak, že se uvedou okolnosti, které má znalec objasnit, popř. jestliže je to vhodné a účelné, formulují se přímo příslušné otázky, které se uvedou do opatření o přibrání znalce, což se v aplikační praxi děje nejčastěji. V opatření o přibrání znalce se rovněž stanoví lhůta, do kdy je třeba znalecký posudek vyhotovit. V aplikační praxi je zcela běžné, že lhůta k podání znaleckého posudku je se znalcem taktéž předem předjednána, a to zejména proto, aby orgán činný v trestním řízení měl časovou představu, kdy mu bude znalecký posudek k dispozici. Projednání lhůty se znalcem je obligatorní, neboť to ukládá odst. 1 § 12 vyhl. 37/1967 Sb.

Je nezbytné upozornit, že znalci nepřísluší provádět hodnocení důkazů a řešit právní otázky, jelikož znalec podává znalecký posudek pouze o otázkách skutkových. Znalecký posudek nelze však odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval i k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec tento právní závěr učinil a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovodil sám (R 1/1998-I).

Je-li podání posudku závislé na určitém hodnocení důkazů, znalec musí svůj závěr v posudku vyslovit podmíněně nebo alternativně, s ohledem na možné hodnocení opatřených důkazů orgánem činným v trestním řízení (R 64/1980). Pokud si tedy důkazy navzájem odporují a mohou vést k různým skutkovým variantám, nesmí znalec zaujímat stanovisko k správnosti či pravdivosti určité skupiny důkazů nebo určité skutkové varianty, ale musí zpracovat znalecký posudek s přihlédnutím k různým možnostem a variantám takové důkazní

situace. Jestliže je ale některá z alternativ podle poznatků příslušného vědního oboru podle specializace znalce nepřijatelná, je třeba na to ve znaleckém posudku upozornit¹⁴⁵.

Znalec příbraný k podání znaleckého posudku o příčině smrti nebo o zdravotním stavu zemřelé osoby je oprávněn dle § 107 odst. 2 trestního řádu vyžadovat zdravotnickou dokumentaci týkající se takové osoby. V ostatních případech může zdravotnickou dokumentaci vyžadovat za podmínek stanovených v ustanovení § 67b odst. 10 písm. d) zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, který uvádí, že do zdravotnické dokumentace mohou nahlížet¹⁴⁶, a to v rozsahu nezbytně nutném pro splnění konkrétního úkolu v rozsahu své kompetence, soudní znalci v oboru zdravotnictví v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku zadaného orgány činnými v trestním řízení nebo soudy.

Znalci se zpravidla uloží, aby posudek vypracoval písemně. Byť tato formulace uvedená v § 107 odst. 3 trestního řádu nevylučuje, aby byl znalecký posudek podán ústně do protokolu sepsaného orgánem činným v trestním řízení, v aplikační praxi se s „ústní“ variantou znaleckého posudku setkáváme téměř výjimečně. Trestní řád stanoví povinnost doručit vyhotovený znalecký posudek též obhájci a to na jeho náklady.

144. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 967.

145. Do zdravotnické dokumentace mohou nahlížet, a to v rozsahu nezbytně nutném pro splnění konkrétního úkolu v rozsahu své kompetence soudní znalci v oboru zdravotnictví v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku zadaného orgány činnými v trestním řízení nebo soudy. Mají též právo na pořízení jejich výpisů, opisů nebo kopií v rozsahu nezbytně nutném pro potřeby splnění konkrétního úkolu.

17. 5. Výslech znalce, vady posudku

Při výslechu znalce se postupuje obdobně jako při výslechu svědka. Vypracoval-li znalec posudek písemně, stačí, aby se na něj dle § 108 trestního řádu při výslechu odvolal, jestliže nemá nic k jeho doplnění a stvrdí jej, tedy potvrdí jeho správnost a úplnost. V řízení před soudem je však třeba předchozí větu vykládat v návaznosti na § 220 odst. 2 trestního řádu, ze kterého vyplývá, že při svém rozhodnutí smí soud přihlížet jen ke skutečnostem, které byly probrány v hlavním líčení a opírat se o důkazy, které strany předložily a provedly. Soud tedy musí vyzvat znalce, aby svůj znalecký posudek přednesl a pokud to není možné, aby jej přečetl (R 13/2000). Takto lze postupovat i při výslechu znalce v návaznosti na znalecký posudek, který znalec podal na základě žádosti některé strany dle § 89 odst. 2 trestního řádu. Pokud znalecký posudek nebyl vypracován písemně, nadiktuje jej znalec při výslechu do protokolu.

Jak již bylo řečeno, zpravidla se přibírá znalec jeden, kromě případů, kdy zákon požaduje přibrání znalců dvou. To samo o sobě přesto nevylučuje, aby bylo přibráno více znalců, jde-li o objasnění skutečnosti zvláště důležité. Větší počet znalců taktéž může souviset s tím, že posuzované otázky předpokládají znalosti z více oborů. V těchto případech jsou znalci povinni určit, kdo z nich posudek přednese a stvrdí jeho pravost. Jestliže tito znalci dospěli k různým závěrům, je nutno tyto rozpory odstranit jejich výslechem, kdy je třeba vyslechnout každého znalce zvláště.

Ve vztahu ke znaleckému posudku platí, bez ohledu na to, jaký počet znalců jej vypracoval, že pokud nejsou pochybnosti o spolehlivosti a úplnosti písemně vyhotoveného posudku, je možno od výslechu znalce upustit a v hlavním líčení je dále možno při splnění podmínek stanovených v § 211 odst. 5 trestního řádu znalecký posudek přečíst nebo přečíst protokol o výslechu znalce místo jeho výslechu. Obdobně se postupuje i ve veřejném zasedání o odvolání, v ostatních veřejných zasedáních je možno číst znalecký posudek bez omezení¹⁴⁷.

Pokud naopak pochybnosti o správnosti posudku jsou nebo je-li posudek nejasný a neúplný, je nutno požádat znalce o vysvětlení. Pochybnosti o správnosti se mohou opírat např. o neúplnost nebo nevěrohodnost materiálu, se kterým znalec pracoval nebo na nedostatky v odůvodnění. Pochybnost může vyvolat i to, že znalec jednoznačně vyřešil

146. K tomu blíže srovnej § 235 odst. 2 trestního řádu.

otázku, která s ohledem na rozvoj příslušného vědního oboru doposud nebyla vyřešena, použil metody, které jsou na základě současných vědeckých poznatků odmítány, nebo neměl dostatečné specializované odborné předpoklady. Posudek je nejasný tehdy, jestliže zejména jeho odůvodnění a závěr jsou neurčité a není z nich zřejmé stanovisko znalce ke kladeným otázkám. Neúplný posudek je tehdy, jestliže neobjasňuje všechny okolnosti, ke kterým mělo být dle § 107 odst. 1 věty první trestního řádu zaujato stanovisko.

Jestliže vysvětlení znalce nevedlo k výsledku a pochybnosti o správnosti, nejasnosti nebo neúplnosti posudku dále trvají, je třeba přibrat znalce jiného. Tento jiný znalec musí podat nový znalecký posudek, tzv. revizní znalecký posudek, ve kterém se musí vyrovnat i s posudkem předchozím.

V případě, že jsou v trestním řízení dva znalecké posudky, které si navzájem odporují, a rozpory nebylo možno odstranit vysvětlením znalce, přibere se jako jiný znalec státní orgán, vědecký ústav, vysoká škola nebo jiné specializované znalecké pracoviště. Jedná se tak fakticky o posudek ústavu, o kterém bude zmínka níže.

18. Posudek ústavu

Ve výjimečných, zvláště obtížných případech, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení, může policejní orgán nebo státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu dle § 110 trestního řádu přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost k podání znaleckého posudku nebo přezkoumání posudku podaného znalcem. Z uvedeného ustanovení trestního řádu vyplývá, že prvotně by měl být přibírán znalec jeden, respektive dva, pokud je tak stanoveno zákonem, přičemž k vypracování posudku ústavem by mělo docházet v jen zákonem stanovených případech.

Ten, kdo byl přibrán k podání znaleckého posudku nebo k přezkoumání posudku podaného znalcem, podá posudek písemně. V něm označí osobu nebo osoby, které posudek vypracovaly a mohou být v případě potřeby jako znalci vyslechnuty. Pokud bylo třeba přibrat dle § 105 odst. 4 trestního řádu znalce dva, uvede nejméně dvě takové osoby. Uvedené osoby

pak v řízení před soudem posudek přednesou a stvrdí jeho správnost. Při výběru těchto osob je třeba taktéž přihlížet k důvodům, pro které je podle zákona o znalcích a tlumočnících znalec z podání znaleckého posudku vyloučen. Pokud by i po podání vysvětlení přetrvávaly pochybnosti o jeho správnosti, bude přibrán nový ústav k vypracování nového znaleckého posudku.

19. Znalecký posudek předložený stranou

V § 89 odst. 2 trestního řádu je uvedeno, že každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu. Tato strana tedy může předložit v trestním řízení svůj znalecký posudek. Jestliže tento znalecký posudek má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení. Orgán činný v trestním řízení umožní znalci, kterého některá ze stran požádala o znalecký posudek, nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožní seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku. V případě rozporu mezi znaleckým posudkem předloženým orgánem činným v trestním řízení a tímto posudkem by se postupovalo způsobem shora uvedeným.

20. Odměna znalce

Výši znalečného určí podle § 111 odst. 2 trestního řádu ten, kdo znalce přibral, tj. v přípravném řízení policejní orgán nebo státní zástupce, v řízení před soudem předseda senátu, bez zbytečného odkladu, nejpozději do dvou měsíců od vyúčtování znalečného. Rozhodnutí o znalečném může též učinit justiční čekatel, soudní tajemník a vyšší soudní úředník. Toto rozhodnutí nemůže učinit právní čekatel. Asistent státního zástupce může

rozhodnout o výši náhrady a odměny znalce dle § 32a odst. 5 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství jen z pověření státního zástupce. Nesouhlasí-li ten, kdo znalce přibral, s výší vyúčtovaného znalečného, rozhodne usnesením o jeho změně. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. Znalečné je třeba uhradit bez zbytečného odkladu po jeho přiznání, nejpozději do 30 dnů.

21. Hodnocení znaleckého posudku

Jak bylo již uvedeno v předchozích kapitolách, znalecký posudek představuje jeden z demonstrativně vymezených důkazních prostředků uvedený v § 89 odst. 2 trestního řádu. Podaný znalecký posudek tedy orgán činný v trestním řízení hodnotí jako jakýkoli další důkaz, který byl v trestním řízení opatřen.

V první řadě musí být zhodnocena zákonnost znaleckého posudku, tj. např. zda jej podal znalec řádně zapsaný do seznamu znalců, pokud se jednalo o znalce ad hoc, zda tento složil předepsaný slib nebo zda má znalec potřebnou odbornost pro podání posudku.

Je třeba se taktéž zabývat i tzv. relevantností posudku, což znamená, zda tento řeší odborné otázky, které se vztahují a jsou rozhodující pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení.

Nakonec je třeba posuzovat věrohodnost a přesvědčivost znaleckého posudku. Tato část hodnocení znaleckého posudku je nejobtížnější, protože předpokládá, že orgán činný v trestním řízení má potřebné základní vědomosti o odborných problémech, které musí při rozhodování konkrétních věcí řešit. Přitom je třeba zabývat se zejména tím, zda znalec měl k dispozici všechny potřebné důkazy a další podklady, zda jich náležitě využil, zda na zkoumání použil metody, které odpovídají současným vědeckým poznatkům a zda použití těchto metod bylo správné a odůvodněné, zda závěr znaleckého posudku logicky vyplývá ze

skutkových podkladů a zda závěr znalce je v souladu s ostatními již ověřenými a zhodnocenými důkazy ve věci¹⁴⁸.

Závažnost a význam znaleckého posudku v konkrétním případě závisí od jeho vnitřní jednoty, skloubenosti argumentů, přesvědčivosti a logiky, prověřitelnosti metod, kterými znalec dospěl ke svým závěrům, od zdůvodněnosti závěrů, od jejich souladu s ostatními důkazy v trestní věci¹⁴⁹.

Pokud vzniknou pochybnosti o správnosti posudku, posudek je nejasný nebo neúplný, postupuje se způsobem uvedeným shora. Pro hodnocení znaleckého posudku jsou důležité požadavky na jeho obsah. Tato problematika bude rozebrána v další části práce.

147. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 453.

148. Mathern, V. Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984, s. 192.

22. Náležitosti a obsah znaleckého posudku

22. 1. Základní předpoklady

Znalecký posudek je nepochybně jedním z velmi významných důkazních prostředků a určitě mu přísluší při dokazování skutkových okolností činu významné místo. V současné době aplikační praxe vychází z jednotlivých zásad dokazování a z nich zcela správně vyplývá velmi silný požadavek kritického hodnocení důkazů.

Pro orgán, který přibral znalce, z toho vyplývá, že znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, ani on nepoživá žádné větší důkazní síly a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti¹⁵⁰. Z tohoto pohledu je třeba přistupovat k obsahu znaleckého posudku. Ve vztahu k dokazování je nutno přijmout premisu, že nelze ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku. Je nanejvýše nutné, aby orgán činný v trestním řízení slepě nedůvěřoval závěrům znalce, což je i v rozporu se zásadou volného hodnocení důkazu. V našem trestním právu nemá žádný z důkazů, či z důkazních prostředků, privilegované postavení, tedy ani znalecký posudek. Jinak totiž dochází k přenosu odpovědnosti za rozhodování ve skutkové správnosti na znalce.

Znalci jsou povinni vykonávat svoji znaleckou činnost osobně, řádně a ve stanovené lhůtě. Z této povinnosti se může znalec zprostit jen tehdy, pokud lze mít pro jeho poměr k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům řízení nebo k jejich zástupcům, pochybnost o jeho podjatosti. Jinak je znalec povinen podat orgánům činným v trestním řízení znalecký posudek. Podává-li znalec znalecký posudek v písemné formě, je povinen každé jeho vyhotovení podepsat a připojit otisk pečeti¹⁵¹.

Pokud znaleckou činnost vykonává znalecký ústav, tak tento jej podává v písemné formě, ve které uvede, kdo posudek připravoval a kdo může, jestliže to je dle trestního řádu třeba, před státním orgánem osobně stvrdit správnost posudku podaného ústavem a podat žádaná vysvětlení. Za včasné a řádné provedení posudku odpovídá ústav.

149. Rozhodnutí Ústavního soudu ČR pod sp. zn. III. ÚS 299/06.

150. Obdobnou povinnost má tlumočnick u ověřovaných překladů.

Je třeba se zmínit i o okolnosti, že znalecký posudek může být vypracován na základě požadavku jiného subjektu než orgánu činného v trestním řízení. Tato možnost je v našich právních podmínkách vnímána jako jedna z možností tzv. kontradiktornosti. Umožňuje tedy, aby si např. obviněný přibral svého znalce zapsaného v seznamu znalců příslušného krajského soudu pro potřebný obor, odvětví a uložil mu zadání k vypracování znaleckého posudku. Důležité je však, že orgán činný v trestním řízení musí umožnit tomuto znalci nahlédnout do spisu, či jinak mu umožnit seznámení se s informacemi potřebnými k vypracování znaleckého posudku¹⁵². Toto oprávnění obviněného není v aplikační praxi často využíváno, zejména v přípravném řízení.

Od znalců se očekává, že to budou odborníci zdatní ve svém oboru, odvětví a mající nadprůměrné znalosti, ale současně mají zodpovědnost za objektivní zkoumání a vlastní názory na odborné otázky důležité pro trestní řízení. Tato zodpovědnost se projevuje v jejich trestněprávní odpovědnosti. Vše se tedy odráží v kvalitě jejich znalecké činnosti jako principiální otázce jejich výslednosti.

Pokud hovoříme o náležitostech znaleckého posudku v obecné rovině, je třeba nejdříve vyjádřit, že ten orgán, který v trestním řízení přibral znalce, vymezí ve svém opatření jeho úkol¹⁵³. V aplikační praxi se tak děje ve většině případů ve formě otázek, aby se znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba jeho odborných znalostí¹⁵⁴. Již v tomto směru přesné vymezení úkolu znalce je předpokladem toho, aby výsledek znalecké činnosti měl správnou relevanci pro důkazní řízení¹⁵⁵. V neposlední řadě správné vymezení úkolu znalci pomáhá při hodnocení správnosti znaleckého zkoumání právě orgánem, který znalce přibral, většinou tedy orgánem činným v trestním řízení.

151. Srovnej § 110a, věta poslední trestního řádu, přičemž zmíněné oprávnění je speciálním ustanovením ve vztahu k § 65 trestního řádu; znamená to i to, že znalec přibraný stranou, má možnost získat opisy spisového materiálu, zúčastnit se úkonů trestního řízení.

152. Stanovisko pod sp. zn. 4 To 755/97 - znalci přibranému v rámci trestního řízení dle § 105 odst. 1 trestního řádu nelze ukládat při zadání úkolu hodnocení důkazů ani řešení otázek právních.

153. Důležitost se objevuje i v tomto smyslu – srovnej rozhodnutí pod sp. zn. To 289/94. K hodnocení výsledků pitvy je třeba přibrat dva znalce (§ 105 odst. 2 trestního řádu). Znalcům - soudním lékařům přibraným k prohlídce a pitvě mrtvoly nepřísluší vyjadřovat se k otázce, zda obžalovaný byl schopen rozpoznat ohrožení života poškozeného. Jejich úkolem je zejména popsat příčiny úmrtí poškozeného a mechanismus vzniku jeho jednotlivých zranění.

154. Obdobná situace je při náležitostech tlumočnického úkonu, kdy písemný překlad podává tlumočnický zapsaný v seznamu tlumočnicků v obdobné úpravě, jaká je stanovena pro písemný posudek znalce. Na první straně písemného překladu uvede tlumočnick, z kterého jazyka byl překlad proveden, a na poslední straně připojí tlumočnickou doložku. S písemným překladem musí být sešita přeložená listina. Nelze-li tuto listinu připojit k překladu, spojí se s překladem její ověřený opis. Tlumočnická doložka se napíše perem nebo strojem, popřípadě se připojí otiskem razítka. Tlumočnický úkon provedený ústně před státním orgánem uzavře tlumočnick údaj, které při písemném překladu se uvádějí v tlumočnické doložce.

22. 2. Vymezení základních podkladů pro znalecký posudek

Důležité, ve vztahu ke stanovení základních podkladů pro znalecký posudek, je posouzení zaměření znalce, v aplikační praxi převážně z pohledu pokládaných otázek¹⁵⁶. Proto je nanejvýše aktuální, aby přesná formulace zadání otázek byla konzultována se znalcem v době před jeho přibráním k vypracování znaleckého posudku. Jak bylo již uvedeno výše v publikaci, znalec nesmí řešit právní otázky, které spadají do kompetence a pravomoci orgánu činného v trestním řízení.

Znalec musí posoudit otázky z hlediska následujících požadavků¹⁵⁷:

- musí být srozumitelné a směřovat k meritu věci,
- nesmí vybočovat z mezí odborné proveditelnosti,
- nesmí předjímat právní hodnocení věci,
- je nutno zvažovat míru obecnosti a konkrétnosti otázek,
- nesmí nutit znalce k překročení jeho kompetence,
- nelze jimi napravovat vadný postup orgánu činného v trestním řízení, respektive nesmí vést k provádění úkonů, k nimž je příslušný jen tento orgán.

K tomu, aby byly správně vymezeny úkoly znalce, je třeba vycházet z přesného a správného vyhodnocení stop, či jiných věcných nebo listinných důkazů, a to v souvislosti s vyšetřovanou událostí. Je sice v aplikační praxi možné, aby např. ohledání bylo prováděno již za přítomnosti přibraného znalce¹⁵⁸, ale jeho funkce zde působí ve dvojím směru. Za první pomáhá orgánu, který řídí ohledání, k přesnému posouzení stopy, popř. upřesňuje možnosti,

155. Stanovisko pod sp. zn. 377/37 - je zvýrazněno, že není nepřijatelným zasahováním do úkolu znalce, jestliže správní úřad z právního hlediska předem vyloží, jak mají rozumět určitému zákonnému pojmu.

156. Srovnej in Chmelík, J. a kol. Místo činu a znalecké dokazování. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 209.

157. Srovnej § 113 odst. 1, věta poslední trestního řádu (zpravidla se přibere znalec). Situace je upřesněna i v rozhodnutí sp. zn. Tz 12/83, z něhož vyplývá, že znalec se ve svém posudku nemůže opírat o zjištění, které sám učinil na místě činu. Potřebuje-li k podání znaleckého posudku nebo prověření údajů z místa činu, musí navrhnout orgánu činnému v trestním řízení provedení ohledání.

jak stopu označit, zajistit a uchovat pro znalecké zkoumání. Za druhé je to vlastní obhlídka místa události, což je bezesporu velmi důležité a zásadní pro příbraného znalce.

Znalci tato obhlídka dává možnost posuzovat předmět zkoumání z širšího hlediska a z hlediska konkrétních situací na místě. Co je však velmi důležité, aby znalec na místě události včas upozornil na důležité okolnosti pro jeho znalecké zkoumání. Současně aby požadoval přesné zadokumentování okolností do procesní podoby, aby s tímto mohl dále znalecky pracovat¹⁵⁹. V aplikační praxi se však mnohdy spoléhá jen na znalce a jeho zápis¹⁶⁰.

Je důležité si uvědomit, že stopy nebo vzorky z místa události musejí být dopraveny na jiné místo (např. do laboratoře) k provedení vědecké analýzy, pak je samozřejmé, že by měly dorazit v odpovídajícím stavu a být zabezpečeny proti zničení nebo záměně. I v našich právních podmínkách je nutno počítat s existencí možností záměny stop nebo vzorků. Ke každé stopě (informaci) musí být podána informace, odkud stopa pochází, o podmínkách za nichž byla zajištěna, jakož i o další následné manipulaci. Toto se musí zajistit velmi dobrou dokumentací, neboť ta je důležitá pro důkazní hodnotu znaleckého nálezu¹⁶¹.

Základním vymezením pro znalce je skutečnost, že v posudku znalec musí popsat věcným a správným způsobem, v rámci metodologie svého oboru nebo odvětví, všechny relevantní informace, které lze získat v jeho odbornosti o zkoumaném materiálu, popřípadě jevu, i o souhrnu skutečností. Popis relevantních informací je vázán při jeho znaleckém úkonu k výčtu zaměření nebo otázek, které mu byly položeny a na které má odpovědět. Tento obsah popisu zkoumaného materiálu, jevu, či souhrnu skutečností tvoří předpoklad rámce vlastního nálezu. Zkoumané důkazy musí být jasně popsány, při zachování jejich integrity a identity. Popsána musí být analýza, včetně získaného výsledku, která poskytuje závěry. Komparace

158. Thorpe, W., J. Rozsah vzdělávání ve forenzních vědách. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1998, s IV. Forenzní vědec nejlépe ví, co je a co není ve vědě možné a jaký může být potencionální výstup analýz a zkoumání. Státní zástupce a vyšetřovatel dokážou nejlépe stanovit vyšetřovací verze a položit jim odpovídající otázky, které vyžadují odpověď. Nemělo by se zapomínat, že podstata problému může být skryta na místě činu, tj. tam, kde byla stopa nalezena a nikoli v tom, co je předmětem zkoumání. Základním prvkem týmu je, že může přispět ke správnému výběru stop a vzorků ke zkoumání a položení adekvátních otázek. Důležitou oblastí je komunikace.

159. např. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. 8. 2001 sp. zn. 11 Tz 128/2001 v odůvodnění uvádí, že z protokolu o nehodě v silničním provozu plyne, že znalec si podklady pro jeho zpracování opatřoval sám, nepřipustným způsobem a jim činěné závěry vycházejí z podkladů, které zákonným způsobem opatřeny nebyly.

160. v podmínkách Policie České republiky, zejména v otázce kriminalisticko-technického zkoumání, je v řízení u Kriminalistického ústavu v Praze a u odborů kriminalistické techniky a expertiz u jednotlivých krajských ředitelství akreditace kvality podle mezinárodních norem. V této souvislosti proběhly mezinárodní konference. Ke znalecké činnosti byly prezentovány některé vystoupení, např. Thorpe, W., J. Rozsah vzdělávání ve forenzních vědách. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1998, s III.

nálezu s vlastní odborností znalce vede k vypracování odpovědi na určené zaměření, popř. otázky, čímž se tvoří vlastní posudek¹⁶². Vše musí být popisováno srozumitelně, s vyvarováním se nepřesností.

I když je připouštěno, aby znalec podal znalecký posudek ústně, lze v aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení sledovat, že je požadováno vypracování znaleckého posudku převážně v písemné podobě. V poslední době se výrazně prosazuje otázka vypracovávání znaleckého posudku v elektronické podobě¹⁶³.

Jde-li tedy o vypracování písemného znaleckého posudku, tak tento musí být sešit, jednotlivé strany očíslovány, sešivací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna znaleckou pečeti. Na poslední straně písemného posudku připojí znalec znaleckou doložku, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku¹⁶⁴. Při ústním posudku podaném do protokolu se uvedou též údaje, které jsou předmětem znalecké doložky¹⁶⁵.

161. Thorpe, W., J. Rozsah vzdělávání ve forenzních vědách, in. : Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1998, s. V – důkaz musí být objasněn tak, aby soudce mohl z předložených faktů zhodnotit práci forenzního vědce.

162. Tuto povinnost, či oprávnění žádný právní předpis neupravuje. Pokud by to bylo nutné z důvodu zajištění výhod elektronického spisu, pak jen v takovém formátu zabezpečující omezení manipulace s obsahem posudku, např. v programu Adobe Reader. Soubor v tomto programu musí být zpracován již samotným znalcem a jím také prokazatelně předáván orgánu, který jej přibral. V návrhu novely zákona o znalcích a tlumočnících, o které bylo pojednáno v první části této publikace, je v § 13 uvedeno, že podává-li znalec nebo tlumočnick svůj úkon se souhlasem zadavatele úkonu písemně v elektronické podobě, opatří jej svým zaručeným elektronickým podpisem založeným na kvalifikovaném certifikátu vydaném akreditovaným poskytovatelem certifikačních služeb.

163. Podrobněji je tato otázka rozvedena např. ve Vnitřním řádu a etických pravidlech Společnosti soudních znalců v oboru zdravotnictví a příbuzných oborech (<http://znalci.sweb.cz/kodex.htm>) v § 9. Písemně podaný posudek je sepsán alfabetským písmem na kancelářském papíru formátu A 4, jeho jednotlivé strany jsou průběžně očíslovány, posudek je sešit; místo sešití je přelepeno a přelepka označena znaleckou pečeti nebo strany posudku jsou provlečeny šňůrou, která je na poslední straně posudku přelepena a přelepka označena znaleckou pečeti. Na přední straně posudku je označení „znalecký posudek“, je uvedeno, v jaké věci je podáván a jméno nebo označení objektu posudku, dále evidenční číslo zadavatele (číslo jednací, číslo spisu, spisová značka apod.), jméno nebo název zadavatele, datum zadání posudku s odkazem na listinný doklad, kterým byl posudek zadán, a posléze počet stran posudku včetně příloh, a v kolika vyhotoveních je předáván zadavateli. Na poslední straně posudku je uvedeno datum podání posudku, jméno znalce a adresa jeho pracoviště (kontaktní adresa), otisk znalecké pečeti s podpisem znalce. Připojena je znalecká doložka uvádějící datum a název orgánu, kterým byl znalec jmenován, obor, odvětví a specializaci znalce, číslo, pod kterým je podaný posudek zapsán ve znaleckém deníku, a způsob podání vyúčtování znaleckého. Z hlediska obsahu je v posudku uveden výpis z listinných materiálů nebo magnetických medií, která byla znalci předložena zadavatelem posudku a poskytují informace o objektu posudku, postup práce znalce včetně označení použitých metod, přístrojů, nástrojů a zařízení, popis zkoumaného objektu a dějů a skutečností s ním souvisících, skutečnosti zjištěné vyšetřením objektu, výčet otázek položených zadavatelem a znalcovy odpovědi na tyto. Obsah posudku podává znalec formou, která je srozumitelná a pochopitelná zadavateli, tj. i osobám, které nejsou lékaři a odborníky v oboru činnosti znalce.

164. V návrhu novely zákona o znalcích a tlumočnících, o které bylo pojednáno v první části této publikace, je v § 12 uvedeno:

1) Soudní znalec (znalecké pracoviště nebo vědecké pracoviště) ve znaleckém posudku uvede popis zkoumaného

Správnost postupu znalce je významná pro další stádium znaleckého dokazování, zejména pro řízení před soudem. Činnost znalce je vyjádřena právě tím, jakou má odbornost, resp. zda má odbornost, kterou je možno využít v dokazování určité okolnosti k prokázání naplnění skutkové podstaty trestného činu¹⁶⁶. V tomto směru je důležité, zda znalec má ze své odbornosti dostatek zkušeností, které jsou natolik výrazné, že omezují možnosti přijít k chybným závěrům, a tím k chybnému rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení. Proto je vždy dán požadavek neustálého zvyšování odbornosti znalce, ale současně musí být zpětná vazba pro znalce ve směru, aby znal a věděl způsob vedení dokazování orgánů činných v trestním řízení. Výrazným aspektem činnosti znalce je tak přesné vyjadřování s maximální úrovní pravděpodobnostních závěrů, zejména jistých závěrů. Správným závěrem znalecké činnosti je znalecký posudek, který nevzbuzuje pochybnosti o správnosti a úplnosti.

Pochybnosti o správnosti posudku v aplikační praxi vycházejí zejména z námitky odbornosti znalce. Podstatou této skutečnosti je, že v praktické rovině jsou velmi často orgány činnými v trestním řízení přibíráni dlouhodobě titěž znalci a již se nevnímá původní odbornost takového znalce, pro kterou je zapsán v seznamu znalců. Navíc znalec sám je ochoten vykonat znaleckou činnost při řešení otázek, které jsou blízké jeho odbornosti, např. ohodnocování použitého zboží versus ohodnocování drahých kamenů a cenných kovů. V tomto směru je výrazným úkolem orgánu, který přibírá znalce, aby jeho odbornost posoudil s tím, co potřebuje dokazovat, a aby nedošlo k možnostem námitky neodbornosti znalce.

předmětu, vztahu nebo jevu, postup a výsledky zkoumání s označením použitých metod a prostředků zkoumání (nález), a výčet otázek, na které má odpovědět, spolu s odpověďmi na tyto otázky (závěr). Ke znaleckému posudku se podle potřeby připojuje fotografická nebo jiná dokumentace průběhu a výsledků zkoumání.

(2) Každé vyhotovení písemně podávaného znaleckého posudku musí být podepsáno a opatřeno úředním razítkem (razítkem znaleckého pracoviště nebo vědeckého pracoviště), na poslední straně posudku musí být připojena znalecká doložka. Posudek musí být sešit, jednotlivé strany očíslovány, sešívací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna úředním razítkem (razítkem znaleckého pracoviště nebo vědeckého pracoviště). V úvodu posudku se uvede, kým byl posudek vyžádán a v jaké věci.

(3) Pokud je to podle povahy věci vhodné, mohou být se souhlasem orgánu, který soudního znalce v řízení ustanovil, některé části nebo přílohy písemného znaleckého posudku zpracovány na technických nosičích dat, v takovém případě se v písemné části posudku uvede přesný soupis těchto nosičů dat spolu s výstižným popisem jejich obsahu.

(4) Soudní znalec písemný znalecký posudek na požádání orgánu, který ho v řízení ustanovil, osobně stvrdí, doplní nebo jeho obsah blíže vysvětlí, za znalecké pracoviště nebo vědecké pracoviště tak učiní osoba v posudku uvedená.

(5) Při znaleckém posudku podávaném v soudním nebo správním řízení ústně do protokolu se na závěr uvedou též údaje, které jsou předmětem znalecké doložky.

(6) Na zprávy soudních znalců v případech, kdy jsou vyžadovány podle zvláštního zákona v souvislosti s právními úkony fyzických nebo právnických osob, se použijí ustanovení o znaleckých posudcích přiměřeně.

165. Např. stanovisko pod sp. zn. 7 To 8/91 - Trestní řád výslovně nestanoví, jakou specializaci mají mít znalci lékaři provádějící prohlídku a pitvu mrtvol. Volba znalců z oboru zdravotnictví musí vycházet z požadavku, aby šlo o lékaře, kteří na základě svých odborných znalostí mohou přispět k objasnění skutečností důležitých pro rozhodnutí, a proto zpracování znaleckého posudku o prohlídce a pitvě mrtvoly též znalcem z odvětví patologické anatomie, nemůže být sama o sobě důvodem vadnosti posudku a rozhodnutí o vrácení věci.

22. 3. Obsah znaleckého posudku

Obsah znaleckého posudku je dílčím důkazem v tzv. spravedlivém procesu, tedy musí splňovat kritéria, které jsou pro něho požadována. Dá se říci, že znalecký posudek vzniká již v okamžiku, kdy jsou provedeny prvotní úkony k dokumentaci skutkové podstaty trestného činu.

Aby měl však znalecký posudek skutečnou relevanci pro orgán činný v trestním řízení, musí být dodržena podmínka procesní čistoty¹⁶⁷ zajišťování podkladových materiálů, jevů, či dalších okolností, tedy aby nevznikla pochybnost o zákonnosti získání podkladových materiálů pro znalecké zkoumání. Znalecká činnost nesmí přispět k tomu, aby došlo k důkazním deficitům v rozhodování o konkrétním trestném činu.

Požadavky na hodnocení znaleckého posudku jsou vázány na celý proces utváření znaleckého důkazu¹⁶⁸, tedy na:

1. přípravu znaleckého zkoumání,
2. opatřování podkladů pro znalce,
3. průběh znaleckého zkoumání,
4. věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry,
5. spolehlivost metod použitých znalcem,
6. způsob vyvozování závěrů znalce.

Jednotlivé požadavky kladou na samotného znalce vysoké nároky z hlediska metodologie znaleckého oboru nebo odvětví, přičemž aplikační praxe takové požadavky nepřezkoumává, jinak řečeno, spoléhá jen na vlastní posudek znalce. Tato okolnost je obsahem přezkumu většinou na základě aktivity obhajoby. Důsledkem toho je, že orgány činné v trestním řízení musí hledat další a další možnosti přezkumu závěrů znalce. Proto je na

166. Stanovisko pod sp. zn. 6 To 3/82 - znalec může opírat své závěry na základě odborných znalostí z příslušného oboru k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení toliko o důkazy provedené dle příslušných ustanovení trestního řádu.

167. Rozhodnutí Ústavního soudu ČR pod sp. zn. III. ÚS 299/06 .

místě požadavek na zákonnou povinnost hodnocení správnosti utváření znaleckého posudku pro orgány činné v trestním řízení. Není vše jen na orgánu, který znalce přibral, ale i také na samotném znalci, kterému vzniká povinnost kriticky hodnotit úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které podrobuje svému zkoumání.

Příprava znaleckého zkoumání je fází, kdy znalec byl již v jednání s orgánem, který jej přibral¹⁶⁹, zejména potud, zda je schopen podat znalecký posudek k řešení závažné otázky okolnosti důležité pro trestní řízení, tj. odborně posoudit konkrétní skutečnost na základě jeho vlastního subjektivního přesvědčení, že k tomu má dostatek odbornosti, zkušenosti, a že je schopen odpovědět na zaměření¹⁷⁰ v požadované lhůtě. Přesto je nutno, aby v této fázi znalec sám přezkoumal vlastní opatření orgánu, který jej přibral dle § 105 odst. 1 trestního řádu. Přitom posuzuje, zda jeho osoba jako znalce je správně označena, správně uvedena jeho odbornost v příslušném oboru či odvětví, a zda tato odbornost má vlastnosti, které mohou přispět k odpovědím na zaměření, tedy podat znalecký posudek v užším slova smyslu.

V aplikační praxi není uváděno v opatření dle § 105 odst. 1 trestního řádu vymezení, v jakém oboru či odvětví je přibráný znalec zapsán u příslušného krajského soudu. Domníváme se, že tato okolnost by měla být vždy uváděna. Důvodem je okolnost, že osoba, jíž se přibrání dotýká (obviněný, poškozený nebo jiná), dostává podstatnou informaci, že osoba znalce je skutečně zapsána v seznamu znalců u konkrétního krajského soudu a má tu odbornost, pro kterou jsou vymezeny problémy k dokazování, tedy i úkol znalce. Současně taková osoby dostává informaci, že znalec byl poučen v konkrétním případě o případné trestní odpovědnosti pro trestný čin křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek dle § 346 trestního zákoníku nebo za trestný čin neoprávněné nakládání s osobními údaji dle § 180 trestního zákoníku¹⁷¹.

168. V návrhu novely zákona o znalcích a tlumočnících, o které bylo pojednáno v první části této publikace, je v § 12 odst. 1 uvedeno, že orgán veřejné moci se znalcem nebo tlumočnickem zadání úkonu a lhůtu pro podání úkonu projedná zejména, když zadáný posudek či překlad je odborně nebo časově náročnější než obvykle zadávané posudky nebo překlady. Znalec nebo tlumočnick je povinen provést předběžný odhad předpokládané výše odměny a nákladů, které si provedení úkonu vyžádá. Bez tohoto předběžného odhadu nemůže znalec nebo tlumočnick požádat o výplatu zálohy. Překročení předběžného odhadu, které je řádně odůvodněno, nesmí být důvodem pro krácení odměny znalci nebo tlumočnickovi.

169. Např. Vrchní soud v Olomouci ve svém rozhodnutí sp. zn. 7 To 299/94 uvádí, že znalcům-soudním lékařům přibráným k prohlídce a pitvě mrtvol nepřísluší vyjadřovat se k otázce, zda obžalovaný byl schopen rozpoznat ohrožení života poškozeného. Jejich úkolem je zejména popsat příčiny úmrtí poškozeného a mechanismus vzniku jeho jednotlivých zranění. Rozhodnutí téhož soudu sp. zn. 1 Tzn 9/97 uvádí, že k otázce, zda léčení poškozeného na chirurgii probíhalo lege artis, se musí vyjádřit znalec z tohoto odvětví, nikoli jen znalec z odvětví soudního lékařství.

170. Znalec musí být též poučen o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu a o trestních následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku. § 346 odst. 1 trestního zákona (účinného od 1.1.2010) - kdo jako znalec podá nepravdivý, hrubě zkrslý nebo neúplný znalecký posudek. § 180 odst. 1 trestního zákona (účinného

V aplikační praxi je nejsložitější otázkou pro orgán, který potřebuje odborných znalostí od jiného, správně posoudit odbornost znalce ve vztahu k meritu znaleckého dokazování, tedy co lze očekávat od vybraného odborníka, aby mohl prokázat důležitou okolnost pro naplnění skutkové podstaty dokazovaného trestného činu. Jinak řečeno, zda je skutečně na místě rozhodnutí o přibrání odborníka jako znalce. Zde se projevuje rozhodování, zda není na místě řešení odborné otázky pomocí odborného vyjádření. Pokud tuto okolnost posuzujeme, tak obecně je nutno konstatovat, že základem je řešení složitosti odborné otázky. Aplikační praxe nemá v tomto směru vyjasněnou pozici. Zde se projevuje konkrétní zkušenost orgánu činného v trestním řízení.

Nejprve je na místě otázka, kdy není třeba přibírat znalce, zejména to přichází v úvahu za situace¹⁷², kdy:

- tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je posuzována možnost znaleckého posudku, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení,
- důkaz není sto ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídající potencí,
- jde o nadbytečný důkaz, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je uvažováno o znaleckém posudku, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.

Složitost odborných otázek, již navozuje situaci závažnosti znaleckého posudku. Pojem složitost určuje, že je to taková okolnost, při které je nutno vykonávat více znaleckých činností za využití vyšších požadavků na odbornost znalce a to s větším rozsahem metod a

od 1.1.2010) - kdo, byť i z nedbalosti, neoprávněně zveřejní, sdělí, zpřístupní, jinak zpracovává nebo si присvojí osobní údaje o jiném shromážděné v průběhu trestního řízení nebo v souvislosti s výkonem veřejné správy a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, již se osobní údaje týkají.

171. Ústavní soud České republiky v řadě svých nálezů (např. III. ÚS 61/94, III. ÚS 95/97, III. ÚS 173/02) podrobně vyložil pojem tzv. opomenutých důkazů ve vazbě na zásadu volného hodnocení důkazů a kautely, jež zákon klade na odůvodnění soudních rozhodnutí. Zásada volného hodnocení důkazů tudíž neznamená, že by soud ve svém rozhodování (v úvahách nad ním) měl na výběr, které z provedených důkazů vyhodnotí a které nikoli, nebo o které z provedených důkazů své skutkové závěry (zjištění) opře a které opomene. Neakceptování důkazního návrhu obviněného lze založit toliko třemi důvody. Lze uvažovat též o jiných formách otázek k posouzení zmíněného dilematu; např. zda přinese znalecký posudek odpověď na důležitou otázku zásadní povahy k předmětu dokazování, zda ukazuje současný stav v trestní věci na to, že je již možno rozhodnout, zda přispěje znalecký posudek k tomu, aby bylo možno konstatovat, že šetřené jednání se objektivně stalo, zda jsou v trestní věci podklady, které odrážejí skutečné události na základě důkazů, které lze označit jako nedeformované v procesu jejich hodnocení, zda lze rozumně zdůvodnit, proč je tento důkaz nadbytečný nebo z jakého důvodu není způsobitelný prokázat, co se sleduje, popř. proč by měl být nevěrohodný atd.

prostředků, aby výsledkem byl specifický odborný závěr ve znaleckém posudku v užším slova smyslu. Z praktického hlediska se rozumí, že jde o to, že k posouzení odborné otázky je třeba delší doby, přičemž k posouzení odborné otázky jsou potřebné dlouhodobé znalosti získané studiem odborné literatury, vlastními empirickými zkušenostmi, eventuálně potřeba konzultace s dalšími odborníky. Znamená to, že k posuzování odborné otázky je potřebná vyšší úroveň znalostí, schopností a dovedností, než je obvykle obecná znalost problematiky, přičemž k odpovědi na dané otázky je nutno dokumentovat věcnou správnost postupu znaleckého zkoumání. Ke správnosti závěrů znalce je potřebná jeho vyšší odpovědnost, včetně nutnosti jej poučovat o odpovědnosti za správně podaný znalecký posudek. Znalecké zkoumání složitých odborných otázek skýtá zásadně lepší předpoklady pro poskytnutí kvalitního a věrohodného důkazu¹⁷³, než u odborného vyjádření¹⁷⁴.

Při posuzování odbornosti znalce je nutno vzít v potaz jeho kvalifikaci, délku praxe v daném oboru, jakož i schopnost tvůrčího rozvíjení v jeho oboru, či odvětví. Toto musí znalec posoudit sám při přípravě znaleckého posudku, tedy odpovědět si na otázku, zda je schopen správně a bez výrazných pochybností odpovědět na zaměření ke zpracování znaleckého posudku.

V této souvislosti je třeba se zmínit o postavení kriminalistické expertizy, což je samostatná metoda kriminalistické praktické činnosti směřující k provedení systému úkonů a operací směřující k odhalení, zajištění a objasnění kriminalisticky relevantních skutečností pro účely dokazování v trestním řízení, za použití vysoce odborných znalostí a specifických

172. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 1076/08 uvádí, že znalecké zkoumání složitých odborných otázek skýtá zásadně lepší předpoklady pro poskytnutí kvalitního a věrohodného důkazu, než pouhé odborné vyjádření. To je garantováno preciznější a podrobnější procesní úpravou znaleckého dokazování v trestním řádu (včetně práv poskytnutých obviněnému v § 105 odst. 3 trestního řádu tj. právo vznášet námitky proti osobě znalce a proti formulaci otázek, což posiluje prvky kontradiktornosti řízení), vyššími nároky na ověřování odborné kvalifikace znalce zakotvenými ve zvláštních předpisech o znalcích (blíže srovnej in zákon o znalcích a tlumočnících), možnostmi znalce požadovat přístup k relevantním informacím ze spisu a podílet se na provádění procesních úkonů (§ 107 trestního řádu). Právní garancí za správnost znaleckého posudku je rovněž trestní odpovědnost znalce za trestný čin křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek dle § 346 trestního zákona (účinného od 1.1.2010), která u zpracovatele odborného vyjádření neexistuje.

173. Stanovisko od sp. zn. 6 Tz 47/85 - jestliže odborná vyjádření o poranění poškozeného (§ 105 odst. 1, věta druhá trestního řádu) jsou rozporná a obsahují odlišné údaje o mechanismu a poranění poškozeného a rozpornost důkazní situace vede k závěru, že věc nebude možné objasnit ani výsledkem zpracovatelů odborných vyjádření, nejde o jednoduchý případ a je třeba vyžádat znalecký posudek. Dále např. Stanovisko pod sp. zn. 7 Tz 5/87 - výpočet časových údajů souvisejících s dopravní nehodou je objasněním skutečnosti důležité pro trestní řízení, ke kterému je třeba odborných znalostí ve smyslu § 105 odst. 1 věta první trestního řádu. Soud je povinen přibrat znalce, i když sám má takové znalosti, které by mu umožňovaly výpočet provést.

metod práce v různých oblastech vědy, techniky, umění a řemesel¹⁷⁵. V aplikační praxi se připouští, že výsledky činnosti kriminalisticko-technického pracoviště, nejčastěji odboru kriminalistické techniky a expertiz v sídle krajského ředitelství Policie České republiky, anebo Kriminalistického ústavu Praha¹⁷⁶, jsou přijímány jako důkaz, a to ve formě odborného vyjádření nebo znaleckého posudku. Tato znalecká pracoviště se rovněž řídí příslušnou normou upravující postavení znalců, znaleckých pracovišť¹⁷⁷. Z tohoto důvodu i pro tato pracoviště platí požadavky k náležitostem a obsahu odborných závěrů¹⁷⁸. Akreditace těchto laboratorních pracovišť se týká vyšetření na místě trestného činu, sběru a zajišťování důkazů, laboratorních vyšetření, interpretace nálezů a předkládání závěrů vhodných pro vzdělávací účely nebo pro použití u soudu.

Plnění povinností v přípravné fázi znaleckého zkoumání omezuje riziko možných chyb a omylů na straně dožadujícího orgánu.

174. Němec, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004, s. 143.

175. Některé laboratoře těchto pracovišť již obdržely nebo započaly akreditaci (např. Odbor kriminalistické techniky a expertiz při Krajském ředitelství policie Jihomoravského kraje v Brně) pro mezinárodní uznání dle normy ISO/IEC 17025:1999 (v České republice ČSN EN ISO/IEC 17025:2000, Všeobecné požadavky na způsobilost zkušebních a kalibračních laboratoří). V rámci požadavků se požaduje, aby forenzní laboratoř měla záznamy, např. doklady o příjmu důkazů, popisy balení a pečetění důkazů, obsílky, záznamy o pozorování/prohlídkách a výsledky zkoušky/vyšetření, odvolání se na použité postupy, diagramy, protokoly a výpisy z počítačů, fotografie, apod., tedy vše co by mohlo být, v případě nepřítomnosti experta znovu analyzováno, zhodnoceno a interpretováno. Vše by mělo být dokumentováno a všechny stránky v dokumentu mají být vysledovatelné až k pracovníkovi, který prováděl analýzu/vyšetření, musí být jasné, kdo co prováděl. Záznamy musí být číslovány způsobem, který uvádí též celkový počet stránek.

176. Srovnej blíže in zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnicích a vyhlášku ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnicích.

177. Nejčastěji jsou v aplikační praxi vyžadována odborná vyjádření a znalecké posudky v následujících oborech, a to kriminalistická mechanoskopická expertiza, kriminalistická trasologická expertiza, kriminalistická balistická expertiza, kriminalistická expertiza ručního písma, kriminalistická daktyloskopická expertiza, kriminalistická

178. biologická expertiza, kriminalistická genetická expertiza, kriminalistická počítačová expertiza, a další

22. 4. Činnost znalce a systémový přístup k obsahu znaleckého posudku

Nejdůležitější znaleckou činností je kontrola předkládaných věcných důkazů, informací či jiných stop (dále jen důkazy) z hlediska originality¹⁷⁹ důkazů, správnosti jejich označení a jejich souladnosti s označením v přípisu o přibrání znalce nebo v jeho příloze¹⁸⁰. Přitom znalec vychází i z toho, že jsou předloženy všechny v úvahu přicházející důkazy. V případě, že tomu tak není, je povinen upozornit příslušný orgán o tomto nedostatku. Pokud je nutno provést další dokazování, tak jej znalec nečiní sám, ale požádá příslušný orgán, aby zajistil důkaz procesním způsobem¹⁸¹. Tato povinnost, ale současně i právo znalce, je tedy i vymezením hranice pro pojem znalecký úkon.

V aplikační praxi nečiní správnost předkládaných důkazů problémů v nejčastěji prováděném znaleckém dokazování. Naproti tomu dochází k nepředkládání důkazů v celém rozsahu, např. při zpracovávání znaleckého posudku z účetnictví, kdy nejsou zajišťovány veškeré podklady z účetnictví firem a společností, při ohodnocování zajištěných věcí nejsou předkládány podklady o původu zboží dle poškozeného, apod. K tomu přistupuje okolnost, kdy jsou sice znalci předkládány důkazy ve formě výpovědí svědků, podezřelých, či obviněných, avšak obsah jejich výpovědi ne zcela naplňuje požadavek přesného popisu události, která se má znalecky hodnotit.

Velmi závažným problémem je situace, kdy je v aplikační praxi nově používána metoda kriminalistické praxe, popř. je aplikována vědecká metoda do procesu dokazování¹⁸².

179. Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.5.2001 sp. zn. 4 Tz 61/2001, kdy v odůvodnění uvádí, že vyšetřovatel nezajistil jako důkaz originál dopisu, nebo jeho ověřenou kopii. Obdobně v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tz 63/2001, které v odůvodnění uvádí, že řada písemností obsažených v trestním spise, které mohly mít povahu listinného důkazu, byla pořízena jen ve fotokopiích, aniž byla ověřena shoda s originály písemností, u některých z těchto písemností pak není zřejmé, co jimi má být prokazováno.

180. Thorpe, W., J. Rozsah vzdělávání ve forenzních vědách. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu SPECIÁL, 1998, s. III – nutnost pracovat se zajištěnými stopami podle stanovených zásad platí i pro forenzní vědce, tedy...správnému zajišťování a balení stop a jejich dokumentaci...forenzní vědy musí odpovědět na otázky položené systémem trestního práva a kriminalistiky - „kdo, co, kdy, kde, jak, čím, proč... nelze tvrdit, že forenzní vědní obory jsou schopné všechny tyto otázky zodpovědět v každém případě.

181. Např. k hodnocení znaleckého posudku o duševním stavu obviněného (např. stanovisko pod sp. zn. 11 Tz 46/1985) je třeba uvést, že jestliže znalci psychiatrii zkoumající duševní stav obviněného činí svůj nálezný závěr závislým na úrazu hlavy obviněného a jeho následcích, musí se ve svém posudku vyrovnat s dosavadní zdravotnickou dokumentací týkající se tohoto úrazu a jeho následků, včetně předchozích posudků znalců psychiatrů, kteří se těmito otázkami v minulosti zabývali. Bez objasnění a zdůvodnění odlišných závěrů nelze považovat posudek znalců za úplný.

182. V takovém případě se zvyšují požadavky na orgán činný v trestním řízení, který si musí takovou okolnost uvědomit a přistoupit k rozhodnutí; z odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 299/06 vyplývá, že

Proto musí znalec v takovém oboru či odvětví sám posoudit, zda je teoretická a metodologická báze již ustálená, a zda jsou její výsledky dostatečně verifikovány ve forenzní praxi. Z tohoto důvodu musí být u znaleckých posudků z oborů či odvětví poprvé aplikovaných v procesu dokazování sdělováno, do jaké míry lze závěrům znalce věřit. To musí vést znalce k tomu, aby vzal vždy v potaz, zda u používané metody existuje v odborných kruzích odborná diskuse, tedy i kontrola vědeckých výstupů. To proto, aby se omezilo riziko možných chyb a omylů. Je nutné, aby si znalec opatřil jako podklad ke zpracování vlastního znaleckého posudku v těchto případech odbornou literaturu, která pojednává o vlastní vědecké metodě, a to nejen v pozitivním smyslu, ale i negativním. Z výše uvedeného tak vychází i požadavek věrohodnosti teoretických východisek pro použití spolehlivých metod použitých znalcem. Bez významu, vztahujícímu se k věrohodnosti, není formální a logická skladba posudku, přesnost uváděných údajů, jakož i pečlivost věnovaná slovní formulaci nálezové části posudku, ale zejména vlastnímu znaleckému posudku v užším slova smyslu. Proto je pro věrohodnost velmi důležité, aby znalec sám byl schopen jakékoli závěry precizně zdůvodnit.

Tím je dán požadavek, aby znalecký posudek musel být v celém rozsahu jasný, srozumitelný, úplný a logický ve svém popisu. To též značí, aby jeden a tentýž pojem byl významově stále stejný, a byl používán jako standard. Pro srozumitelnost to obnáší i využívání řádného označování stopy, a to po celou dobu znaleckého zkoumání pod jediným číselným nebo jiným označením. Pro logiku popisu znalecké činnosti je významné, aby se stopy, věci či informace hodnotily ve vzájemné souvislosti, po předchozím jednotlivém samostatném vyhodnocení.

Průběh znaleckého zkoumání¹⁸³ musí vést k podání pravdivého obrazu o zkoumané problematice, a proto je nutno vycházet ze systémového přístupu. Ten v sobě obnáší¹⁸⁴:

musí být věnována mimořádná pozornost důkladnému prověření důkazu a orgány činné v trestním řízení jsou povinny vyvinout všemožné úsilí, aby jediný usvědčující důkaz byl doplněn jinými, byť nepřímými.

183. Tato fáze je zásadně neveřejná, a proto nepřichází v úvahu, aby u znaleckého zkoumání byl přítomen někdo další. V praxi byl vícekrát zmíněn požadavek obhajoby (obviněného nebo obhájce) k přítomnosti obhájce při vyšetření znalcem, zejména z odvětví psychiatrie nebo psychologie, ale i při vyšetření na tzv. detektoru lži v Kriminologickém ústavu Praha, či prohlídce a pitvě mrtvého. Je třeba jasně vymezit, že vyšetření není prováděno orgánem činným v trestním řízení, a proto jej nelze označit jako vyšetřovací úkon, a s tím spojenými právy a povinnostmi, ale jak je uvedeno v kapitole 2 dizertační práce není jasná otázka přítomnosti znalce strany u tohoto vyšetření. Výjimka z přítomnosti jiné osoby u vyšetření je přítomnost tlumočnicka. Stanovisko pod sp. zn. 5 Tz 111/2001-II povinnost přibrat tlumočnicka dle § 28 trestního řádu platí i při provádění všech úkonů trestního řízení, jestliže se má přetlumočit obsah jiných ústních projevů nebo písemností, aby jim rozuměly ostatní osoby zúčastněné při provádění určitého úkonu.

- rozdělení zkoumaných dějů na prvky, eventuálně subsystemy,
- popis vlastností prvků systému,
- popis obecných vzájemných vztahů (interakcí) prvků systému,
- odvození (vymezení) chování jednotlivých prvků systému po dobu děje,
- definování styčných bodů jednotlivých dějů,
- popis chování celého systému,
- analýzu možností a podmínek změny průběhu děje.

Systémový přístup je důležitý i z toho pohledu, že znaleci omezuje možnost, aby vyloučil některý z předložených důkazů jen proto, že nezapadá do jím vytyčené verze události. Cílem systémového přístupu je dosáhnout úplné rekonstrukce okolnosti důležité pro posouzení skutkového stavu, který je předmětem dokazování.

Z výše uvedeného vyplývá, že k vypracování znaleckého posudku je možno přistoupit jen tehdy, pokud materiální podklad znaleckého zkoumání existuje. Takový podklad musí vycházet z existence spolehlivých vstupních informací. V praktické rovině se zkoumají slovní výrazové prostředky používané při verbálních trestných činech¹⁸⁵, což přináší značné problémy při vlastním dokazování jednání podezřelých osob, a zpětně jejich správného vyhodnocení a stanovení trestně právní odpovědnosti. V tomto smyslu znalec zkoumá záznam projevu a chování na dokumentačním prostředku. Tím je naznačeno, že důkaz, který má být zkoumán, tak musí být zadokumentován procesním způsobem¹⁸⁶, tj. protokolárně s přílohou fotodokumentace nebo videodokumentace nebo topografickou dokumentací. Dokumentace je

184. Chmelík, J. a kol. Místo činu a znalecké dokazování. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 211.

185. Požadavkem doby je uplatňování trestní represe vůči hnutím, či osobnostem hnutí, spolků, hudebních skupin při jejich vyjadřování směřující vůči právům třetích osob, směřujícím k podněcování, či propagaci násilí, zášti, nenávisti, apod.

186. Věcné a listinné důkazy mohou být zajištěny výzvou k předložení nebo vydání věci, provedením prohlídky, ohledáním nebo prohlídkou těla, apod. Důkazním prostředkem je protokol, který musí obsahovat veškeré náležitosti dle trestního řádu (§ 55, § 56), což v praxi ne vždy koresponduje s formuláři používanými v trestním řízení zejména policejním orgánem.

důležitá i z toho pohledu, že vyjadřuje fixaci průběhu a výsledku znalecké činnosti, včetně zabezpečení možnosti přezkumu v rámci zásady rovnosti stran.

Dokumentace musí splňovat následující zásady¹⁸⁷:

- věrně a plasticky zobrazit skutečnou materiální situaci zkoumané stopy, věci a informací,
- umožnit názornou představu všech zadokumentovaných stop, věcí a informací všem subjektům, které budou následně dokumentaci znalecké činnosti využívat,
- poskytnout obraz o průběhu a výsledcích znalecké činnosti v rámci zásady průhlednosti postupu znalce,
- fixovat metody, způsoby a prostředky používané při znalecké činnosti.

V tomto smyslu je třeba zabezpečit trvalost dokumentace, která by měla zohledňovat vlastní objektivnost znalecké činnosti, včetně její úplnosti a komplexnosti¹⁸⁸.

187. Srovnej in Chmelík, J. a kol. Místo činu a znalecké dokazování. Praha: Aleš Čeněk, 2005, s. 129.

188. Např. v minulosti obsahoval znalecký posudek z kriminalistické daktyloskopické expertízy fotodokumentaci zajištěné stopy z místa události a fotografie otisku prstu podezřelé osoby, přičemž na nich byly vyznačeny shodné znaky, popř. bylo pravidlem dokumentovat nálezy dalších stop na oblečení v rámci ohledání věcné stopy v laboratorních podmínkách.

22. 5. Vědeckost metod používaných znalcem

Při úvaze, čím se řídí znalecká činnost v rámci zajištění požadavků na obsah znaleckého posudku, se vychází z požadavku legálnosti zdroje, z požadavku vědeckosti metod¹⁸⁹. Empirické metody lze definovat jako druh pracovní činnosti, jež jako každá cílevědomá činnost sestává z řady operací. Mezi typické složky patří:

- poznávací záměr,
- nositel činnosti, tj. znalec,
- objekt činnosti, jímž mohou být příroda včetně člověka, lidské výrobky, společenské struktury, zkrátka veškerá realita,
- nástroje činnosti zastoupené řadou vědeckých přístrojů, jež plní některé z následujících funkcí; zvětšují rozsah počítkových prahů našich smyslových receptorů (dalekohled, mikroskop), zpřístupňují skutečnost, aniž by musela být mechanicky narušena rozbitím, pitvou apod. (rentgen, tomograf), transformují jevy z oblasti našim smyslům nepřístupné do oblasti našim smyslům přístupné, zdokonalují motorické zacházení s objekty (mikromanipulátor, odstředivka), umožňují vytváření umělých podmínek (vývěva, chladnička), registrují zkoumané jevy (elektrokardiograf), podílejí se na zpracování, znázornění, ukládání a sdílení dat (počítač, počítačová síť),
- techniky a metodiky činnosti, tj. konkrétní posloupnosti pracovních operací, jimiž se realizuje interakce nositele činnosti s objektem činnosti; metodika je úzce spjata s objektem zkoumání; často teprve nová metodika umožňuje řešení nějakého vědeckého problému,
- výsledek činnosti, údaje podávající popis sledované skutečnosti; mimo slovního vyjádření to může být zápis matematický, grafický, filmový atd.

189. V další části o možných používaných metodách je vycházeno z článku „Dělení a charakteristika vědeckých metod.“ uveřejněného na http://esfmoduly.upol.cz/elearning/fil_prob/fil_probch4.html (Citováno dne 8.8.2009).

Za nejdůležitější metody bývají považovány pozorování a experiment, jež zahrnují i metody zbývající. Pojmu pozorování užíváme v několika významech a to jako označení pro psychický proces záměrného zacíleného vnímání, jako přesné konstatování nějakého faktu nebo jako konstatovaná fakta sama (astronomická, seizmická pozorování apod.). Pozorování jako vědecká metoda je založeno na přesném konstatování faktů o přírodních jevech a procesech, kdy se pozorovatel snaží co nejméně zasahovat do pozorovaných objektů. Jeho cílem je zjištění dat o jevech a procesech v jejich přirozeném stavu, neovlivněných člověkem. Charakteristické rysy pozorování jsou jasně a přesně vymezený cíl, plánovitost postupu, přesnost a objektivní registrace výsledků činnosti.

Pojem experiment se objevuje v různých souvislostech. Myslí se jím nějaký zásah do původního stavu, změna, která je zkoumána a jsou z ní vyvozovány důsledky. Zde pod tímto pojmem budeme rozumět nejdůležitější empirickou vědeckou metodu sloužící ke zjišťování vědeckých faktů a k ověřování hypotéz. Vědecký pokus je taková operace, při níž se vyvolá zkoumaný jev v předem určených podmínkách, jež je možno libovolně opakovat a měnit, abychom mohli provádět vědecké pozorování. Experiment lze charakterizovat jako vědeckou metodu získávání vědeckých faktů a ověřování hypotéz, která spočívá v zásahu do určitého izolovaného jevu nebo procesu s cílem navodit v něm změnu. Při analýze posloupnosti činností (operací) tvořících experiment, můžeme rozlišit tři fáze:

- vymezení objektu a jeho podmínek pokusného systému,
- zásah do objektu experimentu,
- registrace výsledků zásahu.

Logické metody indukce (podobně jako duální pojem dedukce) se opět používá v různých významech. Obecně jde o postup od méně obecného k obecnějšímu, od jedinečných premis a faktů k obecnějším úsudkům a závěrům. Z gnozeologického hlediska reprezentuje postup poznávání od smyslového k racionálnímu. Dedukce je opačným postupem než indukce. Znamená přechod od obecnějšího k méně obecnému. Analýza představuje myšlenkové rozložení složitého jevu na jeho složky (pokud totéž provádíme materiálně, jde o empirickou metodu). Cílem je odhalení vztahů mezi částmi zkoumaného jevu (celku), směřuje se od známého celku k rozlišení jeho součástí. Syntéza je naopak spojováním částí v celek, postupuje se od známého k neznámým celkům (i ona je také součástí empirických metod).

Obě metody se vzájemně verifikují. Přirozeně se prolínají s ostatními logickými metodami jako srovnáváním, generalizací apod. Při srovnání posuzujeme jednotlivé prvky a vlastnosti jevů či pojmů z hlediska shody, podobnosti a rozdílu, srovnávání se s analýzou a syntézou. Umožňuje oddělit podstatné a nahodilé znaky a vlastnosti jevů. Při abstrakci rozdělujeme jednotlivé vlastnosti jevů a odhlédnutím od nepodstatných znaků z nich vytváříme samostatné pojmy. Od analýzy se liší zejména v tom, že analýza věnuje pozornost všem prvkům a má na zřeteli jejich původní souvislosti s analyzovaným celkem, zatímco abstrakce se zaměřuje na jednu stránku. Generalizace neboli zobecňování je vytváření obecných pojmů shrnutím řady jevů do jedné třídy. Na rozdíl od abstrakce předpokládá shrnutí více jevů, zatímco k abstrakci lze vystačit i s jevem jedním. Abstrakce je zúžením, ochuzením pojmu, generalizace jeho rozšířením a souvisí s neúplnou indukci. Analogie je postup, při němž se ze shody či podobnosti jevů v některém znaku vyvozuje podobnost či shoda ve znacích jiných. Souvisí proto úzce s metodou srovnávací i analytickou. Její vědecká hodnota závisí na tom, zda se opírá o podobnost podstatnou nebo nahodilou a je základem metody modelování. Sylogismus je formou úsudku, v němž ze dvou předpokladů (premis) logicky vyvozujeme závěr (konkluzi) nebo také úsudek ze všeobecného na zvláštní. Řešení vědeckého problému je složitý úkol. Jeho základem je empirické zkoumání, shromažďování faktů o daném problému. V jistém stádiu určitý získaný, byť neúplný soubor faktů dovolí předběžné objasnění problému (někdy je možné nárys výkladu podat již při formulaci problému).

22. 6. Hypotéza¹⁹⁰ a verze¹⁹¹

Provizornímu výkladu, který zahrnuje kromě zjištěných faktů i dohady a domněnky, říkáme hypotéza. Někdy bývá s pojmem hypotézy ztotožňován samotný navrhovaný závěr, jádro hypotézy. Většinou je takové chápání vyhovující, nesmíme však zapomínat, že hypotéza je složitý útvar, obvykle celý systém vědeckých faktů, poznatků a předpokladů; tím se liší od každodenních domněnek a dohadů. Podmínkami objektivnosti hypotézy jsou:

190. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hypot%C3%A9za> (Citováno 8.8.2009). Vědecká hypotéza je přijatelný předpoklad umožňující vědecké vysvětlení nějakého jevu. Hypotéza již musí být podložena celou řadou faktů vytyčujících nám další směr výzkumu. Hypotéza vzniká, když pátráme po nutné souvislosti mezi fakty, vyžaduje práci badatele, aby mohla být potvrzena či vyvrácena. V tomto procesu je často možné fakta vyložit několika různými hypotézami, které pak v dalším bádání ověřujeme. Hypotéza musí být slučitelná s co největším počtem faktů, jichž se týká.

191. **Chyba! Odkaz není platný.** (Citováno 8.8.2009) Verze je varianta, obměna, jedna z několika rozdílných podob textu, vylíčení události z vlastního hlediska, rozcházející se zprávou, o téže události.

- souhlas s fakty, pro jejichž objasnění byla hypotéza formulována,
- souhlas s přijatými teoriemi a závěry,
- jejich prověřitelnost.

Smyslem požadavku plodnosti hypotézy je, aby ve svých důsledcích předvíдалa co nejvíce faktů a otvírala možnosti širokému empirickému výzkumu. Ten je namířen proti hypotézám vymyšleným speciálně k vysvětlení jednoho určitého faktu či případu.

Význam hypotéz pro vědu a poznání:

1. podávají pravděpodobné vysvětlení jevů tam, kde (prozatím) neumíme dát vysvětlení spolehlivé,
2. svou interpretací faktů sjednocených do bezesporného, byť provizorního systému udávají směr dalšího empirického bádání,
3. jde o prostředky cílevědomé a efektivní vědecké práce,
4. neposkytují-li fakta pro možnost v danou chvíli problém vyřešit, konstruuje znalec pracovní hypotézu, o níž se opírá v dalším výzkumu a při hledání dalších faktů.

Posudek sám tedy vychází ze syntetické formy (po seskupení zjištění se vytvoří úsudek) nebo z analytické formy (nejdříve jsou úsudky a tomu jsou odpovídající zjištění). Úsudky následně vedou k závěrům znalce. Jde tedy o vlastní etapu myšlení znalce, které musí směřovat k přesně vymezenému závěru.

Samotné myšlení předpokládá rovněž používání verzí, a tudíž je třeba dodržovat jejich hlavní zásady¹⁹²:

- všestranně prověřit každou reálně možnou verzi, kdy v průběhu procesu její prověrky nelze ponechat stranou ani jednu z jejích možností, a to bez ohledu na to, zda verze potvrzuje nebo vylučuje určitou okolnost,
- všechny verze prověřovat souběžně, neboť nelze upřednostňovat prověřování určitých verzí a ostatním se nevěnovat,
- zjistit, zda důsledky, které byly vyvozeny jako nutné, odpovídají objektivní skutečnosti (jen prověřená fakta),
- je třeba odmítnout všechny verze až na jedinou,
- pravdivost této verze dokázat a předepsaným způsobem podchytit do podoby znaleckého důkazu.

S verzí souvisí její vlastní struktura. Pro znalce to obnáší vyvozování vlastních závěrů ve formě myšlenek či předpokladů, které vznikají v mysli na základě analýzy a hodnocení dosud zjištěných faktů a okolností konkrétního případu. Na základě tohoto východiska je nutné dojít k vyvozování a formulaci verzí na základě těchto domněnek a předpokladů, včetně vyvození všech důsledků, které by měly existovat v případě, že jednotlivé vytýčené verze jsou pravdivé. S tím jsou spojeny zásady argumentace, což je také důležité při obhajobě znaleckého posudku. Následuje prověrka vyvozených důsledků jejich srovnáváním s údaji získanými v rámci vědecké práce, používání metod v příslušném oboru a dodržování požadavku metodologie.

V aplikační praxi ovšem dochází k situacím, kdy znalec není schopen dojít k závěru, že přichází v úvahu jen jediná verze rekonstruované události¹⁹³. Většinou se jedná o případy úrazového děje. V takovém případě je nutno pravdivost verze stanovené znalcem, při teoretické možnosti pro jinou verzi, dokazovat velmi pečlivě, případně provést další

192. Pro účely této práce jsou zásady používání verzí aplikovány z kriminalistické vědy, zejména z odborné literatury. Srovnej např. in Porada, V. a kol. Kriminalistika. Brno: Cerm, 2001; Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2004; Němec, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004.

193. Stanovisko pod sp. zn. Tzv 17/80 – jestliže provedené důkazy, na jejichž základě má znalec podat posudek, jsou ve vzájemném rozporu, znalec je povinen vypracovat posudek s ohledem na všechny v úvahu přicházející alternativy.

dokazování orgánem činným v trestním řízení, a poté musí znalec posoudit svůj závěr z hlediska jím zjištěných faktů, jeho odbornosti a zkušenosti, včetně počtu zpracovávaných znaleckých posudků k řešení obdobných případů, a následně svoji erudici vyjádřit ve svém pravděpodobnostním závěru, k němuž se přiklání. Úsudky znalce v jeho závěrech je nutno podpořit odbornými argumenty, a proto nepřichází v úvahu, aby mohly a byly dovozovány laickými úvahami¹⁹⁴. To by bylo rozhodně v rozporu se zásadami dokazování v trestním řízení. Je na orgánu činném v trestním řízení, aby takové vyjádření posoudil z hlediska zásady volného hodnocení důkazů¹⁹⁵, popř. jej posoudil se závěry znaleckého posudku strany obhajoby, či přibral znalecký ústav.

194. Důležité pro posuzování obsahu znaleckého posudku je také skutečnost, že pokud nejsou nalezeny určité stopy, nelze z toho vyvodit hypotetický závěr, že stopy neexistují či neexistovaly. Zde se projevuje význam preciznosti práce při prvotních úkonech policejního orgánu, např. při ohledání místa činu, apod. Takový stav by vedl k rozpornému a neúplnému hodnocení důkazů, čímž by se nesprávně rekonstruoval skutkový stav.

195. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 49/06 - ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, slepě důvěřovat závěrům znalce, by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle jeho vnitřního přesvědčení, a naopak privilegovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce. Takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat.

22. 7. Pravdivost závěrů znaleckého posudku

Při znalecké činnosti je třeba dosáhnout pravdivého poznání, což je možné jen cestou postupného narůstání pravděpodobnosti až na úroveň praktické pravdivosti někdy užívaného pojmu jistoty. Avšak stále neexistuje přesně vyjádřená hranice mezi pravděpodobností a jistotou. S pojmem pravděpodobnosti je nutno nadále pracovat, neboť je často nevyhnutelným stupněm poznání. Z toho vyplývá závěr, že znalece nelze nutit ke kategorickým závěrům, které potvrzují nebo negují závěr. Je třeba opět upozornit, že právně logické závěry jsou vyvozovány orgánem činným v trestním řízení, v rámci kterých vystupuje zásada *in dubio pro reo*.

Cílem dokazování je zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Dokazováním musí být ve smyslu § 89 odst. 1 písm. b) trestního řádu spolehlivě potvrzen nebo vyvrácen odůvodněný předpoklad (dostatečně odůvodněné podezření), že určitá osoba spáchala trestný čin¹⁹⁶.

I proto platí zásada deformace důkazu¹⁹⁷, jež je aplikovatelná pro znaleckou činnost spočívající v používání, ve správném znaleckém zkoumání předložených důkazů. Nesmí tudíž dojít k situaci, kdy by se nálezová část, ale i vlastní znalecký posudek v užším slova smyslu, opíral o spekulativní tvrzení. Znamená to, že i znalec je vystaven zákazu libovůle znaleckého hodnocení předloženého důkazu. Vždy zde musí platit požadavek transparentnosti znaleckého zkoumání a práce s důkazem, a proto, jak výše zmíněno, je dán silný argument pro povinnost vyčerpávajícím způsobem popsat, dokumentovat důkaz a práci s ním. Je třeba upozornit na zákonné omezení¹⁹⁸, kdy je třeba dbát toho, aby znalec neprováděl hodnocení důkazů, a to ani z hlediska jejich věrohodnosti, ani zda skutečnost, o níž je podávána zpráva, je prokázána¹⁹⁹.

Z odůvodnění znaleckého závěru musí vyplývat vztah mezi znaleckým zjištěním a znaleckými úvahami, při hodnocení důkazů na straně jedné a závěry na straně druhé. V

196. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 608/06 - jakkoli vysoký stupeň podezření sám o sobě není s to vytvořit zákonný podklad pro odsuzující výrok.

197. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 260/05 - existují určité základní a podstatné zásady, které respektovat, a to zásadu zákazu tzv. deformace důkazu, tedy vyvozování skutkových zjištění, která v žádném smyslu nevyplývají z provedeného důkazu. Informace z hodnoceného důkazu musí zůstat bez jakékoli deformace v procesu jeho hodnocení jako konečný úsudek (sp. zn. III. ÚS 398/97, Sb.n.u., sv. 11, nález č. 64).

198. Srovnej § 107 odst. 1, věta druhá trestního řádu.

199. Stanovisko pod sp. zn. Tzv 17/80.

případě, kdy jsou tyto závěry v extrémním nesouladu se skutkovými zjištěními, anebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají, je třeba požádat o vysvětlení znalce.

Existují proto určité základní a podstatné zásady, které je třeba při nakládání s důkazem respektovat²⁰⁰. Výstupy ze znaleckého zkoumání musí být logicky a věcně přesvědčivým způsobem odůvodněny²⁰¹. Přistoupit tímto způsobem k práci znalce zaručuje právo na spravedlivý proces²⁰².

Zmíněné základní a podstatné zásady je nutno aplikovat i na znaleckou činnost, jinak by při jejich nedodržování byl ohrožen princip spravedlivého procesu. Jde o požadavek, aby:

- znalecký důkaz byl odrazem výsledku skutečných vědeckých metod,
- při disponování s důkazem znalec činil vše proto, aby nedošlo k tzv. deformaci důkazu, tedy k vyvozování vědeckého zjištění, které v žádném smyslu nevyplývá z provedeného znaleckého zkoumání,
- znalec vždy použil jen takové metody a zařízení, které by vyloučily možnost použití další verifikační metody, či zařízení, např. v duchu principu opomenuté metody, a pokud existuje taková možnost, musí vyslovit rozumné zdůvodnění toho, proč metoda nebyla připuštěna; např. z jakého důvodu je nadbytečná nebo z jakého důvodu není způsobitelná prokázat to, co znalecké zkoumání sleduje prokazovat atd.,

200. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 335/05 - ústavní principy vztahující se k otázkám důkazních prostředků a důkazů mají za cíl zajistit, aby byl důkaz odrazem skutečných událostí a situací, tedy v podstatě garantují, aby byl jednotlivce uznán vinným na podkladě objektivních a skutečnosti odpovídajících zjištění. Pouze ta jsou totiž způsobilá ospravedlnit krajní opatření spočívající ve zbavení jednotlivce jeho osobní svobody. Zásada, která je rozhodující v nyní projednávaném případě, je tak určitou kombinací shora uvedených principů zákazu deformace důkazu, opomenutého důkazu, kontradiktornosti řízení a rovnosti stran. Důkazní hodnota materiálního důkazu (věci) je ověřována skrze posouzení, zda materiální důkaz je skutečně tou věcí, s níž je jednání pachatele bezprostředně spojeno, a zda tato věc byla uchována v identické podobě od okamžiku spáchání činu.

201. Srovnej in rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 1104/08 - analogická aplikace zásady volného hodnocení důkazů dle § 2 odst. 6 trestního řádu je neoddělitelně spjata s požadavkem transparentnosti rozhodování, spočívajícím v povinnosti vyčerpávajícím způsobem popsat a logicky i věcně přesvědčivým způsobem odůvodnit. Informace z hodnoceného důkazu přitom musí zůstat bez jakéhokoli zkreslení v procesu znaleckého hodnocení zachována a výlučně jen jako taková se může promítnout do konečného úsudku znalce.

202. Jestliže pro orgány činné v trestním řízení platí právo na spravedlivý proces i ve směru opatrování důkazů, tak je nutno tuto podmínku analogicky aplikovat i znaleckou činnost. K tomu blíže srovnej in rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 268/03 - způsob opatrování důkazů (znaleckých závěrů) nelze přizpůsobovat momentálnímu přesvědčení orgánů činných v trestním řízení (znalce) o pachateli a vině (skutkových okolnostech), ale třeba vždy striktně dbát předepsaných procesních pravidel (předepsaných pravidel používání metod).

- byl uplatňován princip průhlednosti znalecké činnosti k zabezpečení možnosti verifikovat vypovídací hodnotu znaleckých závěrů v rámci zpětné identifikace důkazu,
- znalec uplatňoval zásadu nestrannosti vůči jednotlivým stranám procesu jako předpoklad naplnění zásady rovnosti zbraní, tj. aby každá strana měla zajištěnu dostatečnou možnost posoudit znaleckou činnost za podmínek, které ji nestaví do nerovného postavení ve vztahu k protistraně.

Správnost obsahu znaleckého posudku je významná i z hlediska posuzování správnosti přiznané odměny znalci, a proto je nutno věnovat velkou pozornost všem okolnostem, které zákon či jiná podzákonná právní norma vyžaduje.

Z hlediska hodnocení znaleckého posudku je správnost obsahu vázána na posouzení povahy a rozsahu účelnosti znalecké činnosti. Jednodušší situace je samozřejmě u technických oborů, než tzv. humanitních. Je to dáno tím, že v tomto směru technické obory vycházejí z matematických a fyzikálních zákonů, naopak u humanitních oborů, např. psychologie, psychiatrie, soudní lékařství²⁰³, apod. jsou důkazy postaveny na informacích

203. Nejčastěji je prohlídka a pitva mrtvého nařizována u trestných činů proti životu, a proto uvedeno stanovisko k tomu, jaký má být obsah znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství. Srovnej in Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. Kriminalistika. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, anebo Štefan, J., Mach, J. Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika v praxi. Praha: Grada Publishing, 2005. Pro správné posouzení situace je nutno vycházet z přesného poznání základních pojmů. Pod pojmem výkon pitvy se obecně rozumí (nejenom v soudním lékařství) zevní a vnitřní prohlídka mrtvol, vlastní manuální provedení pitvy (preparace jednotlivých orgánů a popř. i ostatních částí těla), sestavení pitevního nálezu, jakož i provedení odběrů jednotlivých tkání pro další vyšetření. Pitva se skládá ze dvou fází. Z eviscerace orgánů (orgánových komplexů) a vlastní pitvy orgánů. V průběhu pitvy jsou hodnoceny změny orgánů, v případě potřeby jsou odebírány vzorky pro mikroskopické zhodnocení, pro mikrobiologické vyšetření a je pořízena fotodokumentace. O průběhu pitvy se sestaví pitevní protokol, který se skládá z několika částí (popisu pitvy a makroskopických změn, popisu histologického nálezu, výsledků mikrobiologických vyšetření a epikrízy - vlastního výsledku pitvy). Pitevní protokol při zdravotní pitvě obsahuje list o prohlídce mrtvého a průvodní list k pitvě, popis nálezu při zevní a vnitřní prohlídce, výsledky komplementárního, laboratorního vyšetření (dle uvážení pitvajícího lékaře), pitevní diagnózu (základní onemocnění, komplikace, příčinu smrti, vedlejší nález). Pitevní protokol a znalecký posudek obsahuje:

- a) nařízení prohlídky a pitvy mrtvol a opatření o přibrání znalců s otázkami, které je nutno posoudit a zodpovědět, odůvodnění a lhůt k vypracování posudku včetně poučení o námitkách,
- b) list o prohlídce mrtvého,
- c) průvodní list k pitvě,
- d) zprávu o ukončení resuscitace (v případě, kdy byl proveden odběr orgánů v rámci transplantace),
- e) popis nálezu při zevní prohlídce (doplněný schematickými nákresey a fotodokumentací),
- f) popis nálezu při vnitřní prohlídce (s obdobnými náležitostmi jako u zevní prohlídky),
- g) výsledky komplementárního laboratorního vyšetření (histologický nález, vyšetření hladiny alkoholu v krvi a moči, chemicko-toxikologické vyšetření biologického materiálu, sérologické vyšetření, popř. další),
- h) výpis z trestního (vyšetřovacího) spisu a zdravotnické dokumentace zemřelé osoby,
- ch) lékařský znalecký posudek, který obsahuje odpovědi znalců na požadované otázky, vždy musí mj. zahrnovat nález při zevní prohlídce a pitvě, příčinu smrti, mechanismus vzniku poranění, výsledky a hodnocení komplementárního laboratorního vyšetření, příčinnou souvislost mezi poraněním a smrtí a zda se jedná o smrt z příčin násilných nebo chorobných.

vycházejících ze schopnosti jednotlivce si uvědomit, posoudit, či správně reprodukovat své vlastní vzpomínky na své jednání, či jednání jiné osoby.

Důležité je si při hodnocení znaleckého posudku uvědomit, že u těchto případů vstupuje do znaleckého posuzování mezičlánek, a tím jsou samy orgány činné v trestním řízení, respektive policejní orgán a jeho schopnost správně slyšet výpověď konkrétní osoby, tuto správně pochopit a správně ji reprodukovat do procesní formy, tj. do příslušného protokolu. Současně zde hraje roli zkušenost policejního orgánu v dokazování určité konkrétní situace, tedy jeho umění získat od svědka události či pachatele maximum informací i pro znalecké posuzování. V takovém případě je důležitá schopnost policejního orgánu pokládat otázky k podstatě dokazované skutečnosti, a to otázky, které nejsou kapiózní nebo sugestivní. Na tyto okolnosti navazuje povinnost policejního orgánu do protokolu zaznamenávat i chování jednotlivce při procesním úkonu. Ve zvlášť závažných případech je důležité, aby se v policejní nebo justiční praxi ujala možnost přítomnosti znalce, zejména z odvětví psychiatrie, psychologie, popř. soudního lékařství, apod., při konkrétním procesním úkonu.

V posledním období se projevují zvláštnosti dokazování ze strany policejních orgánů, které spočívají v tom, že ač vzniklo podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, tak není nařizována prohlídka a pitva mrtvol, např. řidič srazí vozidlem chodce, apod. Toto je výrazným momentem, který tak přispívá nejednosti právního posuzování skutkových okolností, jakož i mnohdy nespravedlivému rozhodnutí.

22. 8. Kritéria hodnocení znaleckého posudku

Hodnocení výsledků znaleckého zkoumání je prováděno orgánem činným v trestním řízení. Z logiky věci vyplývá, že nejdříve se musí vyhodnotit obsah znaleckého posudku ve vazbě k dokazované okolnosti, kterou bylo třeba objasnit. Teprve následně se musí obsah znaleckého posudku posoudit, zda jsou jeho závěry využitelné v dalším procesu dokazování, popř. zda není potřeba závěry znalce doplnit, upřesnit. Již z toho je zřejmá povinnost orgánu činného v trestním řízení v rámci obsahu posoudit, zda znalec ve svých závěrech odpověděl na jemu položené zadání, ve formě otázek, zda odpovědi na ně jsou dostatečné a jednoznačné.

Tím je dána jeho základní věcná odpovědnost. Tento orgán ale musí též provést vyhodnocení znaleckého posudku z hlediska formálního, tj. zda jsou u něho splněny všechny zákonem požadované náležitosti.

Hodnocení obsahové stránky znaleckého posudku ze strany orgánu činného v trestním řízení spočívá v posouzení celého komplexu otázek, pomocí kterých by mělo být zjištěno²⁰⁴:

- zda byly znalci předloženy všechny věrohodné materiály, potřebné k provedení zkoumání,
- zda byl výčet či rozsah předložených materiálů k provedení znaleckého zkoumání postačující,
- zda byly znalcem všechny zaslané objekty podrobeny zkoumání a zda nedošlo k jejich vzájemné záměně,
- zda znalec v průběhu znaleckého zkoumání použil vhodné a rigorózní (nezpochybnitelné) metody a postupy vědeckého zkoumání,
- zda závěry učiněné znalcem ve znaleckém posudku vycházejí právě z těchto vědeckých metod, východisek a postupů,
- zda závěry znaleckého posudku nejsou v rozporu s výsledky dílčích zkoumání v rámci daného znaleckého oboru,
- jaký je vztah závěrů znaleckého posudku k ostatním, ve věci zajištěným důkazům, zda tyto důkazy doplňují, podporují, jsou s nimi v souladu nebo v rozporu a proč,
- zda byly znaleckým zkoumáním odhaleny některé nové důležité vztahy, informace dosud neznámé a jaký je jejich důkazní význam, popřípadě možnosti využití v konkrétní trestní věci²⁰⁵.

204. Srovnej in Němec, M. Kriminologická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004, s. 157

205. V rámci aplikační praxe se k hodnocení znaleckého posudku vyjadřují často soudy, např. Městský soud Praha sp. zn. 69 Co 415/2007 - důkaz znaleckým posudkem může soud hodnotit jen nepřímo tím, že zkoumá, zda odůvodnění posudku je v souladu s obecnými zkušenostmi a poznatky a zda jeho odůvodnění je logické a zda znalec přihlédl ke všemu, co mu bylo k posouzení předestřeno. Hodnocení znaleckého posudku spočívá jen v tom, zda se jeví znalec v konkrétním případě jako věrohodný a zda jeho odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům správného myšlení a zda znalec vychází ze zjištěných skutečností. Soud nemůže hodnotit obsah znaleckého posudku po stránce jeho správnosti z hlediska oboru, pro který byl znalec ustanoven.

Hledání kritérií pro hodnocení znaleckých posudků v právních normách či odborné literatuře je velmi obtížné, přičemž jejich určení jsou důležitá. Vycházíme-li z nároků pro tuto práci, vyhovující základní kritéria pro hodnocení kvality znaleckých posudků byla zveřejněna v dokumentu Problémy v činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví²⁰⁶, kdy se jedná o převážně formální kritéria a jejich dodržení automaticky neznamená obsahovou správnost posudku.

Jedná se o:

1. rozsah kvalifikace znalce vztahující se k zadanému úkolu

Znalec by měl na začátku každého posudku uvést rozsah své kvalifikace, která je relevantní k zadanému úkolu (vzdělání, praxe apod.). I znalci jmenovaní ve stejném oboru/odvětví se mohou při své praxi specializovat na různá témata. Soud by měl mít možnost k tomu přihlídnout, znalec by tedy neměl uvést pouze, že se specializuje na psychiatrii, ale rozvézt, s kterou oblastí má zkušenosti atd. Znalec musí mít praktické zkušenosti, nestačí, že čerpá znalosti jen z knih.

2. odlišný názor znalce

Pokud znalec ve svém oboru zastává menšinový názor na problematiku podstatnou pro posuzovanou otázku, musí to ve svém posudku uvést. Měl by uvést i většinový názor. Měl by uvést, pokud existuje vícero přístupu k problematice. Jestliže předložené důkazy jsou ve vzájemném rozporu, je třeba ve znaleckém posudku vypracovat jeho závěr s ohledem na všechny v úvahu přicházející alternativy. V takových případech je nutno používat racionální argumentaci.

206. Dokument Problémy v činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví, systémové doporučení Ligy lidských práv č. 7, který vznikl v rámci projektu Human rights and health service: strengthening position of individuals (Lidská práva a zdravotnictví: posilování pozice jednotlivce), který od března 2007 do září 2008 podpořila nadace Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe (CEE Trust), http://www.llp.cz/files/file/SYSTEMOVE_DOPORUCENI_7.pdf (Citováno 9.8.2009).

3. nestrannost

Znalec musí oznamovat soudu skutečnosti, které mohou ovlivnit jeho objektivitu a nestrannost, tj. vztah k posuzované osobě či obžalovanému, profesní vazba, působení na témže pracovišti apod. Znalec by měl výslovně v posudku prohlásit, že mu nejsou známy skutečnosti, pro které by mohl být vyloučen. V případě pochybností by měl orgán činný v trestním řízení ověřit i znalcem psanou literaturu, zda se názory výrazně neodlišují.

4. kompletní soupis zdrojů, ze kterých znalec vycházel²⁰⁷

Znalec by měl zřetelně uvést, zda se mu podařilo setkat se s posuzovanou osobou, příp. jak dlouho vyšetření trvalo, nebo zda vycházel pouze z předcházející zdravotnické dokumentace, nebo si opatřil i jiné podklady. Měl by uvést literaturu, ze které čerpal, zda bere v potaz i zahraniční literaturu či nejnovější poznatky z oboru. Je třeba i uvést, zda čerpá z vlastních zkušeností a znalostí. Dále by měl uvést, jaké postupy zvolil, k čemu daný postup slouží (co se jim dá určit), zda existují i jiné postupy, uvést postupy, které nevyužil, a odůvodnit proč.

5. zodpovídání otázek

Znalec by měl na otázky orgánu činného v trestním řízení odpovídat přesně a přiléhavě, nikoli zdlouhavě popisovat vývoj tak, aby mohl dojít k závěru, k němuž dojít chce. Argumentace používaná při odpovědích na otázky musí být věcná a racionální.

207. Dokument „Problémy v činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví“, systémové doporučení Ligy lidských práv č. 7, který vznikl v rámci projektu Human rights and health service: strengthening position of individuals (Lidská práva a zdravotnictví: posilování pozice jednotlivce), který od března 2007 do září 2008 podpořila nadace Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe (CEE Trust), http://www.llp.cz/files/file/SYSTEMOVE_DOPORUCENI_7.pdf (Citováno 9.8.2009). Podle anglické prokuratury by každý vypracovaný posudek měl obsahovat detaily jakékoli informace, ze které se při zpracování posudku vycházelo, detaily všech skutečností, ze kterých se vycházelo při dosažení znaleckých závěrů, vyjasnění toho, které z těchto skutečností jsou v rámci znaleckých znalostí, informace týkající se toho, kdo provedl měření, vyšetření, testy, apod. a pod čí supervizí byly znalecké názory a jejich ospravedlnění. Vždy je třeba přesně uvádět prameny, ze kterých znalec vycházel. Při používání jiných pramenů, než jaké jsou obsaženy ve spise, znalec vždy přesně uvede pramen, z něhož informace čerpal. Lze dokonce poukázat na to, že znalec má přímo zákonem uloženou povinnost objasnit skutečnosti, k nimž je třeba odborných znalostí. Nestačí tedy, aby se omezil pouze na sdělení odborného závěru, ale kromě popisu skutečností, z nichž vycházel, musí objasnit i svůj postup, popsat metody, kterých použil a vyrovnat se i s případnými rozpory, s nimiž se při znaleckém posouzení setkal.

6. závěry, ke kterým znalec došel

Znalec by měl jednoznačně odpovědět na otázky zadané orgánem činným v trestním řízení. Neměl by používat právních termínů, jež by budily dojem, že znalec provádí právní hodnocení, to znalci nepřísluší²⁰⁸, např. že fyzická osoba trpí duševní poruchou, pro kterou není vůbec schopna činit právní úkony. Znalec by se měl zároveň vyvarovat příliš vědeckého vyjadřování a použité pojmy případně vysvětlit, aby byl posudek srozumitelný i laikovi. Jen příslušný státní orgán je oprávněn zvážit, jestli znalecův závěr lze subsumovat pod danou právní normu.

Závěrem je možno přistoupit i k tomu, že velmi podstatným subjektem je vlastně znalec sám. Je zcela na jeho osobě a schopnostech, aby jím prováděná znalecká činnost přispěla ke správnému rozhodnutí. Individuálnost každého jednotlivého znalce se dotýká též morálních hodnot, někdy zhmotněných v kodexech či desateru, apod. Tento subjektivní pohled zřetelně váže kvalitu znaleckého posudku na objektivní požadavky.

Z tohoto důvodu je nutno uvést etický kodex znalce²⁰⁹, který:

- **má jednat bezúhonně a vykonávat své povinnosti korektně a nestranně,**
- **vykonávat povinnosti řádně a s patřičnou mírou volného uvážení,**
- **vykonávat znaleckou činnost v souladu s nejnovějšími poznatky svého vědního oboru,**
- **uplatňovat při práci sebeovládání, toleranci, porozumění a zdvořilost ve vztahu ke všem osobám a vzhledem k okolnostem, ve kterých se může ocitnout,**
- **respektovat základní lidská práva,**

208. K tomu je třeba uvést, že tato okolnost není důvodem k odmítnutí znaleckého posudku. Např. Stanovisko pod sp. zn. 2 Tzn 19/97-II - znalecký posudek nelze odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec tento právní závěr učinil a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovedl sám.

209. Bedrníček, J. L. Etika znalecké činnosti. Stavebnictví a interiér, 2007, č. 10, <http://www.stavebnictvi3000.cz/clanky/etika-znalecke-cinnosti/> (Citováno 10.9.2009).

- **pomáhat všem kolegům při výkonu jejich povinností, vystupovat proti těm, kteří svá práva zneužívají,**
- **respektovat důvěrnost informací, které se během své činnosti dozví - zveřejňovat jen se souhlasem klienta – objednatele a při zachování anonymity,**
- **jednat vždy v mezích zákona a s vědomím, že nikdo nemá právo vyžadovat překročení zákonných norem,**
- **neustále se vzdělávat,**
- **informovat při zpracovávání problému, který byl řešen kolegou a byl jím vydán posudek, kolegu o vlastním vstupu do jeho posudku,**
- **požadovat odměnu, která je přiměřená složitosti úkolu.**

III. ČÁST

23. Odměna znalce a náhrada nákladů²¹⁰

Právní konstrukce pohyblivé odměny znalce je založena na subjektivní možnosti a schopnosti znalce a státního orgánu posoudit množství, obtížnost, odbornost, účelnost, charakter, složitost, kvalitu, rychlost, dochvilnost a okolnosti znalecké činnosti. Orgán, který znalce přibral, může těžko posuzovat odborné atributy výše odměny znalce. Musí navíc dbát fiskálních aspektů znalečného a dále porovnávat obdobné odborné úkony a částky za ně hrazené. Kromě toho tento orgán nesmí rozhodnout o výši odměny znalce, pokud ve vyúčtování není rozčleněno na jednotlivé položky znalecké činnosti. Z výše uvedeného náhledu je nutno posuzovat následující pasáže publikace.

Ústavní soud České republiky poznamenává ve svém rozhodnutí, že pokud znalec provede dle pokynů orgánu, který jej přibral, řádně a včas posudek, vzniká mu legitimní očekávání na odměnu určenou dle právních předpisů.²¹¹

Nárok má majetkovou povahu a spadá pod ochranu čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu č. 1 Úmluvy jako ochrana vlastnictví.²¹² Právo domáhat se legitimního

210. Od 1.1.1996 jsou odměny znalců podřazeny pod příjmy z jiné samostatně výdělečné činnosti ve smyslu § 7 odst. 2, písm. b) zákona o daních a příjmů. Od 1.1.1997 jsou za tyto příjmy znalců považovány nejenom odměny znalců, ale veškeré příjmy, tj. včetně náhrad nákladů. Zákon náklady ani doklady o vyúčtování blíže nespécifikuje a taktéž nevylučuje ani použití vlastního účetního dokladu znalce. Účetní doklad je účetní záznam, kterým účetní jednotka prokazuje skutečnosti na něm uvedené. Zákon o účetnictví upřesňuje náležitosti účetního dokladu. Dle § 11 tohoto zákona se jedná o účetní doklady, jimiž jsou průkazné účetní záznamy, které musí obsahovat označení účetního dokladu, obsah účetního případu a jeho účastníky, peněžní částku nebo informaci o ceně za měrnou jednotku a vyjádření množství, okamžik vyhotovení účetního dokladu, okamžik uskutečnění účetního případu, není-li shodný s okamžikem vyhotovení účetního dokladu a podpisový záznam osoby odpovědné za účetní případ a podpisový záznam osoby odpovědné za jeho zaúčtování. Náležitosti účetního dokladu mohou být umístěny i na jiných než účetních záznamech (např. daňová přiznání apod.). Tyto záznamy se uschovávají po stejnou dobu jako účetní doklad. Účetní doklady rozlišujeme na externí (vnější) a interní (vnitřní). Interní doklady zachycují účetní případy uvnitř účetní jednotky (např. příjmy a výdejky materiálu, storno doklady apod.), externí doklady pak zachycují případy vznikající ve styku s ostatními účetními jednotkami (dodavatelské a odběratelské firmy, banky, pojišťovny, atd.).

211. Blíže srovnej § 17 až § 19 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících a § 16 až § 29 a přílohy vyhlášky č. 37/1967 Sb., ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

212. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva - rozhodnutí č. 33202/96 Beyeler proti Itálii (§ 100) nebo rozhodnutí č. 34049/96 Zwierzynski proti Polsku (§ 63).

majtkového nároku spadá pod ochranu čl. 6 odst. 1 Úmluvy a pochopitelně také pod ochranu čl. 36 odst. 2 LZPS, tj. správní rozhodnutí o takovém nároku podléhá řádnému soudnímu přezkumu.²¹³

Rozhodování o odměně a náhradě znalci, tzv. znalečném, má správní povahu a na tuto okolnost lze usuzovat i z postavení těch, o jejichž nárocích se rozhoduje, tedy znalců samotných. Znalci jsou ve vztahu k orgánu veřejné moci, který je ustanovil, v postavení nerovném, podřízeném, tj. v postavení, které charakterizuje veřejnoprávní vztah. Proto je rozhodnutí o tzv. znalečném svou povahou a postavením osoby, o jejímž nároku je rozhodováno, rozhodnutím správním, byť je činěno v trestním řízení.

Orgán činný v trestním řízení se při jeho přijímání musí řídit zásadami správního řízení, neboť libovůle při výkonu veřejné moci je z ústavního hlediska nepřijatelná. Znalec se svého nároku může domáhat u obecného soudu, kterému přísluší rozhodování o nárocích těch, kdo tvrdí, že byli na svých právech zkráceni rozhodnutím orgánu veřejné správy, ale nikoli přímo u Ústavního soudu. Rozhodnutí o tzv. znalečném tak podléhá soudnímu přezkumu jako jiná správní rozhodnutí o základních právech a svobodách.²¹⁴

Každé rozhodování o výši odměny a náhrady nákladů je řízeno správním uvážením²¹⁵. Odměna za činnost znalce v řízení před státním orgánem není předmětem smluvního ujednání mezi tím, kdo přibral znalce a znalcem samotným, je dána právním předpisem.²¹⁶ Tímto usnesením v duchu správního uvážení se staví role orgánu, který

213. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 360/03.

214. Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 360/03.

215. Správní orgán uplatňuje pravomoc pouze k těm účelům, k nimž mu byla zákonem nebo na základě zákona svěřena, a v rozsahu, v jakém mu byla svěřena. Správní orgán dbá, aby přijaté řešení bylo v souladu s veřejným zájmem a aby odpovídalo okolnostem daného případu, jakož i na to, aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly. Šetří práva nabytá v dobré víře, jakož i oprávněné zájmy osob, jichž se činnost správního orgánu v jednotlivém případě dotýká a může zasahovat do těchto práv jen za podmínek stanovených zákonem a v nezbytném rozsahu. Správní orgán koná tak, aby byl zjištěn stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro soulad jeho úkonu s požadavky výše uvedenými. Pokud to povaha projednávané věci umožňuje, pokusí se správní orgán o smírné odstranění rozporů, které brání řádnému projednání a rozhodnutí dané věci. Správní uvážení znamená, že při výkladu neurčitých pojmů a při aplikaci zákona je správní orgán vázán gramatickým výkladem normy, záměrem zákonodárce, přičemž vychází z důvodové zprávy k zákonu, z diskuse v rámci argumentací při schvalování, a to při využití zásad hmotné a procesněprávní logiky. Správní orgán nesmí ve svém rozhodnutí podsouvat jiný zájem, než veřejný zájem a zájem zákonodárce.

216. Vyhláškou č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

přibral znalce, na „vedlejší kolej“ vzhledem k trestnímu řízení a je nutno přihlédnout k požadavkům, které má správní řád ohledně dokazování a rozhodnutí²¹⁷.

Orgán činný v trestním řízení je při rozhodování o finančním výdaji vázán též hospodárností, efektivností a účelností každého výdaje spojeného s přibráním znalce.²¹⁸ Z tohoto důvodu orgán činný v trestním řízení musí dbát striktně na dodržování právních předpisů a opatření přijatých orgány veřejné správy v mezích těchto předpisů, při hospodaření s veřejnými prostředky k zajištění stanovených úkolů těmito orgány, též na zajištění ochrany veřejných prostředků proti rizikům, nesrovnalostem nebo jiným nedostatkům způsobeným zejména porušením právních předpisů, neekonomickým, neúčelným a neefektivním nakládáním s veřejnými prostředky nebo trestnou činností, a zejména na ekonomický, efektivní a účelný výkon veřejné správy.²¹⁹

Odpovědnost za organizování, řízení a zajištění přiměřenosti a účinnosti finanční kontroly mají vedoucí orgánů veřejné správy. K tomuto účelu využívají kontrolní metody, např. sledování správnosti postupů při hospodaření s veřejnými prostředky, šetření a ověřování skutečností týkajících se operací.

217. Srovnej § 50 správního řádu. Podklady pro vydání rozhodnutí mohou být zejména návrhy účastníků, důkazy, skutečnosti známé správnímu orgánu z úřední činnosti, podklady od jiných správních orgánů nebo orgánů veřejné moci, jakož i skutečnosti obecně známé. Správní orgán je povinen zjistit všechny okolnosti důležité pro ochranu veřejného zájmu. V řízení, v němž má být z moci úřední uložena povinnost, je správní orgán povinen i bez návrhu zjistit všechny rozhodné okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch toho, komu má být povinnost uložena. Pokud zákon nestanoví, že některý podklad je pro správní orgán závazný, hodnotí správní orgán podklady, zejména důkazy, podle své úvahy; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci. K provedení důkazů lze užít všech důkazních prostředků, které jsou vhodné ke zjištění stavu věci a které nejsou získány nebo provedeny v rozporu s právními předpisy.

218. V § 2 zákona o finanční kontrole je uvedeno, že hospodárností je takové použití veřejných prostředků k zajištění stanovených úkolů s co nejvyšším vynaložením těchto prostředků, a to při dodržení odpovídající kvality plněných úkolů, efektivností se rozumí takové použití veřejných prostředků, kterým se dosáhne nejvyššího možného rozsahu, kvality a přínosu plněných úkolů ve srovnání s objemem prostředků vynaložených na jejich plnění, a účelností se rozumí takové použití veřejných prostředků, které zajistí optimální míru dosažení cílů při plnění stanovených úkolů.

219. Srovnej § 4 zákona o finanční kontrole.

23. 1. Základní podmínky

Je-li znalec přibrán k vypracování znaleckého posudku státním orgánem, přísluší mu odměna a náhrada nákladů. Znalec je oprávněn požadovat odměnu a náhradu vynaložených nákladů dle § 111 trestního řádu. Podkladem k rozhodnutí je zákon o znalcích a tlumočnících a vyhláška ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

Základem pro určení postupu k určení výše znalečného jsou tyto podmínky:

- výši odměny a náhrady nákladů určuje ten, kdo znalce dle § 105 trestního řádu přibral,
- výše odměny a náhrady nákladů znalci musí být určena do dvou měsíců ode dne vyúčtování odměny a náhrady nákladů,
- v případě nesouhlasu určuje rozdílně odměnu a náhradu nákladů ten, kdo znalce přibral, usnesením dle § 111 odst. 2 trestního řádu, proti němuž je přípustná stížnost s odkladným účinkem, a to ve lhůtě do dvou měsíců ode dne předložení vyúčtování odměny a náhrady nákladů znalcem,
- určenou odměnu a náhradu nákladů pravomocným usnesením dle § 111 odst. 2 trestního řádu je třeba uhradit bez zbytečného odkladu, nejpozději však do 30 dnů od právní moci rozhodnutí.

Vyúčtování odměny a náhrady nákladů znalce přezkoumá orgán činný v trestním řízení vždy z hlediska sazeb a podmínek stanovených v předpisech o náhradách a odměnách znalců a tlumočnicků²²⁰. V případě, že je vyúčtování předložené znalcem v souladu se zvláštními právními předpisy, orgán činný v trestním řízení toto vyúčtování proplatí.

²²⁰ § 17 až § 19 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

Jestliže tento orgán rozhodne odlišně o výši odměny a náhradě nákladů znalce, pak stejnopis usnesení dle 111 odst. 2 trestního řádu s vyznačenou doložkou právní moci zašle svému ekonomickému pracovišti s dalšími písemnostmi, kterými je např. faktura znalce, k proplacení.

Je-li rozhodnuto těmito způsoby, v obecné rovině platí, že ekonomické pracoviště přezkoumá ekonomickou stránku věci, tj. početní a účetní správnost znalečného, ale nemůže vstupovat do toho, jaká položka je nebo není přiznána. Odpovědnost za hospodárnost vynakládaných prostředků nese orgán činný v trestním řízení, který znalce přibral a rozhodl o vyúčtování jeho odměny a náhrad.

Jde-li o sazbu odměny za znalecký posudek dle § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, činí tato za jednu hodinu práce 100,- až 350,- Kč. Základním kritériem pro konkrétní určení sazby je náročnost a míra odborných znalostí, které bylo nutné k podání znaleckého posudku vynaložit.²²¹

Už naznačený rozptyl částky určené na odměnu naznačuje, že ne každou činnost každého znalce lze ohodnotit maximální hodinovou částkou 350,- Kč. Při posuzování je třeba vždy přihlédnout k náročnosti té které činnosti a ke stupni odbornosti, která byla k takové činnosti třeba. Maximální částku lze přiznat jen v případech skutečně náročných, vyžadujících vysokou odbornost. Není možné, a v aplikační praxi se to vyskytuje, proplácet znalci v maximální částce takovou činnost, jako je studium spisu či jen písemné vyhotovení odborného úsudku do znaleckého posudku. Mnohdy jsou v této nejvyšší částce účtovány i určité přípravné práce jako studium potřebné literatury apod. Stejně tak stupeň odbornosti pro maximální sazbu nesplňuje např. znalec, který provádí odhady cen věci nebo míry poškození automobilu.²²²

221. Odlišná sazba je u odborného vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení dle § 105 odst. 1 trestního řádu, kdy za každou započatou hodinu práce podle celkového rozsahu a náročnosti 75,- až 125,- Kč, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak, např. § 15 odst. 9 zákona o veřejném zdravotním pojištění (srovnej in vyhláška ministerstva spravedlnosti o výši odměny za odborné vyjádření v trestním řízení).

222. Doporučení Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Praha, č.j. PPR-2946/KPV-HK-2005, ze dne 23.9.2005, k proplacení znalečného, stanoví, že např. ani tlumočnick, který překládá běžný text, nemůže účtovat maximální sazbu, pokud překlad není náročný a vysoce odborný

Podstatné je pro orgán činný v trestním řízení, aby postupoval dle § 13 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Aby tedy vymezil ve svém opatření úkol znalci a to podle okolností případu ve formě otázek tak, aby se znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba jeho odborných znalostí.

Při rozhodování o odměňování znalce dle § 111 trestního řádu nelze ve zvlášť odůvodněných případech a priori vyloučit, aby odměna byla přiznána za jeho odbornou přípravu na výslech v řízení před soudem, ačkoliv v téže věci již vyhotovil písemný posudek. Při odměně za přípravu znalce na výslech v hlavním líčení musí jít o odbornou znaleckou činnost v souvislosti s již podaným znaleckým posudkem, nemůže jít o pouhé připomenutí obsahu znaleckého posudku, např. jeho přečtením. Jak již bylo uvedeno, je možné, aby odměna znalce byla přiznána taktéž za tzv. přípravné práce, které zahrnují odbornou znaleckou činnost např. ve formě odborných konzultací s dalšími znalci, studium odborné literatury, zejména nově vydané od podání posudku, popř. i dříve vydané, ale znalci v té době nedostupné, odbornou přípravu odpovědí na předpokládané či již soudem položené další otázky související se znaleckým posudkem atd.

Odměna znalce se stanoví na základě stupně odbornosti potřebného k provedení znaleckého úkonu a podle množství účelně vynaložené práce. Dle § 25 odst. 2 písm. a) vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, se při určování výše odměny za znalecký úkon hodnotí především povaha a rozsah úkonu a stupeň odborné kvalifikace potřebné k jeho provedení, a to v každé z položek provedeného úkonu, tedy také u přípravy znalce na výslech v hlavním líčení.

Z těchto hledisek je potřeba, aby příslušný orgán činný v trestním řízení věnoval zvýšenou pozornost vyúčtování přípravy znalce na výslech v hlavním líčení z hlediska, aby i při přípravě šlo o součást odborné znalecké činnosti, jak bylo uvedeno výše. K tomu je třeba řádně odůvodněné a přezkoumatelné vyúčtování znaleckého, tak aby se mohla posoudit oprávněnost a přiměřenost znalcem nárokovávané odměny, a to nejen v řízení před soudem.²²³

223. Stanovisko pod sp. zn. 7 To 14/2001.

V aplikační praxi je někdy sporným momentem náhrada za ztrátu na výdělku. Přitom byla tato otázka již řešena i soudním rozhodnutím,²²⁴ ve kterém je konstatováno, že znalci, který je výdělečně činný jinak než v pracovním poměru, přísluší kromě odměny za podaný znalecký posudek i náhrada za ztrátu na výdělku za dobu strávenou při podání znaleckého posudku před státním orgánem. Přitom se vychází z § 18 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, kde se stanoví, že znalec má právo na náhradu nákladů, které účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem. Za tyto náklady označuje mimo jiné i náhradu ušlé mzdy při předvolání ke státnímu orgánu. V § 28 odst. 1 písm. b) vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících se stanoví, že znalec má nárok na náhradu mzdy za dobu strávenou podáním ústního znaleckého posudku při jednání před státním orgánem, včetně čekací doby a doby strávené na cestě k jednání a zpět, jestliže jde o dobu, která se kryje s jeho pracovní dobou. Dále se zde stanoví, že při uplatnění nároku na náhradu mzdy znalce se postupuje obdobně jako při uplatnění nároku na náhradu mzdy svědka. Při určení náhrady se postupuje dle § 29 a § 33 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Z těchto ustanovení vyplývá, že znalec kromě nároku na odměnu má nárok na náhradu mzdy (ušlého výdělku) v případě podání ústního posudku před státním orgánem, a to i za situace, kdy není v pracovním poměru, ale je výdělečně činný.

Naproti tomu pojistné není bezprostředně spojeno s vypracováním znaleckého posudku, a proto nepřichází v úvahu jeho náhrada, ať již celá, či podílová. Povinnost platit pojistné vzniká znalci jako pojištěnci ze zákona a nikoli v návaznosti na podání znaleckého posudku. Platby pojistného na všeobecné zdravotní pojištění tedy za přímý náklad vynaložený na znalecký posudek považovat nelze, přičemž obdobně je třeba nahlížet i na platby vynaložené znalcem na pojištění na sociální zabezpečení.

224. Stanovisko pod sp. zn. 14 Co 554/99.

23. 2. Proces rozhodování o výši znalečného

Proces rozhodování o výši znalečného patří mezi nejobtížnější. Požadavek zjistit skutečný stav věci podle 2 odst. 5 trestního řádu platí i pro rozhodnutí o odměně za znalecký úkon a náhradě hotových výloh. Takové rozhodnutí je třeba odůvodnit podle povahy věci dle § 134 odst. 2 trestního řádu²²⁵.

Pokud jde o základní předpoklady, tak vycházíme z § 17 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících, ve kterém je uvedeno, že odměna se stanoví dle stupně odbornosti potřebného k provedení úkonu²²⁶ a množství účelně vynaložené práce.²²⁷ V této souvislosti může dojít k nejasnostem s ohledem na to, že znalec má za podání posudku právo na odměnu podle stanovených sazeb.

Z dalších ustanovení zákona o znalcích a tlumočnících vyplývá, že přesná sazba ke konkrétní odměně je určována právě tím orgánem, který znalce přibral, v rozsahu 100,- až 350,- Kč ve vztahu ke každé položce dílčího znaleckého úkonu. V aplikační praxi je tento výklad obtížně realizovatelný. Z tohoto pohledu je nutno se dívat i na skutečnost, že odměna se může přiměřeně krátit, jestliže úkon nebyl proveden řádně nebo ve stanovené lhůtě. Vysvětlení je v tom, že jde o dva termíny, a to určení výše znalečného a krácení výše znalečného.

Určením se rozumí stanovení konkrétní sazby u jednotlivých položek na základě zhodnocení povahy práce znalce, míry náročnosti znaleckého úkonu a využití odbornosti znalce, tedy ve smyslu příslušných ustanovení vyhlášky. Určení výše sazby se týká každé položky. Naopak krácením se rozumí stav, kdy příslušný orgán vyslovil souhlas s

225. Usnesení musí obsahovat označení orgánu, o jehož rozhodnutí jde, den a místo rozhodnutí, výrok usnesení s uvedením zákonných ustanovení, jichž bylo použito, odůvodnění, pokud zákon nestanoví něco jiného, a poučení o opravném prostředku. V odůvodnění je třeba, jestliže to přichází podle povahy věci v úvahu, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona.

226. Stanovisko pod sp. zn. Rt 5/86, 11 To 50/84 - odměna za znalecký posudek je určována povahou práce, nikoli jeho kvalifikací.

227. Hodnocení soudní správy pod sp. zn. Rc 1/81 - odměna musí odpovídat skutečně vynaložené práci a skutečně vynaložených nákladů - posuzuje se zde otázka vztahu rozsahu znaleckého posudku a počtu hodin udávaných u každé vyúčtované položky, tj. jde o otázku náročnosti.

účtovanou sazbou za jednotlivé položky, ale znalecký úkon nebyl proveden řádně nebo nebyl proveden ve lhůtě. Krácení se tak dotýká celkové odměny znalce.

23. 3. Stupeň náročnosti

Stupeň náročnosti je dle § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících závislý na konkrétní trestní věci, a proto se těžko stanovuje v obecné rovině. Z pohledu policejního orgánu lze jednotlivé stupně náročnosti, na základě našich praktických zkušeností, stanovit takto:

- nepatrný - je charakterizován nenáročným zhodnocováním skutečností důležitých pro trestní řízení, např. předkládáním věcí k posouzení jejich hodnoty bez rozsáhlého popisování a vyhledávání informací k věci v odborných katalozích, a pro tento stupeň lze stanovit rozsah odměny v rozpětí od 100,- do 150,- Kč,
- malý - je charakterizován složitější znaleckou činností v závislosti na množství činností, zejména rozsáhlejšího popisování skutečností důležitých pro trestní řízení ze znaleckého pohledu, tedy v otázce kvantity znalecké činnosti a za současné nutnosti využití informací z různých zdrojů, např. elektronických databází nebo i katalogů, a to nejméně z 1/3 rozsahu zkoumání; pro tento stupeň lze stanovit rozsah odměny v rozpětí od 150,- do 200,- Kč,
- značný - je charakterizován složitou znaleckou činností závislou na stupni vzdělání a životních zkušenostech v daném oboru, přičemž rozsah znalecké činnosti již zahrnuje nutnost získání informací z trestního spisu bez nutnosti vzájemného porovnávání; pro tento stupeň lze stanovit rozsah odměny v rozpětí od 200,- do 250,- Kč,
- důležitý - je charakterizován stejně jako stupeň značný; navíc předpokládající znaleckou činnost v širší kvantitě posuzování jednotlivých okolností důležitých pro trestní řízení a v celkovém souhrnu, přičemž dochází již k porovnávání jednotlivých zjištění navzájem, důkladnou přípravu na znalecké zhodnocení informací z trestního spisu, nutnost vyžádat si provedení důkazu orgánem činným v

trestním řízení, nutnost zúčastnit se procesních úkonů v přípravném řízení; pro tento stupeň lze stanovit rozsah odměny v rozpětí od 250,- do 300,- Kč,

- zvláště důležitý - zahrnuje již v sobě stupeň důležitý; je předpokládána náročná znalecká činnost ve složitém získávání informací pro znalecké vyhodnocení, v nejasnosti takových informací z předložených písemných podkladů, z většího množství alternativních závěrů znaleckého posudku, což předpokládá vyšší stupeň znalostí získaných dalším vzděláváním potvrzený atestací; pro tento stupeň lze stanovit rozsah odměny v rozpětí od 300,- do 350,- Kč.

23. 4. Míra odborných znalostí

Míra odborných znalostí, kterou bylo nutno k podání posudku vynaložit dle § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, je v současné době určena jen v obecné rovině. Je to vlastně zobecnění předchozí úpravy. I v tomto případě se toto kritérium vztahuje na povahu práce znalce, a to je to podstatné. Přesto pro posuzování jednotlivých položek je důležité pochopení, zda povaha práce znalce u jednotlivých položek obnáší míru odborných znalostí z pohledu, zda je potřeba:

- vyšší odborné nebo středoškolské vzdělání s maturitou,
- vysokoškolské vzdělání,
- vysokoškolské vzdělání s postgraduálním studiem nebo vzděláváním.

Z pojmu míra odborných znalostí logicky dojdeme k výkladu, že pokud k vědomostem nepotřebujeme teoretické znalosti na úrovni absolvování vysokoškolského studia, ať již v bakalářském nebo magisterském studiu, tak postačí odbornost znalce, která vychází z jeho praktických znalostí, které se bezprostředně vztahují k předmětu znaleckého posuzování. Mnohdy postačuje déletrvajíc kontakt s pracovní činností, v rámci které se

setkává se stejnými nebo podobnými předměty, např. pracovník bazaru, starožitnictví, mechanik, elektrikář. Dokonce i bez ohledu na to, zda vyšší odborné nebo středoškolské vzdělání se vztahuje přímo k danému oboru, odvětví. V tomto směru je takové postavení osoby znalce zpochybnitelné. Lze proto konstatovat, že znalec s touto charakteristikou nemůže být při ohodnocování znaleckou odměnou v maximální hranici 350,- Kč.

Jestliže však k posouzení odborné otázky musí mít znalec vysokoškolské vzdělání, a to bez ohledu na to, zda jde o bakalářské či magisterské studium, tak to znamená, že je požadována vyšší míra odbornosti, což je logické. Nesmí se ale zapomenout, že v takovém případě je důležitou otázkou i též odborná zkušenost, odborná znalost osoby znalce. Lze říci, že při posuzování této otázky pro stanovení rozsahu odměny je významná zkušenost znalce s problémem, který má být posouzen v rámci znaleckého zkoumání, tedy kolikrát již se takový znalec setkal s danou problematikou, kolikrát obdobný případ řešil, jak často se odborně vyjadřoval k dané otázce v odborné literatuře, jakož i počet vypracovaných odborných znaleckých posudků na dané téma. Jiná odbornost bude u znalce, který začíná s odborným posuzováním pro orgány činnými v trestním řízení, oproti znalci, který podává znalecké posudky dlouhá léta. To samozřejmě neznamená automaticky rozdíl v odměně, ale musí se též posoudit kvalita znaleckého posudku.

V praktické rovině však taková okolnost není nikde řešena, a většina orgánů činných v trestním řízení je ráda, pokud určitého znalce v požadovaném oboru a odvětví „sežene“ a tento je ochoten jim znalecký posudek vypracovat.

Za výše uvedených podmínek přichází v úvahu, aby znalec s vysokoškolským vzděláním dosáhl v odměně na maximální částku 350,- Kč, avšak jen za podmínky, že znalecký úkon je maximálně náročný na vědomosti, znalosti a schopnosti znalce k argumentaci složitých závěrů znaleckých posudků, anebo jde o odvětví vyžadující specifické znalosti se schopností správné interpretace odborných vyšetření, či výsledků laboratorních zkoumání. Přitom k tomu není třeba atestace v oboru.

Jde-li o situaci, kdy je požadována míra odbornosti na úrovni vysokoškolského vzdělání s atestací, pak je třeba si uvědomit, že taková osoba znalce má za sebou nejen základní vysokoškolské vzdělání v daném oboru, ale pro svoji specializaci musel získat atestaci. To znamená, že nemůže svoji činnost vykonávat bez těchto podmínek, nejčastěji

je taková situace u znalců z oboru zdravotnictví. Z toho jasně vyplývá, že jejich vysoká odborná erudice předpokládá dlouhá léta zkušeností, odborných vystoupení, odborných vyjádření a teprve poté může podávat znalecké posudky. U těchto případů lze konstatovat, že odměna znalci bude ve většině dílčích znaleckých úkonů na maximální hranici ve výši 350,- Kč.

Při stanovení odměny znalci je nutno vycházet nejen ze stupně odbornosti potřebné k provedení znaleckého posudku, popř. k provedení jednotlivých úkonů, ale i z množství účelně vynaložené práce.

Z tohoto pohledu je důležité posouzení náročnosti posudku, tj. v rozsahu znalecké činnosti při dílčím znaleckém úkonu, což je velmi obtížné pro orgán činný v trestním řízení. Proto je nutno posuzovat samostatně jednotlivé dílčí znalecké úkony, ze kterých se skládá znalecký úkon.²²⁸ Náročnost znalecké činnosti se musí vztahovat k předmětu znaleckého zkoumání, tedy co musí znalec provést, aby mohl tento předmět zkoumání znalecky vyhodnocovat²²⁹, a následně zmíněné informace zaznamenat ve svém znaleckém posudku. Jiná situace bude, pokud se bude zkoumat drahý kámen nebo jiná cennost, případně i za použití nástrojů a přístrojů, jiná náročnost bude při řešení závady stroje, zařízení, chyby v softwaru, jiná bude při analýze chemických prvků, popř. drog a jiných omamných a psychotropních látek, jiná bude při zkoumání psychického stavu osoby bez zdravotních potíží oproti zkoumání zdravotního stavu osoby v minulosti již léčené, jiná náročnost bude při prohlídce těla živé osoby a její zdravotnické dokumentace, jiná náročnost bude při prohlídce a pitvě mrtvého, popř. pitvy zemřelého ve vyšším stupni rozkladu, či při mnohosti útoku na jeho tělo, apod.

Důležitou otázkou je též povaha práce znalce, která má určit, zda při daném dílčím znaleckém úkonu je využívána míra odborné znalosti a v tom je v aplikační praxi velký problém. Ten spočívá v situaci, že znalci sami považují míru odborné znalosti v závislosti na jeho kvalifikaci.²³⁰

228. Hodnocení soudní správy pod sp. zn. Rc 1/81.

229. Např. ohodnocování zajištěné věci v sobě předpokládá vidět zajištěnou věc, anebo mít k dispozici kvalifikovaný popis věci s příslušnými doklady o jejím původu.

230. Stanovisko pod sp. zn. Rt 5/1986 a 11 To 50/84.

Povaha práce znalce se obtížně stanovuje, ale lze ji kvantifikovat v níže uvedeném sledu:

- nízká - jedná se o dílčí činnost znalce spočívající ve studiu písemných podkladů, jejich vyhodnocování bez vzájemného posuzování rozdílných informací, provádění činností, které by za jiných okolností mohla provádět jiná osoba, povaha práce spočívá v jednoduchém zpracovávání, a pro tento stupeň je rozsah odměny určován, dle požadovaného vzdělání, ve výši 100,- Kč, 150,- Kč a 250,- Kč,
- střední - jedná se o dílčí činnost znalce spočívající ve studiu písemných podkladů, zdravotnické dokumentace, vše mající souvislost se splněním zadaného úkolu znalci, např. ke zjištění motivu, ke zjištění mechanismu zjištěného zranění nebo smrti, k příčině smrti, činnost na místě nálezů mrtvého, prohlídka zranění osoby v nemocnici, apod., obtížnost získávání informací k vlastnostem věci, její hodnoty (dle principů stanovování ceny v OZ), vždy však v závislosti na vzdělanostní úroveň znalce, a pro tuto míru je rozsah odměny určován ve výši 200,- Kč, 250,- Kč a 350,- Kč,
- vysoká - základem je splnění podmínek pro předchozí míru, ale činnost znalce již obnáší náročné posuzování dílčích otázek ze spisového materiálu, pečlivé posuzování informací navzájem, jejich vyhodnocování v rozporech, účast na procesních úkonech, použití zvláštních nebo náročných metod pro splnění úkolu zadaného znalci, a pro tuto míru je rozsah určován ve výši 300,- Kč a 350,- Kč.

23. 5. Mimořádná obtížnost

Mimořádnou obtížností se rozumí taková znalecká činnosti, která představuje rozsáhlé znalecké zkoumání²³¹, v rámci kterého je nutno zkoumat náročným způsobem zajištěné stopy a věci, je třeba mít k dispozici větší množství spolupracovníků, zařízení a prostředků, jakož i časová náročnost znalecké zkoumání²³². Může jít též o případy, kdy se

231. Např. půjde o případy mimořádných událostí, jako jsou výbuchy na rozsáhlém prostoru, dopravní, železniční nebo letecká neštěstí s rozsáhlými následky na životě, zdraví a majetku.

232. např. případ vlakového neštěstí v Severomoravském kraji, kdy se zhroutil silniční most před právě projíždějící rychlík, anebo případy, kdy se musí rekonstruovat objekt napadení, např. znovusložení letadla (USA) z nalezených

znalec obtížně dostává na místo zkoumání, např. v dolech, ve zřícenině objektu, a obtížně se dostává k informaci nutné pro vypracování znaleckého posudku.

Mimořádná obtížnost znaleckého posudku umožňuje ve zvlášť odůvodněných případech zvýšení odměny až o 20 %, ²³³ což předpokládá vysokou míru náročnosti a minimálně střední stupeň odbornosti, přičemž je nutno u soudně - lékařských posudků uvést, že toto navýšení se vztahuje k paušálu za výkon pitvy ve smyslu přílohy k vyhlášce ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, a nikoli tedy k celkové částce odměny.

zbytků.

233. § 20 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

23. 6. Přezkoumávání posudku

Přezkoumávání posudku přichází v úvahu tehdy, pokud znalec, který vypracoval znalecký posudek, jej zpracoval takovým způsobem, že vznikly pochybnosti o jeho závěrech, tedy v odpovědích na jemu položeném zaměření ve formě otázek. Tyto pochybnosti nebyly vyvráceny ani jeho výslechem před orgánem, který jej přibral. Pokud je znalecký posudek ve svých závěrech nejasný a nedává logické a věcně správné odpovědi, tak je nutno přibrat znalce jiného, aby postup prvního znalce přezkoumal a výsledek sdělil tomu orgánu, který jej přibral. Při přezkoumávání posudku jiného znalce může být odměna zvýšena až o 10 %, ²³⁴ kdy je třeba vycházet z rozsahu a povahy práce znalce potřebné k přezkumu.

234. § 20 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

23. 7. Spěšnost

Jde-li o spěšnost provedení nebo bylo-li uloženo znalci úkon provést v den pracovního volna nebo pracovního klidu anebo v noci, může být odměna zvýšena až o 50 %.²³⁵ V tomto směru je znak spěšnosti závislý na rozsahu znaleckého dílčího úkonu, míře náročnosti, a proto takový stupeň vychází z oboru znalecké činnosti a standardu nutného k provedení konkrétního znaleckého posudku, ať již v písemné nebo ústní formě. Za této podmínky lze připustit, že za spěšnost lze posuzovat situaci, kdy dochází k procentnímu navýšení z níže uvedených hledisek:

- 10 % - provedení znaleckého dílčího úkonu v den, kdy došlo k zadání vypracování znaleckého posudku, v rámci pracovní doby znalce, a kdy je to nutné pro rozhodnutí o dalším postupu v trestním řízení,
- 20 % - provedení znaleckého dílčího úkonu nebo vypracování závěru znaleckého posudku v den, kdy došlo k jeho zadání, anebo do tří dnů od jeho zadání znaleckého posudku, a vyžaduje využití doby mimo obvyklou pracovní dobu znalce, a kdy je to nutné pro rozhodnutí o dalším postupu v trestním řízení,
- 30 % - provedení znaleckého dílčího úkonu nebo vypracování závěrů znaleckého posudku je třeba provést v den pracovního volna nebo v den pracovního klidu, a kdy je to nutné pro rozhodnutí o dalším postupu v trestním řízení,
- 40 % - provedení znaleckého dílčího úkonu nebo vypracování závěrů znaleckého posudku v noci, tj. v době od 22:00 do 06:00 hodin, a kdy je to nutné pro rozhodnutí o dalším postupu v trestním řízení,

²³⁵ § 20 odst. 3 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

- 50 % - provedení znaleckého dílčího úkonu nebo vypracování závěrů znaleckého posudku je třeba provést v den pracovního volna anebo v den pracovního klidu, a to v noci, a kdy je to nutné pro rozhodnutí o dalším postupu v trestním řízení.²³⁶

236. Z logického výkladu plyne, že navýšení za spěšnost se zásadně vztahuje na jednotlivý znalecký úkon (v textu publikace používaný pojem dílčí znalecký úkon), neboť v aplikační praxi se velmi málo objevuje situace, že by byl zpracováván celý znalecký posudek. Většinou se jedná o tzv. předběžnou zprávu nebo předběžné vyhodnocení, a proto téměř nepřichází v úvahu navyšování částky z celkové částky odměny znalce.

23. 8. Snížení odměny

Snížení odměny o 20 % dle § 21 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících je možné u často opakujících se jednoduchých znaleckých posudků spočívajících v odborném zjišťování v podstatě stejných skutečností, jako je třeba provádění zkoušek pomocí speciálního zařízení, popř. laboratorního postupu. Půjde zejména o stanovování množství alkoholu v krvi, toxikologické vyšetření, určení ceny věci dle katalogu, apod. V návaznosti na tuto okolnost byl v aplikační praxi učiněn pokus, aby zde zmíněné činnosti byly činěny v rámci odborných vyjádření, ale vzhledem k rozdílnosti názorů orgánů činných v trestním řízení se aplikační praxe ustálila na tom, že ke snižování odměny nedochází a stále se i v těchto případech zpracovávají znalecké posudky.

23. 9. Mimořádné snížení

Mimořádné snížení odměny znalce a to až o polovinu přichází v úvahu dle § 27 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících tehdy, kdy znalec provedl úkon opožděně nebo nekvalitně. Pokud jde o opožděně provedený znalecký úkon, je možno toto oprávnění využít jen tehdy, pokud v opatření o přibrání znalce je určena termínovaná lhůta k vypracování znaleckého posudku. Tento termín byl se znalcem předem konzultován a on jej přesto nedodržel.

Otázka lhůty je velmi důležitá a vždy musí platit, že rozhodující lhůtou je ta, kterou stanovuje orgán činný v trestním řízení, a nikoli opačně. Lhůtu můžeme brát jako lhůtu spěšnou nebo běžnou, eventuálně opakovanou. Orgán přibírající znalce musí zhodnotit důvody, pro které znalec provedl znalecký úkon opožděně, a do jaké míry zavinil znalec sám toto opoždění. Jde-li o nekvalitně zpracovaný posudek, tak hodnocení v tomto směru je obtížné, ale možnými kritérii jsou odpovědi na následující otázky:

- zda znalec odpověděl řádně a kvalitně na otázky položené orgánem, který jej přibral,
- zda jsou odstraněny všechny nejasnosti ve vztahu k řešenému předmětu znaleckého zaměření,
- zda se vyskytuje ve znaleckém posudku chybný závěr týkající se předmětu znaleckého dokazování nebo chybný postup ve znalecké činnosti s výrazným podílem na chybném závěru,
- zda znalec použil v rámci znaleckého zkoumání všechny dostupné možnosti, prostředky směřující k odpovědím na položené zaměření úkolu znalce,
- zda je potřebné doplnění znaleckého posudku z důvodu, že znalec pominul některé okolnosti důležité pro trestní řízení, pokud ano, z jakého důvodu.

23. 10. Odepření odměny

Odepření odměny přichází v úvahu, jde-li o zvláště závažný případ nekvalitního provedení znaleckého úkonu. O takový případ jde jen tehdy, pokud znalec vědomě pomíjí informace ze spisového materiálu, opírá se o zastaralé postupy, zastaralé vědecké postupy, nebere v potaz vývoj v daném oboru, v důsledku takového postupu je závěr znaleckého posudku nejasný, zmatečný, neodpovídá na položené otázky orgánu, který jej přibral.

23. 11. Další okolnosti

Orgán, který přibral znalce, rozhodne o odměně a náhradě nákladů v rámci řízení, v němž byl znalecký úkon proveden. Jestliže tedy dojde ke sloučení trestních věcí, rozhoduje o odměně a náhradě nákladů ten orgán činný v trestním řízení, který uvedené trestní věci sloučil, respektive, který v okamžiku vyúčtování vedl trestní řízení.

V rámci řízení o odměně za znalecký posudek orgán činný v trestním řízení hodnotí dle § 25 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících:

- povahu úkonu – posuzuje se u každé účtované položky; povaha úkonu nezávisí na odbornosti znalce; zákonodárce zde má na mysli, že činnost znalce je závislá na tom, co se vztahuje k činnosti u každého dílčího úkonu, tj. jiná povaha je měření, vážení, hledání v katalogu, studium odborné literatury (ač ta by neměla být vůbec účtována, neboť je to v samé podstatě znalectví), oproti tomu je jiná povaha vlastní ohledání věci, těla, a jiná povaha je u konzultace mezi znalci (u soudních lékařů, psychiatra a psychologa, pokud byli přibráni v jedné a téže věci ke znaleckému hodnocení jednoho předmětu znaleckého dokazování); proto je třeba posuzování každé účtované položky z tohoto pohledu důležité, a musí to udělat jen ten, kdo znalce přibral,
- rozsah úkonu – opět se posuzuje u každé účtované položky; další složitá otázka, protože rozsah úkonu se zdá být nejasný v některých činnostech znalce, ale i v tomto směru je třeba vycházet z množství práce, tedy takové práce, kterou znalec musí vykonat; pokud znalec studuje ceníky nebo zdravotnickou dokumentaci apod., je takový rozsah menší, než pokud studuje ceníky a v závislosti na právních předpisech, eventuálně zdravotnickou dokumentaci v závislosti vztahu onemocnění zemřelého a příčiny smrti při násilné smrti,
- stupeň odborné kvalifikace potřebné k jeho provedení – taktéž se posuzuje u každé účtované položky,
- charakter a účelnost pomocných prací - při znaleckém úkonu je studium spisu zpravidla součástí úkonu; pomocnými úkony se rozumí činnost znalce, spíše administrativní povahy, ale i úkony, které znalec nemusí konat sám, např. vlastní vyhledávání odborné literatury, vyhledávání v katalogu, fotografování, dekapitace, apod.,

- přiměřenost doby trvání úkonů, a to též porovnáním s obdobnými odbornými úkony a částkami za ně účtovanými,
- dodržení stanovené lhůty znalcem, zejména bylo-li uloženo spěšné provedení úkonu,
- zda úkon spočíval v přezkoumávání posudku provedeného jiným znalcem.

Zde je nutno upozornit na nebezpečí, které vzniká v případě, kdy je znalec přibrán jako konzultant.²³⁷ Není vyloučeno, aby konzultantem byla i osoba, která je jinak zapsána v seznamu znalců příslušného krajského soudu. V takovém případě nelze dobu, po kterou pracuje taková osoba v postavení konzultanta, odměňovat ve smyslu vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ale naopak konzultace je zdarma. Jakmile však taková osoba je přibrána jako konzultant, tak aplikační praxe to považuje za důvod k podjatosti této osoby a taková osoba nemůže být znalcem.²³⁸

Dle § 25 odst. 3 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, pokud za znalecký posudek náleží odměna a náhrada nákladů stanovená paušální částkou, určuje se odměna a náhrada nákladů touto částkou.

Jestliže znalec doloží mimořádné okolnosti²³⁹ svědčící pro to, aby jeho odměna nebyla paušální částkou určena, může státní orgán při určení odměny postupovat dle § 16 a § 20 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. V takovém případě rozhodne též o výši náhrady nákladů. Mimořádné okolnosti žádná právní

237. Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Praha: Eurounion, 2002, s. 882 - v závažných a skutkově složitých věcech může státní zástupce nebo policejní orgán využít odborné pomoci konzultanta, který má znalost ze speciálního oboru. O návrh na výběr určité osoby jako konzultanta může též požádat správní orgán, jiný orgán, vědeckou nebo výzkumnou instituci. O přibrání konzultanta sepíše státní zástupce nebo policejní orgán úřední záznam.

238. Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Praha: Eurounion, 2002, s. 882 - v téže věci však nesmí podat konzultant znalecký posudek, byť by znalcem byl, protože to vylučuje jeho vztah k věci. Konzultant má napomáhat orgánu činnému v trestním řízení v tom, aby se orientoval ve skutkovém ději a jeho náležitým právním posouzení a byl pak s to zaměřit dokazování správným směrem. V případě konzultanta nejde o osobu odměňovanou orgánem činným v trestním řízení, která jej přibrála. Orgány činné v trestním řízení se na konzultanta obracují zásadně neformálně, žádají je o neformální konzultace, nikoli o odpovědi na otázky v dožádání.

239. V praxi tato otázka nebyla snad ani řešena. Na některých policejních útvech se zásadně provádí úkon v rámci paušální odměny, a proto nebylo nutno tuto otázku řešit. Teoreticky tato okolnost přichází v úvahu snad jenom tehdy, kdy by bylo nutno provádět prohlídku a pitvu více mrtvých, přitom devastace těl by bylo extrémní, a předpokládalo by se náročnější zkoumání, včetně případné dekapitace, přípravy těla k identifikaci, apod.

norma nespécifikuje. Uplatnění paušální částky odměn a náhrady za znalecký posudek vylučuje uplatnění hodinové odměny, jakož i náhrady jiných prokázaných nákladů, než nákladů např. za použití pitevny, laboratoře, materiálu a cestovné, a náhradu mzdy.

Pro určování odměny a náhrady nákladů je důležitý pojem výkon soudní pitvy, což je množina zevní a vnitřní prohlídky mrtvoly, vlastní pitva, včetně sestavení pitevního nálezu a odběrů biologického materiálu pro další vyšetření. Při určování odměny a nákladů je nutno vzít v potaz § 13 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, který uvádí, že znalec v posudku uvede popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů, souhrn skutečností, k nimž při úkonu přihlížel (nález) a výčet otázek, na které má odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky (posudek). Pitva (nález) plus výsledek znaleckého zkoumání (posudek) tvoří nedílně a společně znalecký posudek.²⁴⁰

S ohledem na to, že pitevní protokol je znaleckým posudkem, jehož zpracování nemůže být odměňováno zvlášť, a proto není důvod, aby po přibrání znalce k provedení pitvy bylo orgány činnými v trestním řízení vydáváno další opatření, kterým bude znalec přibrán k vypracování znaleckého posudku.

Na druhé straně lze připustit, že zodpovězení otázek, zejména těch, které přímo nesouvisí s prováděním pitvy, a které nelze zahrnout do zevní a vnitřní prohlídky mrtvoly, pitvy včetně sestavení pitevního protokolu a odběru biologického materiálu, nejsou kryty paušální částkou a mohou být znalcem účtovány zvlášť. Přitom není nutné přibrat znalce k zodpovězení těchto otázek dalším samostatným opatřením.²⁴¹

V aplikační praxi se již řešil problém, zda má právo na paušální odměnu jen jeden ze znalců, či oba dva. Z § 23 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících vyplývá, že v případech uvedených v příloze k této vyhlášce náleží za znalecký posudek odměna a náhrada nákladů, a ta náleží každému z obou znalců²⁴².

V rozhodnutí, kterým se určuje odměna a náhradu nákladů, popř. náhrada mzdy, se s odkazem na příslušné ustanovení vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona

240. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky ze dne 26.8.2005, č.j. EKO-805/08-2005, k paušální odměně soudnímu znalci za znalecký posudek spojený s prováděním pitvy.

241. Stanovisko Ministerstva vnitra, odbor bezpečností politiky, č.j. OBP-290/P-2006, k problematice odměňování za znalecké posudky vyžadované v trestním řízení, které jsou spojeny s prováděním pitev.

242. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č.j. EKO-318/08-2003, ze dne 15.4.2003, k paušální částce odměny a náhrady nákladů za znalecký posudek.

o znalcích a tlumočnících uvedou důvody, podle kterých bylo rozhodnuto o jednotlivých položkách.

23. 12. Paušální odměna²⁴³

K otázce paušálních odměn se v aplikační praxi zpočátku rozvinula silná diskuze, která se projevuje až do současnosti. I zde je základní otázkou vyjasnění obsahu prohlídky a pitvy mrtvého z hlediska paušální odměny a náhrady nákladů oproti odměně a náhradě nákladů dle hodinové sazby, tj. od 100,- do 350,- Kč, přičemž diskuse je vyvolávána zřetelně od policejních orgánů, které jsou, zejména v posledním období, nuceny podstatně výrazně sledovat ekonomické ukazatele tzv. nákladovosti trestního řízení. Pro objasnění situace jsme se rozhodli v této publikaci věnovat větší pozornost některým otázkám ohledně paušální odměny a nákladů ve smyslu přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

Dle § 23 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících náleží za znalecký posudek odměna a náhrada nákladů ve výši stanovené paušální částky, nestanoví-li tato vyhláška jinak. Musí-li v případě prohlídky a pitvy znalecký posudek vypracovat znalci dva, náleží zmíněná paušální částka za dva znalecké posudky, tzn. každému z obou znalců coby samostatným subjektům řízení.

Výkladem textu zákona lze dojít k závěru, že § 17 odst. 1 zákona o znalcích a tlumočnících přiznává každému jednomu znalci právo na odměnu za podání znaleckého posudku, včetně práva na náhradu nákladů. Je možno sice připustit textově stejný znalecký posudek od dvou znalců provádějících prohlídku a pitvu mrtvol, avšak nikoli stejné znalecké doložky, které činí obdobný odborný názor (posudek) relevantním znaleckým posudkem. Odrazem preciznosti náležitostí znaleckého posudku je i rozhodnutí o odměnách a náhradách nákladů dle § 25 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících v řízení, v němž byl úkon proveden. V něm se rozhoduje vždy o znalečném konkrétního znalce, přičemž lze tzv. znalečné v případě prohlídky a pitvy mrtvého určit alternativně i paušální částkou. K tomuto znaleckému úkonu je nutno

²⁴³. Tamtéž.

přibrat vždy dva znalce, a proto musí následovat dvě rozhodnutí o určení znalečného včetně odůvodnění.

K řešení otázky proplácení paušální odměny a náhrady nákladů znalcům z odvětví soudního lékařství se vyjadřovalo mnoho orgánů²⁴⁴. Jejich vyjádření byla zaměřena k významovému rozlišení pojmu znalecký posudek a pojmu výkon soudní pitvy a zejména k jednoznačnému stanovení, že pokud jsou znalcům z odvětví soudního lékařství kladeny standardní otázky, tak odpovědi na ně jsou součástí znaleckého posudku právě za paušální odměnu. K tomu navazovala diskuze, zda je třeba rozlišit znalecké výkony v rámci paušální odměny ve smyslu bodu č. 8 přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících a samostatné zodpovězení otázek ohledně mechanismu zranění, intenzity útoku, apod.

V rámci této diskuze bylo sporné i určení, zda vyšetření sérologické a toxikologické patří do vyšetření „preparátů“ pokrytých paušální odměnou ve smyslu přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, či nikoli. Je totiž zřejmé, že paušální odměna znalce sestává z výkonu pitvy a histologického vyšetření.

Výsledkem odborné diskuze²⁴⁵ bylo sdělení, že paušální částky odměn a náhrady nákladů, které jsou spojeny s prováděním pitev, jsou částky za znalecké posudky. Výkon soudní pitvy, včetně sestavení pitevního nálezu, je znaleckým posudkem. Znalecký posudek by měl obsahovat i stanovení příslušné diagnózy.

Jinou znaleckou činností, mimo definovaný výkon soudní pitvy, v dikci přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, lze označit jako další znalecký posudek.

Součástí prohlídky a pitvy mrtvého v rámci podání znaleckého posudku hrazených paušální odměnou je provedení pitvy a zpracování protokolu o pitvě a vypracování znaleckého posudku, včetně zodpovězení otázek znalcem, které jsou mu položeny orgánem

244. Sdělení Nejvyššího státního zastupitelství, sp. zn. SL 737/2006, ze dne 6. 4. 2007, k proplácení znalečného.

245. Např. Metodický pokyn Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování, č.j.: PPR-2379/KPV-2006, ze dne 9. 6. 2006, k proplácení znalečného. Vyplývá z něj, že za vyšetření sérologická a toxikologická náleží samostatná odměna, tj. znalci jsou oprávněni tato vyšetření účtovat zvlášť nad rámec paušální odměny. Důvodem jsou specifické metody a postupy, které se při těchto zkoumáních používají. Poskytnutí samostatné odměny za zpracování znaleckého posudku současně s paušální odměnou je zcela nepochybně v rozporu s § 23 s vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících a i se samotným návěťím přílohy k této vyhlášce.

činným v trestním řízení, které ovšem souvisí s prohlídkou mrtvoly a vlastním provedením pitvy. Zejména jde o otázky směřující k zevnímu a vnitřnímu ohledání a popisu mrtvoly, včetně ohledání jejího oděvu, zjištění poranění co do jejich rozsahu, charakteru, mechanismu vzniku a možné příčiny vzniku, stanovení příčiny smrti apod.

V případě, že jsou znalci položeny otázky nesouvisející bezprostředně s pitvou nebo přesahující rámec pitvy a souvisejícího vyšetření, náleží znalci další odměna podle obecných zásad proplácení znalečného.

K tomuto závěru lze konstatovat, že otázky přímo nesouvisící s prohlídkou a pitvou mrtvého jsou takové otázky, které směřují k ohledání oděvu mrtvého. Důvodem je skutečnost, že prohlídka oděvu u mrtvého je v první řadě povinností orgánu činného v trestním řízení, zejména policejního orgánu, který řídí ohledání. Nikoli tedy znalce z odvětví soudního lékařství. Následné otázky dotýkající se mechanismu vzniku zranění mají již vazbu k odbornosti znalce, a tudíž jsou zaměřeny na nálezy určité skutečnosti důležité pro vypracování znaleckého posudku a pro trestní řízení, co by existence či neexistence faktu. Vlastní hodnocení, tj. úvahy znalce nad mechanismem vzniku zranění, jsou již nad rámec paušální prohlídky a pitvy mrtvého²⁴⁶.

Zajímavé je i vyjádření odboru finanční kontroly ministerstva vnitra²⁴⁷, který podal zásadně odlišný pohled na určování odměny znalcům za znalecké posudky spojené s provedením pitvy. Konkrétně konstatuje, že:

- příloha vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, implicitně přiznává jak znalci, tak příslušnému laborantovi při jiném než histologickém vyšetření preparátu, paušální částku odměny ve stejné částce, jako při histologickém vyšetření každého dalšího preparátu nad 10 preparátů, což je možné dovodit výkladem bodu č. 1, 2 a 8 této přílohy,
- § 13 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících stanoví náležitosti znaleckého posudku; proto pitevní nálezy nemůže být považován za znalecký posudek, neboť jeho sestavení je součástí výkonu

246. Blíže srovnej in Rozkaz ředitele správy Jihomoravského kraje č. 77/2006 ze dne 10. 8. 2006, kterým se stanoví postup policejních orgánů při přibírání znalců a tlumočnicků a likvidaci znalečného a tlumočného.

247. Stanovisko Ministerstva vnitra, odboru finanční kontroly, č.j. OFK-176-3/0-2006, ze dne 28.6.2006, k určení k paušální odměny soudnímu znalci za znalecký posudek spojený s prováděním pitvy.

soudní pitvy a nesplňuje všechny náležitosti stanovené pro znalecký posudek podle citovaného ustanovení.

Znalec je povinen uplatnit nároky na odměnu a náhradu nákladů současně s podáním posudku. Je taktéž povinen, aby ve vyúčtování uvedl podrobnou specifikaci provedených úkonů a předložil k vyúčtování doklady, pokud nejde o výdaje, které není třeba dokládat podle obecných předpisů k náhradě cestovních a jiných nákladů.

Při činnostech potřebných k podání znaleckého posudku, jako je třeba studium spisu nebo ohledání terénu, je třeba znalci přiznat odměnu jako za vyhotovení znaleckého posudku. Jde totiž o práce, které musí znalec provádět sám a nemůže se dát zastoupit.

23.13. Konzultant a konzultace mezi znalci

Jde o konzultace jako jednu z položek, která se objevuje v různých znaleckých posudcích. Je třeba uvažovat o tom, že existuje institut konzultanta ve smyslu zákonného předpokladu a konzultování nálezů znalců navzájem. V prvním případě jde o institut přibrání konzultanta dle § 10 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících. Přibráný znalec, pokud to povaha věci vyžaduje, si může přibrat konzultanta k posuzování zvláštních dílčích otázek. Z toho mu vyplývá pouze povinnost tuto okolnost uvést ve znaleckém posudku, přičemž své odpovědnosti za posudek jako celek se tím ani v této části posudku nezabývá. Z § 18 odst. 2, věta druhá zákona o znalcích a tlumočnících však vyplývá, že znalec má nárok na náhradu nákladů spojených s přibráním konzultanta jen tehdy, pokud orgán činný v trestním řízení s jeho přibráním vyslovil souhlas. Je tedy zřejmé, že přibrání konzultanta je spojeno s proplácením nákladů znalce na základě kritérií dle § 28 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, a tudíž musí být doloženo²⁴⁸.

248. Stanoviska pod sp. zn. Rc 17/1971 a 7 Co 205/1971 - přibrání konzultanta dle § 10 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících znamená společné projednání těchto otázek s další osobou, která má přibližně stejnou úroveň jako ustanovený znalec. Součinnost konzultanta se znalcem při vypracování znaleckého posudku není přípravnou prací a nelze při posuzování výše nákladů účtovaných znalcem vycházet z odměny za přípravné práce dle § 23 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Z toho vyplývá, že náklady konzultantovi jsou vlastně jakoby odměnou ve výši obdobné jako u znalce, a to dle povahy práce a náročnosti.

Konzultování je tedy činnost znalce jako dílčí úkon s dalším ustanoveným znalcem, aby podali společný vlastní posudek. Z toho vyplývá, že odměnu za konzultování mezi znalci lze přiznat jen tehdy, pokud jsou tito přibráni dle § 105 odst. 4 trestního řádu. Tedy jsou přibráni dva znalci, eventuálně dva a více znalců z různých oborů. Odměnu za konzultování jako dílčí úkon lze přiznat u prohlídky a pitvy zemřelého, anebo pokud došlo k přibrání více znalců k objasnění skutečností zvláště důležitých. Pomocným kritériem k přiznání této položky by mohlo být, zda jsou znalci přibráni k vypracování znaleckého posudku jedním opatřením dle § 105 trestního řádu. Pokud ovšem postačuje jen závěr znaleckého posudku a je přesto nutné využít tohoto závěru, pak je možno přiznat vyúčtování v položce studium spisu s přiměřenou odpovídající částkou dle povahy této práce.

24. Přibrání ústavu

Je povinností orgánu činného v trestním řízení dle § 21 odst. 1 zákona o znalcích a tlumočnících a § 11 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících vyžadovat znalecký posudek od ústavu nebo jiného pracoviště specializovaných na znaleckou činnost. Taková pracoviště jsou uvedena v oddílu prvním a druhém seznamu ústavů vedených u ministerstva spravedlnosti. Teprve pokud takového pracoviště není nebo není-li to možné z důvodu hospodárnosti, lze vyžádat posudek od znalce zapsaného v seznamu krajského soudu, v jehož obvodu má orgán činný v trestním řízení své sídlo.

Pokud znalecký posudek vypracoval dle § 110 trestního řádu státní ústav, může nárok na odměnu a náhradu nákladů uplatnit pouze státní ústav a ne jeho pracovníci a je věcí ústavu, jakou odměnu přizná pracovníkům vypracujícím znalecký posudek²⁴⁹. Dle § 23 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících přizná vedoucí ústavu v odůvodněných případech pracovníkovi, který na posudku pracoval, odměnu odpovídající vykonané práci, a to nejvýše do částky vyplacené ústavu jako odměna. Dle § 15 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících se odměna znaleckému ústavu stanoví na základě sazeb § 16 této vyhlášky, pokud jej ustanovil k

249. Stanoviska pod sp. zn. Rt 53/1986 a 2 To 53/1985.

podání znaleckého posudku orgán, který řízení vede. Dle § 15c vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících se při rozhodování o znalečném uplatní § 25 odst. 2 této vyhlášky. Orgán činný v trestním řízení je oprávněn znalečné snížit, byl-li znalecký úkon proveden opožděně nebo nekvalitně.

Zásadně platí, že orgán činný v trestním řízení může zhodnotit kritéria a přiznat odměnu jen těm položkám ve vyúčtování znalce, které odpovídají jemu zadanému úkolu určenému v opatření o přibrání znalce. Pokud tedy není v opatření uvedeno, že má být zjištěna např. tzv. krevní formule zemřelého, zraněného, provedena dekapitace, provedeno toxikologické vyšetření, tak znalec takový dílčí úkon nemůže sám od sebe provést a taktéž si jej ani nemůže účtovat. Pokud by si jej přesto účtoval, nebude mu proplacen.

25. Náhrada cestovních a jiných nákladů

Znalec má nárok dle § 28 odst. 1, písm. a) vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících na náhradu cestovních a jiných výdajů²⁵⁰. Mezi hotové výdaje náleží i částky, které znalec zaplatil za použití zařízení nebo pomůcek organizaci při provádění znaleckého úkonu a za pomocné práce. Náhrada hotových výloh se poskytuje znalci na základě předložených dokladů, obdobně se postupuje i v případech, kdy znalec účtuje odměnu, kterou poskytl za provedení pomocných prací jiné osobě. Za pomocné práce lze přiznat náhradu vyplacené odměny v souladu s mzdovým/platovým tarifem platným pro takové nebo obdobné činnosti. Při uplatnění nároku na náhradu mzdy znalce se postupuje jako při uplatnění nároku na náhradu mzdy svědka.

V praxi je mnohdy řešena otázka používání osobního motorového vozidla pro výkon znalecké činnosti. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že vztah mezi znalcem a orgánem, který jej přibral (v této souvislosti policejní orgán) je analogický vztahu zaměstnanec a zaměstnavatel. Protože otázka použití motorového vozidla není konkrétně řešena, je třeba výklad pojmout dle analogie práva. Znalec je na tuto skutečnost upozorněn v ustanovení § 28 odst. 1, písm. a)²⁵¹ vyhlášky č. 37/1967 Sb., přičemž z dikce vyplývá odkaz na obecné předpisy a též, že se jedná o pracovní cestu. Z tohoto důvodu je nutno vycházet z ustanovení § 157 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce. Z dikce tak vyplývá, že znalec smí použít vlastní motorové vozidlo za podmínky, že s tím vysloví souhlas ten orgán, který jej přibral.

250. Blíže srovnej stanovisko pod sp. zn. Rc 1/1981 a vyhláška o cestovních náhradách, kterou se stanoví výše stravného, výše sazeb základních náhrad za používání silničních motorových vozidel a výše průměrných cen pohonných hmot. Sazba základní náhrady za 1 km jízdy dle § 157 odst. 4 zákoníku práce činí nejméně u jednopých vozidel a tříkolek 1,10 Kč, a u osobních silničních motorových vozidel 3,90 Kč. Za každý kalendářní den pracovní cesty poskytne zaměstnavatel zaměstnanci stravné podle § 163 odst. 1 zákoníku práce nejméně ve výši 60,- Kč, trvá-li pracovní cesta 5 až 12 hodin, 92,- Kč, trvá-li pracovní cesta déle než 12 hodin, nejdéle však 18 hodin nebo 144,- Kč, trvá-li pracovní cesta déle než 18 hodin. Za každý kalendářní den pracovní cesty poskytne zaměstnavatel zaměstnanci stravné dle § 176 odst. 1 zákoníku práce ve výši 60,- Kč až 72,- Kč, trvá-li pracovní cesta 5 až 12 hodin, 92,- Kč až 110,- Kč, trvá-li pracovní cesta déle než 12 hodin, nejdéle však 18 hodin nebo 144,- Kč až 172,- Kč, trvá-li pracovní cesta déle než 18 hodin. Výše průměrné ceny za 1 litr pohonné hmoty dle § 158 odst. 3 věty třetí zákoníku práce činí 26,30 Kč u benzínu automobilového 91 oktanů, 26,80 Kč u benzínu automobilového 95 oktanů, 29,00 Kč u benzínu automobilového 98 oktanů nebo 28,50 Kč u motorové nafty.

251. znalec (tlumočnick), který podává posudek, má nárok na náhradu cestovních a jiných výdajů, a to podle obecných předpisů o náhradě cestovních, stěhovacích a jiných výdajů při pracovních cestách.

Znalec tedy musí požádat o povolení použití vlastního motorového vozidla. V takovém případě mu přísluší náhrada jízdních výdajů za určený hromadný dopravní prostředek. Pokud ovšem orgán, který znalce přibral, požádá znalce, aby svou znaleckou činnost vykonal vlastním motorovým vozidlem, tak mu přísluší náhrada za ujetou vzdálenost a spotřebované pohonné hmoty²⁵².

252. náhradu jízdních výdajů za použití určeného hromadného dopravního prostředku dálkové přepravy a taxislužby poskytne zaměstnavatel zaměstnanci v prokázané výši. Použije-li zaměstnanec se souhlasem zaměstnavatele místo určeného hromadného dopravního prostředku dálkové přepravy jiný dopravní prostředek, včetně silničního motorového vozidla, s výjimkou vozidla poskytnutého zaměstnavatelem, přísluší mu náhrada jízdních výdajů ve výši odpovídající ceně jízdného za určený hromadný dopravní prostředek. Použije-li zaměstnanec na žádost zaměstnavatele silniční motorové vozidlo, s výjimkou vozidla poskytnutého zaměstnavatelem, přísluší mu za každý 1 km jízdy základní náhrada a náhrada výdajů za spotřebovanou pohonnou hmotu.

25. 1. Fakturace nákladů

Náklady znalce je nutno proplácet v jednotlivých případech znalcům přibraným k vypracování znaleckého posudku dle § 105 trestního řádu za použití § 111 odst. 2 trestního řádu. V tomto směru je nutno odkázat na § 14 odst. 1, 2 zákona o znalcích a tlumočnících, z něhož vyplývá, že znalec je oprávněn používat přístrojů, jiných zařízení a materiálů organizace, u níž pracuje, je-li toho k podání posudku třeba. Organizace má vůči znalci nárok na náhradu nákladů, které jí použitím přístrojů, jiných zařízení a materiálů vznikly.

Přihlédneme-li k § 28 odst. 1, písm. b), věta druhá vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, tak znalec má nárok na náhradu hotových výdajů, mezi které náleží i částky, které zaplatil za použití zařízení nebo pomůcek organizaci při provádění znaleckého úkonu. Z toho je zřejmé, že jen znalec má nárok na náhradu hotových výdajů, které zaplatil. Proto vyúčtování nákladů musí provádět znalec sám. V jaké míře dojde k dohodě o tomto způsobu vyúčtování mezi organizací jako zaměstnavatelem a ustanoveným znalcem, je již v jejich kompetenci a pravomoci.

Náklady musí být specifikovány tak, aby bylo možno přezkoumat charakter a množství potřebných nákladů. Organizace v rámci stanoveného vztahu předkládá znalci svůj nárok na úhradu nákladů ve specifikované formě s vyznačením částky za použití přístrojů, jiných zařízení a spotřebovaný materiál. V tomto smyslu jednotlivé položky takto oprávněných nároků konkrétně specifikovány při vyúčtování znalci, a takto se musí objevit ve vyúčtování znalce.

K rozsahu náhrady nákladů je nutno při výkladu vycházet též z § 18 odst. 1, 2 zákona o znalcích a tlumočnících, kterým je dáno zákonné právo znalci na úhradu nákladů, které účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem. Mezi tyto náklady patří zejména náklady, které znalec uhradil dle § 14 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících. Z uvedeného ustanovení zákona vyplývá, že organizace má vůči znalci nárok na náhradu nákladů, které jí použitím přístrojů, jiných zařízení a materiálů vznikly. Je třeba konstatovat, že pokud je toho třeba k podání posudku, je znalec oprávněn používat

přístrojů, jiných zařízení a materiálů organizace. Mezi organizací a znalcem tak musí být jednoznačný právní vztah, který opravňuje znalce používat přístroje, zařízení a materiály ke znalecké činnosti a organizaci tak dává právní nárok, aby takové náklady byly zaplacený znalcem. V rámci tohoto právního vztahu musí být přesně stanoven předmět a rozsah smluvního vztahu, jakož podstatnou náležitostí musí být stanovení ceny za použití konkrétně uvedených přístrojů, jiných zařízení a materiálů, např. při provádění prohlídky a pitvy mrtvého dle § 115 trestního řádu.

K náhradě nákladů se vztahuje i ustanovení § 28 odst. 1, písm. a) zákona o znalcích a tlumočnících, kterým má znalec nárok na náhradu za hotové výdaje, tedy i částky, které znalec zaplatil za použití zařízení nebo pomůcek organizaci při provádění znaleckého úkonu. Tato náhrada se poskytuje znalci dle § 28 odst. 4 zákona o znalcích a tlumočnících na základě předložených dokladů. Dle § 28 odst. 6 zákona o znalcích a tlumočnících se neposkytuje náhrada nákladů, které znalci vzniknou v souvislosti s úkoly řízení znalecké činnosti. Dalším argumentem je bod č. 6 přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, který určuje, že náhrada za použití pitevny, laboratoře a materiálů se přiznává odpovídajícím doloženým skutečným nákladům²⁵³.

V této souvislosti je třeba zmínit, že režijní náklady znalecké kanceláře, jako jsou třeba platby pojistného na zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, nejsou součástí nákladů vynaložených znalcem v souvislosti se znaleckým posudkem. Znalec má právo na úhradu nákladů, které účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem, tj. nákladů, které uhradil dle § 14 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících. Znalci je možno nepochybně přiznat právo na náhradu i takových nákladů, které nejsou v citovaném ustanovení zákona výslovně uvedeny. Vždy musí jít o náklady účelně vynaložené, a to v souvislosti s podaným znaleckým posudkem, přičemž tato souvislost musí být bezprostřední a musí mít takový vztah ke konkrétnímu znaleckému posudku, že bez vynaložení nákladů by znalecký posudek nebylo možno vypracovat. Pokud jde o znalcem požadované režijní náklady kanceláře, takto vyčíslené náklady jednak nejsou náklady

253. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č.j. EKO-318/08-2003, ze dne 15.4.2003, k paušální částce odměny a náhrady nákladů za znalecký posudek - při posuzování vyúčtování se jeví nezbytné - z pohledu policejního orgánu i finančního orgánu – nejprve odlišit doložené skutečné náklady za použití pitevny, laboratoře a materiálů, dále pak tzv. cestovné a případně náhradu ušlé mzdy.

vynaložené bezprostředně v souvislosti se znaleckým posudkem, jednak jejich výše pro konkrétní znalecký posudek je v podstatě nevyčísitelná. Režijní náklady nelze považovat za náklady účelně vynaložené v souvislosti se znaleckým posudkem. Náklady spojené s běžnými kancelářskými pracemi jsou zahrnuty v odměně znalce²⁵⁴.

V případě, že soud rozhodl o náhradě nákladů spojených se zpracováním znaleckého posudku, ale toto rozhodnutí není pramenem práva, je jen jednou z možností, jak správně interpretovat právní normu. Jsou-li v soudním rozhodnutí týkajícího se určité právní normy stanoveny věcné argumenty, např. pro některá znalecká odvětví, platí jejich závěry pro všechny subjekty stejně.²⁵⁵ Jiné rozhodnutí, které by mohlo být základem pro výklad právní normy, může být dáno opět jen justičním orgánem. Na základě shora uvedeného je tedy možno konstatovat, že:

- znalec musí doložit skutečně účelně vynaložené náklady na základě smluvního vztahu s organizací, u níž je v pracovním poměru (§ 14 odst. 2 zákona o znalcích a tlumočnících), ve vztahu ke konkrétní prohlídce a pitvě zemřelého dle § 115 trestního řádu,
- znalci lze proplácet jen náhradu nákladů za použití přístrojů, jiných zařízení a materiálů, které jsou konkrétně stanoveny příslušnou ekonomickou metodikou co do druhu, typu a ceny, a to ke konkrétně provedené prohlídce a pitvě mrtvého a zpracování znaleckého posudku²⁵⁶.

V rámci požadavků na náhradu nákladů se často v praxi objevují požadavky na zaplacení poštovného za zaslání úhrady částek poštovní poukázkou, apod. Podle § 28 odst. 1, písm. a) vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a

254. Stanoviska pod sp. zn. Rc 29/98 a 16 Co 187/97

255. § 7 odst. 1 správního řádu – dotčené osoby mají při uplatňování svých procesních práv rovné postavení. Správní orgán postupuje vůči dotčeným osobám nestranně a vyžaduje od všech dotčených osob plnění jejich procesních povinností rovnou měrou. Tam, kde by rovnost dotčených osob mohla být ohrožena, správní orgán učiní opatření potřebná k jejímu zajištění. Jestliže řízení o odměně a náhradě nákladů spojených se znaleckým posudkem je ve smyslu nálezu ÚS správním řízením, pak platí, že toto ustanovení reflektuje ústavně zakotvenou rovnost všech osob před zákonem a zákaz diskriminace.

256. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č.j. EKO-318/08-2003, ze dne 15.4.2003, k paušální částce odměny a náhrady nákladů za znalecký posudek – při posuzování vyúčtování se jeví nezbytné nejprve odlišit doložené skutečné náklady za použití pitevny, laboratoře a materiálů.

tlumočnicích patří mezi hotové výdaje i výdaje za pomocné práce. Z toho lze dovozovat, že vedle odměny za pomocné práce právní předpis předjímá i související hotové výlohy, tedy i poštovné za zaslání odměn pomocníkům v době před provedením a vyúčtováním znaleckého úkonu²⁵⁷. Vést evidenci a účetní administrativu v souladu s právními povinnostmi znalce souvisí s úkoly řízení znalecké činnosti, poštovné nelze považovat za vynaložení práce.

Lhůtu, ve které má být znalecký posudek proveden, stanoví dle § 12 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnicích orgán činný v trestním řízení, který znalec přibral. Znalec není oprávněn podmiňovat předání znaleckého posudku zaplacením sporných položek. Pokud má pochybnosti o nesprávnosti přiznaných náhrad, má právo částky vymáhat soudní cestou. Naopak orgán činný v trestním řízení, pokud znalec jedná v rozporu s vyhláškou ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnicích, je oprávněn požádat krajský soud, kde je znalec zapsán, o provedení kontroly znalecké činnosti.

Dle § 28 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnicích má znalec nárok na náhradu hotových výdajů, které zaplatil za použití zařízení nebo pomůcek organizaci při provádění znaleckého úkonu a za pomocné práce, a to na základě předložených dokladů. Musí se jednat o náklady spojené s vypracováním znaleckého posudku, které jsou v zájmu řádného a důsledného splnění znaleckého úkonu a též v souladu se zásadou hospodárnosti²⁵⁸.

Z aplikační praxe a předpokládaných způsobů dokazování znaleckými posudky v řízení před soudem vyplývá, že znalecký posudek musí být sám o sobě přezkoumatelný a postupy v něm zvolené musí být průhledné. Proto nelze připustit, aby znalec do znaleckého posudku pouze zaznamenal, že byl ve zdravotnickém zařízení a nahlédl do příslušné zdravotnické dokumentace. Z právního hlediska je nutno vycházet z § 107 odst. 2 trestního řádu, kdy znalec přibraný k podání znaleckého posudku o příčině smrti nebo o zdravotním

257. Útržek poštovní poukázky je hodnověrným dokladem. Proplacení poštovného za odměny pomocníkům na základě řádného rozhodnutí státního orgánu v rámci příslušného řízení o tzv. znalečném není pak škodou, ale oprávněným a účelovým rozpočtovým výdajem. Blíže in Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č.j. EKO-523/08-2003, ze dne 25.6.2003, k náhradě poštovného v rámci znalečného.

258. Stanovisko pod sp. zn. Rt 51/1971.

stavu zemřelé osoby je oprávněn vyžadovat zdravotnickou dokumentaci takové osoby. Z téhož ustanovení plyne oprávnění, že v ostatních případech může zdravotnickou dokumentaci vyžadovat za podmínek stanovených zvláštním zákonem. V konkrétním případě za podmínek § 67b odst. 10 zákona o zdraví lidu. Soudní znalci v oboru zdravotnictví tak v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku zadaného orgány činným v trestním řízení nebo soudy mají právo nahlížet do zdravotnické dokumentace.

Je třeba taktéž upozornit na rozdílnost plateb ve fakturaci za odvoz mrtvého. V případě, že prohlídku a pitvu mrtvého nařídí orgán činný v trestním řízení dle § 105 odst. 4 trestního řádu, hradí tento orgán podle § 5 odst. 3 vyhlášky o postupu při úmrtí a pohřbivnictví tyto náklady.

V případě, kdy je prováděna povinná pitva a při jejím výkonu vznikne podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, pitva se přeruší a lékař to oznámí příslušnému orgánu Policie České republiky²⁵⁹. Jinak se hradí zdravotní pitva podle zákona o veřejném zdravotním pojištění, kdy ve smyslu § 13 odst. 2, písm. n) zákona o zdraví lidu, se hradí prohlídka zemřelého pojištěnce a pitva, včetně dopravy.

Jsou-li pro některé druhy znaleckých posudků stanoveny odměny a náhrady paušálně, použije se znalecký paušál primárně, pokud znalec nedoloží mimořádné okolnosti, svědčící pro to, aby odměna nebyla paušální částkou určena. Posledně řečené ale neplatí v případě znaleckých ústavů, kde paušální částky nelze vůbec použít. Což má možná logiku mimo jiné v tom, že nákladové kalkulace organizací, např. na normohodinu určité (v daném případě znalecké) činnosti zaměstnance, již v podstatě režijním paušálem v rámci účetního (daňového) období jsou, zpravidla podle vnitřní účetní směrnice organizace. Dokladování každého jednoho dílčího nákladu či položky, souvisejících jen s konkrétním momentálním znaleckým posudkem ústavu, z celkové sumy a komodity nákladů organizace je v ekonomické a účetní praxi prakticky nereálné a v nejlepším případě by bylo spojeno s neúměrnými potížemi, které by přinesly další zbytečné vícenáklady, jenž by nakonec zaplatil zase stát. Rozlišujeme-li paušál a „paušál“ obsahově,

259. Srovnej § 6 odst. 4 vyhlášky o postupu při úmrtí a pohřbivnictví.

a ne jen podle toho, že někdy je takto jen formálně ve vyúčtování označen a nazván, tak nákladové kalkulace určité činnosti účetní jednotky či osoby vedoucí daňovou evidenci, ale také i pouhé jednicové propočty ceny, např. použitého kancelářského papíru na znalecký posudek, vlastně obsahově žádným paušálem znalečného nejsou. Není ale jistě pochyb o tom, že k určení nákladové části znalečného dle zákona o znalcích a tlumočnících nelze použít paušálu pro účely daňové, popřípadě podle jiných zvláštních právních předpisů. V úvahu také nepřipadá ani jakákoli paušalizace sazebních odměn znalce nebo znaleckého ústavu, jejichž výše je zásadně individuální, různými kritérii determinovaná. Paušálně nelze nahlížet ani skoro „paušálně“ uplatňované 50 % zvýšení odměny znaleckých ústavů z důvodu zvláštní odborné specializace dle § 15a vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Skutečný paušál znalečného lze v současné době použít, a takto možno o něm hovořit, pouze v případech výslovně uvedených v příloze této vyhlášky, tj. jen za posudky vyžadované v trestním řízení, které jsou spojeny s prováděním prohlídky a pitvy zemřelého, od soudních znalců - fyzických osob.

26. Soudní lékařství

Při hodnocení otázek spojených s procesem přiznávání odměny a náhrady nákladů znalcům v souvislosti s jejich znaleckou činností se v policejní praxi často řešila otázka dílčích znaleckých úkonů, zejména ve vztahu k odvětví soudního lékařství. Z tohoto důvodu je třeba se zmínit o některých aspektech používaných položek ve vyúčtování znalce z tohoto odvětví.

Jde-li o položku koncipace²⁶⁰ předběžné zprávy, tak v § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících se hovoří o odměně za znalecký posudek, a je tedy nutno vycházet ze skutečnosti, že jakákoli zpráva (ať předběžná či jiná) je součástí zpracovávání znaleckého posudku a nelze pak tuto položku přiznat dvakrát (odměna za koncipaci znaleckého posudku je přiznána). Nutno upozornit, že do paušálu za výkon soudní pitvy je začleněna činnost týkající se sestavení závěrů soudní pitvy, a tedy i vypracování takové zprávy je pojata do takového sestavení, a proto nelze tuto položku přiznat. Avšak při řešení stížností proti usnesení o určení výše znalečného se vyskytly i jiné právní názory.

Jde-li o položku studium spisového materiálu poskytnutého orgánem činným v trestním řízení a zdravotnické dokumentace, je v této části určitá nejasnost, ač tato položka je vždy v rámci vyúčtování znalečného znalci přiznána. Problematické je u ní to, zda se jedná o znalecký úkon nebo o pomocné práce. Definice toho, co je znalecký úkon, není nikde uvedena. Proto je nutno vycházet ze širšího výkladu znalecké činnosti a z toho, co tento obsahuje. Podstatou pochopení jsou podmínky vyplývající ze zadaného úkolu znalci dle § 107 trestního řádu, zda orgán činný v trestním řízení umožnil znalci zapůjčení trestního spisu k prostudování a které části jsou podstatné pro vypracování posudku dle § 108 trestního řádu. Rovněž je podstatné, zda vypracovaný znalecký posudek splňuje požadované náležitosti, tj. zda obsahuje nález, ze kterého je zřejmé, o co se znalec opíral při svých závěrech. Pokud tedy je studium trestního spisu a zdravotnické dokumentace nutné pro splnění úkolu znalce, např. ve formě odpovědí na otázky, pak je nutno přiznat

260. Dle slovníku cizích slov se tímto pojmem rozumí pojímat, pojmout základní myšlenku, rozvrhovat plán, psát, napsat koncept, stylizovat, nastylizovat např. dopis.

tuto položku jako odměnu za znalecký posudek²⁶¹. Jinou otázkou je ovšem výše této odměny za hodinu práce.

Jde-li o vyúčtování náhrad hotových výdajů, je třeba upozornit na skutečnost uvedenou v bodu č. 2d přílohy k vyhlášce ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, tj. poskytnutí odměny laborantovi za provedení fotografické dokumentace za jeden snímek, respektive jeden RTG snímek. Z jazykového rozboru vyplývá, že jde o snímek, tedy jeden obrázek, na negativu filmu, který se vztahuje k prováděné pitvě, a v tomto smyslu musí být počet dokladován.

Pokud jde o náhradu za použití pitevný, laboratoře a materiálů, tak tato se přiznává ve dle bodu č. 6 přílohy k vyhlášce ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících ve výši odpovídající skutečným nákladům. Z této vyhlášky i její přílohy je zřejmé, že jde o náhradu nákladů znalci. Tato okolnost byla rozebrána v předchozí části práce.

Při hodnocení kritérií orgán činný v trestním řízení posuzuje výši odměny za jednu hodinu práce dle § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících pro oblast znaleckého úkonu při prohlídce a pitvě zemřelého a vychází z názoru, že pro splnění požadavku náročnosti a míry odborných znalostí, povahy, rozsahu úkonu, je výkon znalecké činnosti²⁶² ve stupni, kdy je oprávněné požadování částky 350,- Kč za jednu hodinu práce.

K uvádění doby znaleckého úkonu při platbě paušální částkou lze konstatovat, že je zřejmé, že se znalecký úkon při paušální platbě platí sjednocenou částkou, tak jak je uvedeno ve vyhlášce ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Jelikož při provádění prohlídky a pitvy zemřelého nedochází k určování výše znaleckého platbou za hodinu znaleckého úkonu, tak není nutno vyžadovat po znalcích, aby uváděli časové údaje, kdy pracovali na znaleckém posudku. Teprve pokud by znalec činil dílčí znalecký úkon spočívající ve znaleckém zhodnocování informace, na kterou již nespadá paušální částka odměny, je povinen do vyúčtování uvést datum a hodinu výkonu znalecké činnosti.

261. Stanovisko pod sp. zn. Cz 135/74 - při pracích potřebných na podání znaleckého posudku je třeba za studium spisu přiznat odměnu jako za znalecký posudek.

262. Bezprostředně spojený s kontaktem na mrtvé tělo, např. ohledání těla zemřelého na místě nálezu a kdy je přibrán znalec dle § 113 trestního řádu a znalecká činnost spojená s diagnostickými úvahami a forenzním vyhodnocením.

Náročnost znaleckého úkonu je pak nutno zkoumat na základě kritérií spočívajících v rozsahu dílčích úkonů nutných ke splnění úkolů znalce. V konkrétním případě jsou v případech soudně - lékařských znaleckých úkonů těmito kritérii místo nálezu, doba uběhlá od smrti, stupeň poškození celistvosti těla, mnohost způsobů útoků (různé mechanismy zranění zjištěné na těle), počet činností nutných k identifikaci zemřelého, množství zdravotnické dokumentace nutné k prostudování a ke stanovení příčiny smrti. S ohledem na výše uvedená kritéria je odpovídající stanovení odměny za znalecký posudek dle § 16 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících v maximální výši odměny, tj. 350,- Kč.

Další položkou je tzv. koncipace odpovědí na otázky, koncipace závěrů znaleckého posudku. V tomto směru se jedná o položky, které jsou svým obsahem totožné. Důvod pro tento náhled je v tom, že znalecký posudek musí obsahovat nález, vlastní posudek, tj. odpovědi na zadané otázky s odůvodněním, znaleckou doložku. Pokud tedy znalecký posudek ve svých náležitostech požaduje odpovědi na položené otázky, pak jsou to logicky závěry vlastního posudku. Tudíž odpověď na otázku je závěr a závěr je odpovědí na otázku. Proto je nutno pečlivě zvážit, zda v konkrétním případě se jedná o shodnou činnost znalce, tedy posoudit odlišnosti těchto dvou znaleckých úkonů, a teprve poté je posoudit ve vztahu k odměně znalce.

V bodu č. 8 přílohy vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících je uvedeno, že výkonem soudní pitvy se rozumí zevní a vnitřní prohlídka mrtvol, pitva včetně sestavení pitevního nálezu a odběru biologického materiálu pro další vyšetření (histologické, sérologické, toxikologické apod.) a to do 10-ti histologických preparátů. Nad 10 preparátů je již jiná paušální taxa.

Jde-li o diagnosticko²⁶³-forenzní²⁶⁴ úvahy, platí, že se jedná o dílčí úkon znalce, při kterém zhodnocuje nálezy zadokumentované v nálezové části posudku (tzv. diagnostická část) s uloženými úkoly, tj. s otázkami orgánu činného v trestním řízení (tzv. forenzní část) a činí z nich závěry, tedy odpovědi na otázky. Již z pohledu policejního orgánu je zřejmé, že koncipace může být jen jedna. Ve znaleckém posudku je vedlejší, jak jednotlivé části znalec pojmenuje, ale rozhodující je, co má znalecký posudek obsahovat. Pokud se pak

263. Dle slovníku cizích slov se tímto pojmem rozumí diagnostický problém, v přeneseném smyslu se domnívám, že jde o lokalizaci a určení problému, důvodu, příčiny, jevu, stavu, poškození

264. Dle slovníku cizích slov se rozumí tímto pojmem soudní úvahy, ve smyslu dotýkající se v širším směru osob zúčastněných na trestním řízení. V přeneseném slova smyslu jde tedy určení okolností důležitých pro trestní řízení v odpovědích na otázky orgánu činného v trestním řízení.

jedná o tuto položku při znaleckém úkonu v souvislosti s prohlídkou a pitvou mrtvého, je podstatou vypracování posudku, a proto znalci přísluší maximální hranice sazby odměny.

Je nutno upozornit na novelu zákona o znalcích a tlumočnících provedenou zákonem č. 322/2006 Sb., s účinností od 30. 6. 2006, která umožňuje, aby si znalci (ale i tlumočníci) účtovali daň z přidané hodnoty (DPH) v příslušné sazbě. V takovém případě je povinností znalce dokladovat u konkrétní trestní věci, že je plátcem této daně a v jaké výši ji uplatňoval.

Na základě § 111 odst. 2 trestního řádu, § 19 odst. 1, věta poslední zákona o znalcích a tlumočnících, ve spojení s § 25 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve spojení s principy uzavírání smluv dle OZ (analogia iuris), určí výši odměny orgán činný v trestním řízení pro jednotlivé druhy a typy znaleckého posudku. Při neakceptaci návrhu postupuje po doručení vyúčtování znalce v souladu s § 25 odst. 2 ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících a určí usnesením dle § 111 odst. 2 trestního řádu výši odměny a nákladů. Kromě obecných náležitostí musí být v usnesení uvedeno²⁶⁵:

1. zda byla splněna lhůta k vypracování znaleckého posudku (ať již základní nebo prodloužená),
2. zda prodloužení lhůty způsobil orgán činný v trestním řízení nebo sám znalec a z jakého důvodu,
3. zda uváděné jednotlivé položky znalce formulují skutečně znalecký úkon, a zda je tento datován, kdy byl zpracováván (datum, od kdy do kdy),
4. posouzení stupně závažnosti následku útoku protiprávního jednání,
5. zda jsou splněny podmínky pro stanovení odměny dle § 16, resp. § 17 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících,
6. zda jsou splněny podmínky pro stanovení paušální odměny dle přílohy k vyhlášce ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

265. Jedná se též o otázky, které je nutnou zkoumat při kontrole předloženého vyúčtování znalce, tlumočnicka.

27. ZÁVĚR

Spolupráce policejního orgánu s lékařem je velmi významná z hlediska ochrany zájmů společnosti a ochrany jednotlivců před útoky na život a zdraví. Lékař jako odborník na zdraví člověka, který je vázán přísahou, může velice pomoci při objasňování skutkového děje. Současně tato spolupráce ukazuje, jak významné je pochopení postavení policejního orgánu jako orgánu činného v trestním řízení k odbornému posouzení následků jednání pachatelů. Tato vazba směřuje k tomu, aby obě profese byly neustále vzdělávány o okolnostech důležitých pro posouzení okolností důležitých právě pro rozhodnutí o vině pachatele. Tento motiv vedl ke zpracování dizertační práce. Výsledkem je celkové shrnutí možnosti spolupráce policejního orgánu s lékařem při řešení praktických otázek, ať jsou to okolnosti prohlídky mrtvého, či prohlídky živé osoby, anebo spolupráce při prohlídce a pitvě mrtvého znalci. Domnívám se, že dizertační práce velmi dobře shrnuje současný stav znalostí v této oblasti, přičemž ukazuje i na některé nejasné problémy spolupráce. Proto jsou některé odpovědi, či řešení, spíše v oblasti diskuzní, než oblastí jasných odpovědí. Příčinou toho jsou zjištění, že v praxi některé okolnosti nebyly dosud řešeny a teoretická vědecká fronta je zatím nepostihla v odborných statích, či monografiích.

Dizertační práce ve své druhé části rozebírá otázku pohledu na požadavky obsahu znaleckého posudku. Závěry v ní uvedené vycházejí z praktických zkušeností autora, ale také z hodnotících úsudků uvedených v mnohých justičních rozhodnutích, či odborné literatuře. Díky tomuto přístupu se podařilo velmi dobře nastínit požadavky na znalecký posudek, což může výrazně pomoci při dokazování okolností důležitých pro trestní řízení.

Nejsložitější a velmi náročné bylo zpracování třetí části dizertační práce, týkající se odměny znalce a náhrady nákladů spojených s vypracováním znaleckého posudku. V tomto směru nebyla zaznamenána odborná literatura, která by rozpracovávala výklad zákonných a podzákonných norem, a rovněž není známo, že by se této otázce věnoval jiný autor. Proto bylo vycházeno z praktických zkušeností autora. Při posuzování závěrů této části lze konstatovat, že se podařilo přesněji vymezit některé pojmy nutné pro správné pochopení postupu určování výše odměny znalce a náhrady spojené s vypracováním znaleckého posudku.

Výklad byl veden smyslem základního atributu právního státu, tj. ochranou základních práv jednotlivce, do nichž je státní moc oprávněna zasahovat pouze ve výjimečných případech, a to jen tehdy, pokud jednatel zasahuje do práv třetích osob. Zmíněná ochrana se vztahuje též na osobu znalce. Ať je motivem ke znalecké činnosti cokoli, včetně zisku, tak znalecká činnost zůstane významným aspektem v boji proti trestné činnosti. Řešená otázka spolupráce policejního orgánu a lékaře dává odpověď na důležitost tohoto vztahu. V dizertační práci se podařilo vymezit některé okolnosti spolupráce, ale současně byly nastíněny další problémy policejní praxe. Výsledek dizertační práce směřuje jednoznačně k vymezení postavení jednotlivých subjektů v procesu dokazování, včetně formulovaných požadavků na spolupráci s lékařem, požadavků na obsah znaleckého posudku, a též požadavků na proces určování výše odměny a náhrady nákladů znalci.

Současně se podařilo dodržet i charakteristiku jazykového výkladu ve smyslu hodnocení aplikovaných právních norem tak, aby byl objasněn a ujasněn jejich smysl a účel, tak aby právní normy nebyly nástrojem odcizení, či dokonce absurdity²⁶⁶.

266. V tomto smyslu je zajímavý náleží Ústavního soudu České republiky, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 30/1998 Sb.

28. Seznam použité literatury²⁶⁷

28.1. Ústavní zákony, zákony a vyhlášky

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
2. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 20/1967 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 33/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
11. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů
13. zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů
14. zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů
15. Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě, ve znění pozdějších předpisů

²⁶⁷ Souhrn literatury byl vzhledem k rozsáhlosti a různorodosti oblastí řazen v níže uvedeném pořadí, a to i pro větší přehlednost.

předpisů

16. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
17. Zákon č. 152/2002 Sb., o soudním řádu správním, ve znění pozdějších předpisů
18. Zákon č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, ve znění pozdějších předpisů
19. Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů
20. Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
21. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
22. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
23. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
24. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
25. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů
26. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
27. Vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřbenictví, ve znění pozdějších předpisů
28. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
29. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o přijetí Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

30. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení
31. Vyhláška č. 451/2008 Sb., kterou se pro účely poskytování cestovních náhrad mění sazba základní náhrady za používání silničních motorových vozidel a stravné a stanoví průměrná cena pohonných hmot

28.2. Monografie a odborné publikace

1. Císařová, D., a kol.: K přípustnosti pravděpodobnosti ve znalecké činnosti. Praha: Socialistická zákonost, 1982
2. Fryšták, M. a kol. Trestní právo procesní. Ostrava: Key Publishing, 2008
3. Fryšták, M., Krejčí, Z. : Postavení znalce v trestním řízení, Masarykova universita, Právnická fakulta, Brno 2009
4. Gunn, A.: Essential Forensic Biology. John Wiley & Sons, 2006, str. 294. ISBN:0470012773
5. Daněk, L.: Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Kriminalistický ústav, Praha 1990
6. Dvořák, M. a kol.: Úvod do soudně lékařské problematiky zdravotnického a trestního práva pro studenty lékařské fakulty, Karolinum, Praha, 1996
7. Dvořák, M., Kubišta, P., Vorel, F.: Postup prohlízejícího lékaře při úmrtí osoby mimo zdravotnické zařízení, Praktický lékař, Praha, ročník 1999, č. 1
8. Dvořák, M.: Právní předpisy a požadavky ve vztahu k mrtvému tělu, Provoz zdravotnických zařízení (základní dílo včetně 1. aktualizace, říjen 2000), Verlag Dashöfer, část 6, díl 9, kapitola 2, s. 1-13
9. Heřmánek, J.: Ohledání místa činu, ÚKr PF UK, Praha 1973.
10. Hirt, M., Zelený, M., Vojtíšek, T., Krajsa, J., Matějů, E., Brzobohatá, A.: Soudní lékařství, Masarykova universita, právnická fakulta, Brno, 2008

11. Chmelík, J., Porada, V.: Ohledání, In. Kriminalistická taktika, PA ČR, Praha 2000.
12. Chmelík, J. a kol. Rukojeť kriminalistiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005
13. Chmelík, J. a kol. Místo činu a znalecké dokazování. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005
14. Kvapilová, H. Soudní lékařství pro právníky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.,
15. Laupy, M. Post mortem interval a nekrofilní mouchy, Kriminalistika, ročník 1994, č. 2, s. 121
16. Malý, K. Účast vyšetřovatele při soudní pitvě, Kriminalistický sborník 2000
17. Mathern, V. Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984
18. Musil, J. Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy. Praha: Univerzita Karlova, 1971
19. Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2004
20. Musil, J. Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. Přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2007
21. Musil, J. a kol.: Kriminalistika, Naše vojsko, Praha 1990
22. Nesvadba, A.: Význam účasti soudního lékaře při ohledání místa činu, resp. nálezu mrtvolky nebo její části. In. Justiční revue. Bratislava: Časopis pro právní praxi, ročník 50, č. 1, 1998.
23. Němec, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004
24. Novotný, F., Růžička, M. a kol. Trestní kodexy. Praha: Eurounion, 2002
25. Padyšak, P.: Využití odborných znalostí v kriminalistické praxi. In.: Tiplice M.: Kriminalistická taktika, Policejní akademie ČR, Praha, 1997
26. Pješčak, J. a kol. Kriminalistika. Bratislava: Obzor, 1981
27. Porada, V. a kol. Kriminalistika. Brno: Cerm, 2001

28. Protivínský, M., Klvaňa, K. Základy kriminalistiky. 2. vydání. Praha: Armex Publishing, 2007
29. Rybář, M., Základy kriminalistiky. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2001
30. Straus, J. a kol. Úvod do kriminalistiky. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006
31. Straus, J. a kol. : Kriminalistická taktika, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2005
32. Strejc, P. Soudní lékařství pro právníky. Praha: C. H. Beck, 2000
33. Struhárová, B.: Právo na spravedlivý proces v trestním řízení – rovnost zbraní a svědek (Minimální standart lidských práv zakotvených Evropskou úmluvou pro lidská práva a české trestní řízení), Trestní právo, 2000, 7-8
34. Suchánek, J., Šňupárek, S. Pitva jako zdroj identifikačních informací, Kriminalistika 2003, č. 1.
35. Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F. Doucha, J. Přípravné řízení trestní. Praha: C.H.Beck, 1997
36. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2008
37. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2008
38. Šimovček, I., Teória kriminalistiky. Bratislava: Iura edition, 2000
39. Škoda, J., Vavera, F., Šmerda, R. Zákon o policii s komentářem. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
40. Štefan, J., Hladík, J. Soudní lékařství a zdravotnicko-právní otázky. Praha: Ústav soudního lékařství 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy
41. Štefan, J., Mach, J. Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika v praxi. Praha: Grada Publishing, 2005
42. Šuláková, H. Speciální biologie: Využití hmyzu při stanovení post mortem intervalu, Kriminalistický sborník, ročník 2006, číslo 3

43. Švestka J., Knap, K., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, 3. přepracované a doplněné vydání, Linde, Praha 1996, ISBN 80-7201-029-8
44. Vaněček, V. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti na místě činu, Kriminalistický sborník 2004, č. 1
45. Vaněček V., Makovec, P., Němec, J., Lidmila J., Švec, M. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti, Kriminalistika 2005, č. 1
46. Vaněček, V., Němec, J., Makovec, P., Lidmila, J. Měření teploty zemřelého a odhad doby smrti, Kriminalistický sborník 2005, č. 3
47. Vacura, J.: Význam odborné kvalifikace znalce z hlediska důkazní hodnoty znaleckého posudku, Kriminalistický sborník, Praha, 1976, 6
48. Kolektiv autorů: Soudní lékařství, Grada Publishing, Praha 1999,
49. Soudní lékařství. Praha, Grada Publishing 1999

28.3. Odborné časopisy

1. Bedrníček, J. L. Etika znalecké činnosti. Stavebnictví a interiér, 2007, č. 10
2. Hlaváček, J. K problematice spolupráce mezi kriminalistickými experty a útvary vyšetřování. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1998, č. 4, s. 18
3. Hundák, Š., Vančo, E. Zásady pro přibírání kriminalisticko-technických a expertních pracovišť Policie České republiky jako znalců k podání znaleckého posudku a pro vyžadování odborných vyjádření od těchto pracovišť policejními orgány a vyšetřovateli policie v přípravném řízení trestním. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1996, č. 1, s. 2
4. Malý, K. K problematice spolupráce mezi vyšetřovateli a Kriminalistickým ústavem. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu, 1998, č. 4, s. 15
5. Selvičková, M. Znalecký posudek či odborné vyjádření? Odborná sdělení

Kriminalistického ústavu, 1998, č. 4, s. 2

6. *Skála, B.* Úloha praktického lékaře na místě nálezu mrtvého těla, Kriminalistický sborník 2005, č. 2, s. 64
7. Kol. Rekodifikace trestního práva procesního. Aktuální problémy. Praha: Univerzita Karlova, 2008
8. Návrh novely zákona o znalcích a tlumočnících dostupný spolu s důvodovou zprávou na portálu www.justice.cz
9. Věcný záměr trestního řádu dostupný spolu s důvodovou zprávou na portálu www.justice.cz

28.4. Stanoviska

1. Rozkaz ředitele správy Jihomoravského kraje č. 77/2006 ze dne 10. 8. 2006, kterým se stanoví postup policejních orgánů při přibírání znalců a tlumočnicků a likvidaci znalečného a tlumočného
2. stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-10-56/08-98, ze dne 11. 3. 1998, k postavení soudních znalců
3. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-10-195/08-98, ze dne 28. 9. 1998, k odměňování a náhrada nákladů znalců
4. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-318/08-2003, ze dne 15. 4. 2003, k paušální částce odměny a náhrady nákladů za znalecký posudek
5. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-523/08-2003, ze dne 25. 6. 2003, k náhradě poštovního v rámci znalečného
6. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-912/08-2003, ze dne 26. 9. 2003, k rozboru právní úpravy znalečného
7. Stanovisko Ministerstva vnitra, ekonomického odboru, oddělení finanční metodiky, č. j. EKO-805/08-2005, ze dne 26. 8. 2005, k paušální odměně soudnímu znalci za

znalecký posudek spojený s prováděním pitvy

8. Stanovisko Ministerstva vnitra, odbor bezpečností politiky, č. j. OBP-290/P-2006, k problematice odměňování za znalecké posudky vyžadované v trestním řízení, které jsou spojeny s prováděním pitv
9. Stanovisko Ministerstva vnitra, odboru finanční kontroly, č. j. OFK-176-3/0-2006, ze dne 28. 6. 2006, k určení k paušální odměny soudnímu znalci za znalecký posudek spojený s prováděním pitvy
10. Stanovisko Ministerstva vnitra, odboru bezpečnostní politiky, ze dne 9. 12. 2008, ke změně § 105 odst. 1 trestního řádu (přibrání znalce)
11. Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství sp. zn. VyklS 1/2007, K postavení pozůstalého jako poškozeného v trestním řízení, a to z hlediska možnosti nahlížet do spisu
12. Metodické pokyny, návody, doporučení a sdělení
13. Metodický pokyn č. 28/2003 ředitele Policie České republiky Okresního ředitelství Uherské Hradiště ze dne 24. 4. 2003, k postupu při opatřování odborných vyjádření, přibrání znalců a likvidace znalečného
14. Metodický návod Policie České republiky Správa Severomoravského kraje, č. j. PSM-284/KŘS-2003, ze dne 6. 5. 2003, k problematice proplácení znalečného
15. Doporučení Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Praha, č. j. PPR-2946/KPV-HK-2005, ze dne 23. 9. 2005, k proplácení znalečného
16. Metodický pokyn Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování, č. j. PPR-2379/KPV-2006, ze dne 9. 6. 2006, k proplácení znalečného.
17. Sdělení Nejvyššího státního zastupitelství, sp. zn. SL 737/2006, ze dne 6. 4. 2007, k proplácení znalečného

28.5. Jiné prameny

1. Studie Ústavu práva a právní vědy č. 2/2008 k novele zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, dostupná na portálu www.ustavprava.cz
2. Studie Ústavu práva a právní vědy č. 3/2008 k návrhu vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, dostupná na portálu www.ustavprava.cz
3. Metodický návod k postupu státních zástupců ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, in. Nejvyšší státní zastupitelství Brno, 2006, sp. zn. SL 68/2005, elektronická verze
4. Dokument Problémy v činnosti soudních znalců z oboru zdravotnictví, systémové doporučení Ligy lidských práv č. 7, který vznikl v rámci projektu Human rights and health service: strengthening position of individuals (Lidská práva a zdravotnictví: posilování pozice jednotlivce), který od března 2007 do září 2008 podpořila nadace Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe (CEE Trust), dostupný na http://www.llp.cz/_files/file/SYSTEMOVE_DOPORUCENI_7.pdf
5. Schiro, G. : Examination and Documentation of the Crime Scene, in. www.fbi.com
6. Hayden, B., B. : Crime Scene Interpretation, in. : www.fbi.com
7. Hayden, B., B. : A Crime Scene Perspective, in. : www.fbi.com

28.5. Informační zdroje

1. <http://lekarske.slovniky.cz>
2. <http://cs.wikipedia.org>
3. <http://en.allexperts.com/q/Entomology-Study-Bugs-665/Forensic-entomology.htm>
4. <http://www.entomologieforensique.ch/index.html>